

«СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО, ПОВ'ЯЗАНЕ З КОНФЛІКТОМ: ЗАПОБІГАННЯ ТА РЕАГУВАННЯ»

Збірник статей та доповідей
Міжнародної науково-практичної конференції

9 листопада 2023 року

Київ

2023

Міжнародна науково-практична конференція організована за ініціативи Офісу Віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Навчально-науковим інститутом права Київського національного університету імені Тараса Шевченка у партнерстві з громадською організацією "UA Expert" та за сприяння соціально-правового проекту "Response And Prevention"

ЗМІСТ

Анжела СТРИЖЕВСЬКА Вітальне слово	6
Сергій НІЖИНСЬКИЙ, Дмитро АНДРЕЄВ Застосування правових комунікацій у документуванні злочинів сексуального насильства в умовах війни та під час адвокації осіб, постраждалих від СНПК	7
Юрій БІЛЯНСЬКИЙ Алгоритми дій щодо реагування на снпк відповідно до рекомендацій ООН	16
БОРЩЕВСЬКА О.М. Щодо необхідності закріплення на законодавчому рівні протоколу роботи психолога з жертвами сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК)	20
АВДІЮК С.С. Сексуальне насильство в умовах воєнного конфлікту: розгляд психологічних і фізіологічних аспектів відсутності опору	23
БОНДАР В.В. Кримінальна відповідальність за сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом за міжнародним правом	28
БРАТАШ Л.Є. Примусова вагітність як один із видів злочинів в умовах конфлікту	32
Максим БУГЕРА Поняття СНПК та склад СНПК як кримінального правопорушення	35
ЧЕБОТАРЬОВА П.В. Правові аспекти протидії онлайн сексуальному насильству над дітьми в Україні: поточний стан та шляхи вдосконалення	37
КЛЬОЦ С. А. Розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 433, 434 та 438 Кримінального кодексу України, щодо вчинення сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом	42
КРИНИЦЯ С.-М.О., СТРИЖЕВСЬКА А.А. Вплив СНПК на свідомість людини під час військової агресії	47
Сніжана КУЩ Проблеми кримінальної кваліфікації злочинів СНПК з урахуванням підходів міжнародного кримінального права.	52

НЕЧАЄВА А.Є. Окремі проблемні аспекти кваліфікації сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, за національним законодавством України	57	МАТОЛИЧ В.В. Перехресний допит малолітніх чи неповнолітніх потерпілих від сексуального насильства	107
НОСІК Д.І. Особливості роботи з потерпілими та свідками сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом	63	Наталія ЛІННИК Індикатори для раннього виявлення ознак сексуального насильства пов'язаного з конфліктом	109
ПАЛАМАР С.А., СТРИЖЕВСЬКА А.А. Міжнародна судова практика щодо встановлення кримінальної відповідальності за зґвалтування.	66	Анна ПОЛІТОВА Протидія сексуальному насильству в умовах збройного конфлікту в резолюції ради безпеки ООН «Жінки. Мир. Безпеки» та впровадження в законодавство України	111
ПУКЛІЧ С.В. Допомога жінкам, що постраждали від сексуального насильства під час війни	71	Леся РУСНАК Процедура документування та розслідування сексуального насильства пов'язаного з конфліктом	119
РЕБРОВА Ю. Є. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК): міжнародно-правова характеристика та заходи реагування	74	ЗАПОРОЖЕЦЬ А.А. Геноцидальне зґвалтування як форма сексуального насильства пов'язаного з конфліктом	121
ШІМАН І.І. Відповідальність за сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, за міжнародним кримінальним правом і за кримінальним законодавством України: окремі нормативні та правозастосовні проблеми	78	Катерина СОКОЛОВА Масмедіа і сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: що робити журналістам для захисту потерпілих	125
Анастасія ГАЛЯНТ Європейський суд з прав людини як механізм відновлення прав постраждалих від СНПК	83	Оксана НЕЧИТАЙЛО Центр допомоги врятованим – спеціалізований сервіс допомоги постраждалим внаслідок сексуального насильства пов'язаного з військовим конфліктом	129
Руслана ДРОЗДА Аналіз національного плану дій з виконання резолюції ради безпеки ООН 1325 «жінки, мир, безпека» на період до 2025 року	87		
Людмила КАТУШИНСЬКА Особливості міжнародного захисту постраждалих від сексуального насильства пов'язаного з конфліктом	95		
Євгенія ЛУК'ЯНЧЕНКО Відповідальність за виправдання сексуального насильства, пов'язаного із збройним конфліктом через призму дезінформаційної війни російської федерації	98		
Тетяна МАНТУЛЯК Особливості національного провадження щодо осіб, які постраждали від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом	104		

Ангела СТРИЖЕВСЬКА,
Завідувач кафедри кримінально-правової політики та кримінального права,
кандидат юридичних наук

Сергій НІЖИНСЬКИЙ,
голова ГО UA Experts,
кандидат юридичних наук

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні учасники конференції!

Повномасштабна неспровокована збройна агресія російської федерації проти України, що триває з 24 лютого 2022 року, призвела не тільки до знищення населених пунктів, критичної інфраструктури, вбивства цивільного населення, а й дуже гучно привернула увагу до найбільш замовчуваного та найменш засуджуваного злочину – сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК).

Важливим кроком на шляху до боротьби зі злочинами СНПК стало приєднання України до Альянсу із запобігання сексуальному насильству під час конфлікту, що був ініційований Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії.

Для насильства не існує ні віку, ні статі – воно вчиняється проти українських жінок, чоловіків, дітей. Як в інших збройних конфліктах, російська федерація використовує СНПК як тактику війни для помсти і залякування, контролю та послаблення громади, як зброю та інструмент приниження українського народу, як метод деморалізації та придушення волі мирних мешканців окупованих міст.

На даний момент, коли триває збройна агресія, достеменно неможливо встановити кількість Українців, які насправді постраждали від злочинів СНПК.

Постраждали та свідки злочинів СНПК, скоєних окупантами, є дуже вразливими, що зумовлює необхідність на рівні держави забезпечити їм доступ до комплексної допомоги разом із гарантією доступу до правосуддя. Правосуддя для постраждалих від СНПК є важливою частиною процесу одужання, як і забезпечення їхнього права на реабілітацію, репарації й компенсації та гарантія неповторення.

Саме тому наукове та експертне середовище гуртується для напрацювання механізмів реагування та протидії СНПК, притягнення винних до відповідальності та надання дієвих пропозицій для удосконалення чинного законодавства України.

Метою цієї конференції є проведення наукового обговорення із залученням представників національного наукового та експертного середовища, міжнародних експертів для виявлення шляхів удосконалення підходів та законодавчих механізмів реагування на СНПК.

Вірю, що лише спільними зусиллями ми здолаємо усі виклики неспровокованої агресії та обов'язково знайдемо ефективні законодавчі механізми реагування на СНПК.

Дмитро АНДРЕЄВ,
координатор комунікаційних проєктів UA Experts,
доктор юридичних наук, професор

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВИХ КОМУНІКАЦІЙ У ДОКУМЕНТУВАННІ ЗЛОЧИНІВ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІД ЧАС АДВОКАЦІЇ ОСІБ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД СНПК

Повномасштабне вторгнення військ р.ф. на територію України кардинально змінило завдання і функції всіх без винятку сфер громадянського та державного сектору забезпечення гуманітарних потреб суспільства. Хоча Україна почала зміцнювати свій потенціал для боротьби з сексуальним насильством в умовах війни (СНПК) ще до початку повномасштабного вторгнення (у 2018 році розроблена Національна Стратегія запобігання та протидії СНПК), масовість випадків сексуального насильства на окупованих територіях змусили оперативно впроваджувати нові політики і механізми фіксації та реагування на воєнні злочини рф проти цивільного населення.

Паралельно урядові та громадські інституції розпочали законодавчу реформу, аби встановити відповідальність за всі форми насильства відповідно до міжнародних правових стандартів. Нині проходить процес повного узгодження Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів з положеннями міжнародного гуманітарного та кримінального права. Для цього Парламентом ухвалено Законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права», а також підготовлено для розгляду законопроект «Про статус осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією рф проти України, членів сімей загиблих осіб та невідкладні проміжні репарації та проект закону «Про облік осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії рф проти України та відшкодування шкоди завданої життю і здоров'ю».

Правоохоронні органи, зокрема Офіс Генерального прокурора для забезпечення процесу розслідування злочинів СНПК без повторної травматизації постраждалих, вніс зміни до Стратегії розвитку прокуратури щодо впровадження підходу, орієнтованого на постраждалих і свідків у справах про сексуальному насильству під час війни. Створено управління захисту й підтримки постраждалих і свідків, що має дозволити приховувати ім'я та прізвища потерпілих у текстах оголошених підозр, які з'являються у відкритому доступі, аби унеможливити ідентифікацію постраждалої особи. Також з перших місяців

війни Національною поліцією створено спільні мобільні групи, які розпочали документувати сексуальні злочини на деокупованих територіях Київщини, Чернігівщини, Сумщини, Харківщини, Миколаївщини, Донеччини та Херсонщини.

За інформацією Головного слідчого управління Національної поліції України, станом на жовтень 2023 р. розслідується біля 100 тисяч кримінальних проваджень за фактами вчинення на території України воєнних злочинів, скоєних російськими окупантами. Слідчими органами разом з документуванням вбивств, розбоїв, крадіжок, мародерства масово фіксуються злочини сексуального насильства, пов'язані зі збройним конфліктом. Станом на 1 жовтня 2023 року вже зафіксовано більше 240 фактів, з них 150 постраждалих – це жінки; 91 – чоловіки та 13 випадків сексуального насильства щодо українських дітей. На сьогодні розкрито 66 таких фактів, заочно повідомлено підозру про скоєння злочину 35 військовослужбовцям РФ, до суду скеровано обвинувальні акти щодо 20 осіб, двох засуджено до 12-ти та 10-ти років позбавлення волі [2].

Однак із врахуванням латентності подібних кримінальних діянь, наявності частини окупованих територій, а також значних складнощів у розслідуванні таких злочинів, ця цифра є суттєво заниженою. Зважаючи на вразливість постраждалих, Офіс Генпрокурора у співпраці з громадянським суспільством та міжнародними партнерами, вже реалізовую Стратегію протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом для застосування нових підходів до розслідування з орієнтацією на захист потерпілих.

Паралельно, за ініціативою Віце-прем'єр-міністерки Ольги Стефанішиної, сприяння Урядової Уповноваженої з питань гендерної політики, підтримки Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні ефективно працює мережа 11 Центрів допомоги врятованим (ЦДВ) від насильства, зокрема сексуального. ЦДВ працюють згідно ключових принципів Стамбульської конвенції, включно з конфіденційністю та інформованою згодою. Там постраждали можуть отримати допомогу та зробити перші кроки у подоланні пережитих травм, вони зокрема отримують соціально-психологічну, юридичну та інформаційну допомогу [3].

Крім роботи Центрів допомоги врятованим, в Україні за ініціативою Віце-прем'єр-міністерки Ольги Стефанішиної та у співпраці з Фондом ООН у галузі народонаселення в Україні створено психотерапевтичну платформу «Аврора», яка запрацювала в режимі он-лайн і, водночас, стала джерелом отримання додаткової інформації про потерпілих осіб, які з різних причин не довірили цю інформацію традиційним правоохоронним структурам. Це перша в Україні онлайн-платформа, де зібрана повна інформація про всі ключові сервіси допомоги постраждалим внаслідок війни. Завдяки платформі громадяни зможуть простіше і швидше зв'язатися з потрібним сервісом. Наразі на платформі зібрані всі ключові служби, що надають українцям психологічну, юридичну та соціальну допомогу. Крім того, на сайті є буклети та інформаційні матеріали, щоб допомогти громадянам розпізнати негативні наслідки насильства та вчасно впоратися з ними [4].

Процес документування фактів сексуального насильства та реалізації комплексної системи реабілітації та надання допомоги людям, які зазнали СНПК свідчить про стійкі психологічні бар'єри, які не дозволяють жертвам такого насилля повідомляти про злочини, скоєнні проти них. Одним з основних наслідків посттравматичного інформування про сексуальні злочини, на думку фахівців, постає стале відчуття жертви. Тож один із головних викликів – створити для постраждалих таку психологічну атмосферу, у якій вони почуватимуться безпечно та усвідомлять, що нарешті можуть говорити і їх почують. Також важлива відсутність осуду з боку суспільства, що впливає з його інформованості та готовності максимально підтримувати постраждалих.

Але головне, на нашу думку: вибудувати відповідну систему соціально-правових комунікацій з людьми, котрі зазнали СНПК, яка б водночас з мінімізацією ретравматизації постраждалих забезпечувала продуктивне виконання завдань з:

- дієвого документування та розслідування правоохоронними органами злочинів сексуального насильства;
- ефективного надання комплексних послуг з адвокації та реабілітації постраждалих від насильства в умовах війни.

Очевидно, виокремленні спеціалістами фактори потребують нового наповнення системи надання правових, медичних і психологічних послуг постраждалим, й у першу чергу – впровадження масштабної комунікаційної стратегії з метою створення комплексних інформаційних кампаній для постраждалих від СНПК у воєнний час та у період післявоєнного відновлення, застосування чітко визначеної юридичної термінології та правових комунікацій під час документування, розслідування воєнних злочинів сексуального насильства, а також комплексної адвокації постраждалих від злочинів СНПК.

Досвід роботи з постраждалими від СНПК свідчить про те, що під час таких складних комунікацій застосовувати традиційні принципи розлогих інформаційних кампаній недоречно, тому необхідно виключити повчальний або агресивний тон комунікацій. Доцільними постають короткі, але досить прагматично і конкретно насичені комунікаційні рамки, спрямовані на чітко визначені аудиторії, і які за своїм змістом можуть реально допомогти постраждалим. Основою таких комунікацій варто визначати сфокусовані сенс-меседжі та тези-слогани, спонукальної дії, які адресно направляються як на постраждалих з метою зламу їх синдрому жертви, так і на суспільство, що має стати більш толерантним й сприяти максимально дієвій адаптації постраждалих у життя громад.

Відповідно правові комунікації мають базуватися саме на цих визначених сенсах-меседжах, які дозволять створити сприятливі умови співпраці постраждалих з особами, які забезпечують фіксацію та розслідування злочинів

СНПК, а також надають комплексні послуг з їх реабілітації.

Наведемо, приклади базових компонентів правових комунікацій, які, на нашу думку, є актуальними:

- Сексуальне насильство є стратегією та тактикою війни, яку російські військові ведуть проти цивільних громадян України. Масові випадки СНПК – це невід’ємна частина цілеспрямованих дій режиму рф для контролю й залякування українського цивільного населення, а також результат наказів або неспроможності вищого керівництва рф належним чином контролювати власні збройні сили на окупованих територіях
- Для злочинців, які вчиняють СНПК, не існує статевих чи вікових обмежень. Слідчими органами правоохоронних структур України зафіксовані злочинні дії військовослужбовців рф, у результаті яких постраждалими від сексуального насильства ставали жінки, чоловіки, літні люди, а також діти на всіх окупованих територіях. Вік постраждалих від 4 до 85 років.
- Всі злочинці, які скоїли сексуальне насильство в умовах військової агресії рф понесуть справедливе покарання. Міжнародний кримінальний суд та національна судова система – єдиний можливий результат реагування правосуддя на випадки СНПК. Україна працює над створенням спеціального трибуналу та притягненні російських злочинців до відповідальності; консолідує підтримку країн-партнерів для легітимації юридичного компоненту щодо відновлення справедливості.
- Україна має унікальний національний досвід ефективного реагування на злочини сексуального насильства. За час повномасштабної війни впроваджено дієвий механізм реагування на випадки сексуального насильства: посилена система надання соціально-психологічних, юридичних та медичних послуг постраждалим і свідкам насильства; переглянуті підходи щодо роботи правоохоронних органів з громадянами, які зазнали насильства, а також щодо документування та розслідування таких злочинів.
- Правова і психологічна допомога постраждалим від СНПК в Україні надається виключно за міжнародними стандартами захисту прав людини: безпека, конфіденційність, повага та недискримінація, людиноцентричність.
- Влада рф безальтернативно компенсуватиме шкоду всім постраждалим від СНПК. У співпраці з міжнародними партнерами запроваджуються механізми репарації постраждалим, у тому числі від сексуального насильства за рахунок заблокованого закордонного майна рф та її підсанкційних громадян.
- країна спільно з міжнародними партнерами готова нарощувати свій

потенціал задля допомоги кожній людині, яка зазнала сексуального насильства в умовах конфлікту, акумулює вітчизняний досвід ефективного реагування на СНПК, щоб не допустити повторення подібних злочинів у майбутньому.

Крім того, надзвичайно важливо чітко сформулювати принципи впровадження правових комунікацій у під час роботи з відновлення прав постраждалих від злочинів СНПК, до яких, на нашу думку, варто віднести:

1. Людоцентричність. Право людини на вибір, особистісну автономність; її психоемоційний стан та фізичне здоров’я - важливіше за все.
2. Законність. Беззастережне дотримання норм законодавства у захисті прав постраждалої особи, недопустимість перевищення своїх повноважень навіть для досягнення гуманістичної мети.
3. Справедливість. Покарання всіх категорій злочинців, причетних до скоєння СНПК (у тому числі представників вищого керівництва країни-агресора) є гарантією неможливості використання подібних злочинів як тактики війни у майбутньому.
4. Відкритість та прозорість. Діяльність представників органів влади та громадських об’єднань у реагуванні на СНПК має здійснюватися максимально публічно і стати додатковим стимулом щодо прийняття рішення постраждалими для звернень щодо скоєння проти них злочинів.
5. Добросесність. Ефективність допомоги постраждалим цієї категорії воєнних злочинів у значній мірі залежить від морального та духовного змісту свідомості людини, на яку покладаються завдання з надання адвокаційних послуг.
6. Конфіденційність. Всі персональні дані потерпілої особи мають бути втаємничені, поширення будь-якої інформації (навіть тієї, яка не є конфіденційною) можливо лише з письмової згоди постраждалого.
7. Професійність та науковість. Комунікації з потерпілими від СНПК потребують залучення найкращих фахівців правоохоронної та правозахисної галузі, які постійно підвищують свій професійний рівень інноваційним досвідом ефективних методик реагування на СНПК.
8. Беззаперечність. Вимоги потерпілої особи є беззастережними, що передбачає припинення комунікацій за бажанням потерпілої особи у будь який момент.
9. Відсутність оцінювання. Представник органу влади або громадськості, який співпрацює з постраждалим від СНПК, повністю дистанціюється від власного оцінювання конкретного випадку сексуального насильства, всі без винятку злочини СНПК – тяжкі злочини проти людяності.

10. Заборона узагальнення. Кожен випадок сексуального насильства унікальний та індивідуальний (так само як і постраждала особа), тому не можуть підпадати під стереотипні методики та підходи.

При цьому, здається, при очевидних та зрозумілих принципах побудови правових комунікацій з потерпілими від злочинів СНПК, вже на початковому етапі виникають серйозні проблеми у частині застосування юридичних термінів, які мають сприяти ефективному розслідуванню цієї категорії воєнних злочинів і головне – відновлення їх прав у вигляді компенсацій та репарацій. Перший із суперечливих та недостатньо досліджених компонентів цієї проблематики – застосування юридичних термінів «жертва» та «потерпіла особа».

У віктимологічній літературі тривалий час поряд із терміном «жертва» використовується поняття «потерпілий». Віктор Франкл, професійний психотерапевт та юрист, який спеціалізувався на дослідженні поведінки людини, яка тривалий час піддавалася насильству, у роботі «Людина в пошуку справжнього сенсу» відзначав, що віктимологічне розуміння жертви набагато об'ємніше, ніж потерпілий, бо воно охоплює не тільки безпосередніх жертв, а й жертв від замахів на злочини, а також близьких родичів жертв, які загинули і ще деякі категорії постраждалих» [5].

Тобто «кожна жертва є потенційним потерпілим, проте не кожен потерпілий визнається жертвою (у цьому випадку йдеться про “жертву” як про особу, що постраждала від кримінально каранних діянь), цей висновок ми знаходимо у роботах професора «Львівської політехніки» Олексія Гуміна [6].

Як виявилось, у системі кримінального судочинства США не існує такого учасника, як «потерпілий», в законодавстві використовується термін «жертва» - victim, а «потерпілою особою» або «потерпілою стороною» injured person/ injured party називають осіб, яким опосередковано заподіяно шкоду і вони захищають свої інтереси у порядку цивільного судочинства і аж ніяк не іменуються жертвами злочину.

Такий чіткій розподіл правової термінології пов'язаний у першу чергу з подальшим відновленням прав постраждалих, що врегульовано у відомих нам основних міжнародних нормативно-правових документів, які передбачають надання компенсацій: Закон «Про компенсації жертвам Голокосту», який визначав процедуру виплати грошових коштів постраждалим під час Голокосту у Другій світовій війні; Закон «Про виплати компенсацій жертвам системи примусової праці, створеної нацистами під час Другої світової війни» (компенсаційний фонд створено у розмірі у 4 мільярди 600 мільйонів доларів та німецькими промисловцями та урядом ФРН, право отримати компенсацію змогли понад мільйон осіб – громадяни країн Центральної та Східної Європи, у т.ч. України). Саме «жертвами» сексуального насильства у ході Балканської війни, яким надається фінансова та інші види допомоги за сприяння міжнародних правозахисних організацій, називають постраждалих від СНПК у Косовському

центру реабілітації жертв катувань. Наголосимо, особи, які постраждали від СНПК, для отримання компенсацій та допомоги, першочергово мають офіційно отримати статус «жертва війни», який надається всім категоріям цивільного населення, проти яких було скоєно воєнні злочини під час війни на Балканах.

Відразу наголосимо, у вже згаданих національних законопроектах, зокрема Закону України «Про статус осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, та невідкладні проміжні репарації» від 09.10.2023 р. № 10132, який має визначити статус особи, потерпілої від СНПК та механізм призначення їм компенсацій або тимчасових репарацій, – термін «жертва» відсутній. Хоча у Пояснювальних записках до цих документів [7] український законодавець посилається на Резолюцію ГА ООН 60/147 від 16 грудня 2005 року «Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист та репарації для жертв грубих порушень міжнародних норм у галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права».

Аналогічно у Проекті резолюції «Про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України», який запропонований українською стороною міжнародним організаціям для визнання державами ООН необхідності створення компенсаційного механізму зазначено, що мета цього документу – «відшкодування збитків і шкоди фізичним та юридичним особам, які зазнали втрат через російське вторгнення в Україну, що передбачає, зокрема, виплату компенсацій жертвам війни, родичам загиблих, тим, хто зазнали тортур та сексуального насильства, полоненим та іншим» [8].

На наш погляд, такий дуалістичний підхід до використання юридичних термінів, «вільне» застосування правових комунікацій може призвести до різного тлумачення статусу особи, яка зазнала СНПК з боку наших міжнародних партнерів. Як відомо, пропонується створити Фонд виплати невідкладних компенсацій особам, постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією РФ проти України. Джерелами наповнення Фонду мають стати: 1) кошти міжнародних фінансових організацій, інших кредиторів та інвесторів; 2) міжнародна технічна та/або поворотна чи безповоротна фінансова допомога; 3) кошти отримані в порядку зворотної вимоги (регресу) до заподіювача шкоди, репарації чи інші стягнення з російської федерації та ін. Зрозуміло, що підставою запуску цього механізму стануть національні нормативно-правові акти наших іноземних партнерів, однак, якщо статуси постраждалих осіб не будуть співпадати у законодавстві наших країн, цей процес може бути значно ускладнений.

Виходячи із вищезазначеного пропонуємо:

1. Під час документування злочинів сексуального насильства в умовах війни та визначенні статусу особи (осіб), яка зазнала злочину СНПК, використовувати

юридичний терміні «жертва».

2. Під час адвокації осіб, постраждалих від СНПК, надання їй комплексу послуг та сервісів з метою унеможливлення повторної травматизації використовувати термін «постраждала особа».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Марія Желтуха. Органи реагування на сексуальне насильство в ході повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України. - Режим доступу - <https://jurfem.com.ua/organy-reaguvannya-na-seksualne-nasylstvo-v-hodi-agresii-ro-sii-proty-ukrainy/>*
2. *Урядова уповноважена з питань гендерної політики Катерина Левченко: про фіксацію і розслідування сексуальних злочинів, пов'язаних з війною. – NV, 28.10.2023.- Режим доступу - <https://life.nv.ua/ukr/socium/interv-yu-z-uryadovoyu-upovnovazhenoyu-z-pitan-genderno-ji-politiki-katerinoyu-levchenko-50363920.html>*
3. *Ольга Стефанішина. Важливо якнайшвидше напрацювати механізм ефективної допомоги постраждалим від сексуального насильства. - Урядовий портал, 07.04.2022 р. Режим доступу - <https://www.kmu.gov.ua/news/olga-stefanishina-vazhливо-yaknajshvidshe-naprasyuvati-mehanizm-efektivnoyi-dopomogi-postrazhdalim-vid-seksualnogo-nasylstva>*
4. *Уряд запустив єдиний онлайн-майданчик для допомоги українцям, постраждалим внаслідок війни. – Урядовий портал, 15.03.2023. – Режим доступу - <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zapustyv-iedyniy-onlain-maidanchyk-dlia-dopomohy-ukraintsiam-postrazhdalym-vnasli-dok-viiny>*
5. *Віктор Франкл «Людина в пошуку справжнього сенсу». - / В. Франкл; пер. с англ. – Вид-во «КСД», 2016. – Режим доступу - <https://nashformat.ua/products/lyudyna-v-poshukah-spravzhnogo-sensu-703137>*
6. *Гумін О. М., Зубач І. М. Жертва кримінальної насильницької поведінки: віктимологічна характеристика особи, 2015. - Режим доступу - <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4921/guminzybach.pdf>*
7. *Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про статус осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, та невідкладні проміжні репарації» від 09.10.2023 р. N 10132. - Режим доступу - <file:///C:/Users/38050/Desktop/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%94%D0%BA%D1%82%20%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%83.PDF>*
8. *Резолюція CM/Res(2023)3 Про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, (Прийнята Комітетом Міністрів 12 травня 2023 року на 1466-му засіданні заступників Міністрів). Офіційний переклад. Режим доступу - <https://ips.ligazakon.net/document/MU23024>*

Додаток

Приклади базових компонентів правових комунікацій під час роботи з постраждалими від сексуального насильства в умовах війни (СНПК).

Тези-слогани:

- Воєнний злочин: зґвалтування, сексуальна експлуатація.
- СНПК - тактика ведення війни військовими рф.
- Стратегія деморалізації. Схвалено вищим керівництвом рф.
- Безкарність - справжнє обличчя рф.
- Не має статевих чи вікових обмежень. Тихий злочин.
- Психологічні бар'єри. Стигматизація, недовіра, страх.
- Без терміну давності. Постраждали не винні, винен кривдник.
- Підтримка держави. Ефективне розслідування та документування.
- Надання комплексної допомоги.
- Репарації й компенсації.
- Жодного шансу на виправдання.
- Притягнення до відповідальності.
- Міжнародний трибунал. Зло має бути покараним.
- Довіра і підтримка. Конфіденційність. Безоплатність.
- Людиноцентричність: Справедливість, гідність, повага, безпека.

Юрій БІЛЯНСЬКИЙ,
Директор ВСП «Кам'янець-Подільський
фаховий коледж Закладу вищої освіти
«Подільський державний університет»

АЛГОРИТМИ ДІЙ ЩОДО РЕАГУВАННЯ НА СНПК ВІДПОВІДНО ДО РЕКОМЕНДАЦІЙ ООН

Під час воєнного стану сексуальне насильство застосовується для деморалізації мирного населення. Воно означає зґвалтування або будь-який інший напад сексуального характеру, вчинений стосовно жінок, дівчат, хлопчиків, тих же категорій осіб з інвалідністю, чоловіків і жінок у віці.

Ставлення до цих більш вразливих категорій населення належить до найбільш чутливих сфер суспільної моралі. Невраховання їхніх потреб і тим більше злочини, що скоєні в районі ООС, можуть також мати значний деструктивний вплив на ставлення цивільного населення до військових формувань. Тому важливо уважно вивчати гендерні загрози та шляхи їх превенції, особливо підрозділам цивільно-військового співробітництва (ЦВС).

Загальне правило вимагає від групи ЦВС бригади в районі військової операції негайно повідомити підрозділ ЦВС органу військового управління вищого рівня про чутки або факти сексуального насильства щодо жінок та дівчат (якщо такі трапилися) за участю військовослужбовців ЗСУ [1].

Група ЦВС може бути залучена до надання першої допомоги потерпілим від сексуального насильства. У цій ситуації потрібно переконатися, що особовий склад:

- знає і вміє це робити (а не читатиме інструкції на місці);
- має при собі комплект першої допомоги (медична аптечка);
- знає, у кого попросити спеціалізованої допомоги чи куди направити потерпілих для надання їм такої допомоги.

Під час проведення військових операцій зазвичай використовується стандартизований алгоритм дій щодо реагування на СНПК відповідно до рекомендацій ООН (за матеріалами Методичного посібника для військ (сил) з питань цивільно-військового співробітництва). Особовий склад ЦВС повинен:

1. Застосувати «правила першого контакту» [1]:

- запитати потерпілу особу, чи має вона серйозні фізичні ушкодження і чи потребує негайної медичної допомоги, якщо так, то чи потребує вона госпіталізації або амбулаторного втручання;
- запитати потерпілу особу, чи може вона впізнати чи описати нападника; негайно викликати патруль НПУ;

- попросити потерпілу особу почекати поліцію у безпечному місці;
 - попросити потерпілу особу нічого не торкатися на місці злочину і не змінювати свій зовнішній вигляд;
 - порадити потерпілій особі не умиватися до медичного огляду;
2. Забезпечити безпеку потерпілої особи, вивезти (за потреби) у місце, де потерпіла особа почуватиметься у безпеці і зможе спілкуватися конфіденційно;
3. Намагатися організувати взаємодію між людьми однієї статі забезпечити жінкам можливість спілкуватися з жінкою-офіцером, а чоловікам з чоловіком. Це стосується як офіцерів, так і перекладачів, якщо в них є потреба;
4. Належно поводитися з потерпілою особою:
- бути уважним і допомагати потерпілій особі триматися гідно;
 - допомогти потерпілій особі зрозуміти, що вона має довіряти вам, а ви зробите все, щоб змінити ситуацію;
 - визначити термінові медичні потреби потерпілої особи;
 - запропонувати потерпілій особі теплу ковдру;
 - організувати транспорт у найближчий шпиталь; поінформувати потерпілу особу про всі можливі види допомоги їй;
 - надати (якщо можливо) потерпілій особі одяг після огляду;
5. Зібрати і проаналізувати попередню інформацію про інцидент [1]:
- попросити потерпілу особу коротко пояснити, що саме відбулося;
 - повідомити, що ви будете робити записи, щоб задокументувати і передати інформацію в компетентні органи;
 - під час нотування важливо фіксувати слова, опис, пояснення так, як їх говорить потерпіла особа, без перефразування;
 - нотатки мають бути чіткі, детальні, точні;
 - не рекомендується перебивати потерпілу особу, коли вона говорить;
 - якщо потерпіла особа не може послідовно відтворити опис ситуації, можна допомогти питаннями, які не міститимуть вимоги оцінки ситуації, а потребуватимуть виключно зосередження на фактах;
6. Знайти (по можливості) і опитати свідків:
- з'ясувати чи є свідки того, що сталося;
 - зібрати первинну інформацію від свідків;

- записати контакти свідків;
- встановити, чи погоджуються свідки давати офіційні свідчення;
- встановити, чи потребують свідки захисту;

7. Організувати (якщо це можливо) проведення супервізії відповідними фахівцями (спрямувати потерпілого до психотерапевта);

8. Максимально зафіксувати отриману інформацію:

- дата, час, місце отримання першої інформації;
- дата, час, місце злочину;
- дата, час, місце арешту чи затримання підозрюваних осіб;
- фізичний стан потерпілої особи, наприклад, помітні порізи, удари, шрами, порваний одяг або його відсутність, синці, ознаки сексуального нападу, запах алкоголю, обмеження рухливості, помітні ознаки болю чи дискомфорту;
- фізичний стан підозрюваних осіб, наприклад, помітні порізи, удари, шрами, порваний одяг або його відсутність, ознаки фізичної боротьби з потерпілою особою, запах алкоголю, відсутність будь-яких ознак, перерахованих вище;
- психологічний стан потерпілої особи, наприклад, шок;

9. Організувати/здійснити реєстрацію інциденту в підрозділі НПУ:

- допомогти потерпілій особі в оформленні заяви до поліції;
- надати їй інформацію про те, де і як вона може звернутися до відповідних органів;
- надати потерпілій особі інформацію про себе, щоб вона, у разі потреби, могла звернутися до вас;

10. Взаємодіяти зі слідчим:

- повідомити слідчому про попередні кроки, зроблені в цій справі; з'ясувати зі слідчим, чим можете ви ще допомогти в цій справі; записати особисті дані слідчого;

11. Організувати належну охорону місця злочину (до прибуття патруля НПУ):

- по можливості, огородити місце злочину
- записати точне місце скоєння злочину; встановити контроль за непроникненням на місце злочину;
- встановити і зібрати потенційні речові докази злочину, а саме: частини

одягу, ознаки боротьби, персональні речі потерпілої і підозрюваних;

- передати всі дані і місце злочину слідству;

12. Дотримуватися конфіденційності:

- заповнити потерпілу особу у конфіденційності інформації стосовно злочину;
- поширити інформацію (про потерпілу особу та підозрюваних) виключно тим, хто повинен її знати відповідно до функціональних обов'язків;

13. Підготувати звіт (пояснення) про інцидент та передати всю інформацію відповідним структурам каналами, передбаченими для цього.

Отже, як бачимо, є чіткий алгоритм дій щодо реагування на СНПК. Проте його ефективність безпосередньо залежить від всіх ланок, які задіяні у цьому алгоритмі. І лише при їхній активній взаємодії можливий якісний результат реагування на СНПК та усунення його наслідків і відновлення порушених прав постраждалих від СНПК осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Стратегія запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, в Україні: URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-09/crsv%20strategy%20ua_0.pdf*

БОРЩЕВСЬКА О.М.,
к.ю.н.(PhD), доцентка кафедри
публічно-правових дисциплін
Одеського національного
морського університету

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗАКРІПЛЕННЯ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ ПРОТОКОЛУ РОБОТИ ПСИХОЛОГА З ЖЕРТВАМИ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ (СНПК)

На сьогоднішній день чинне законодавство України не визнає сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, як окремих злочин. Всі визначення цього діяння зводяться до того, що це форма гендерно зумовленого насильства (ГЗН), що включає зґвалтування, сексуальне рабство, примус до проституції, примусову вагітність, примусовий аборт, примусову стерилізацію, примусовий шлюб, а також будь-яку іншу форму сексуального насильства порівнянної тяжкості, вчиненого щодо жінок, чоловіків, дівчат або хлопців, яка напряду чи опосередковано пов'язана з конфліктом[1].

З вищезначеного визначення можна зробити висновок, що йдеться не тільки про сексуальне фізичне насильство, а про психологічний злочинний вплив на жертву та відповідно й психологічне насильство.

Постраждалими до речі за такими злочинними діяннями можна визнати осіб різної статі, різного віку, різного культурного, ментального рівня та релігійного сповідання.

В міжнародно-правових актах сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом закріплюється у п.п г ч.1 ст. 7 Римського статуту, як злочин проти людяності в сенсі зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-яка інша подібна за тяжкістю форма сексуального насильства; п.п ххii п.б. ч.2 ст.8 Римського статуту також визначає зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, як вона визначена в пункті 2(f) статті 7, примусова стерилізація чи будь-яка інша форма сексуального насильства, яка також становить грубе порушення Женевських конвенцій як воєнний злочин; а також п.п. b,d ч.1 ст.6 Римського статуту визначає заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або психічного розладу членам такої групи; впровадження заходів, спрямованих на запобігання дітонародженню всередині такої групи геноцидом [2]. Слід зауважити, що Україна підписала Римський статут ще 20 січня 2000 року, але не ратифікувала його, хоча після підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом у 2014 році ратифікація цього документу є одним із прямих міжнародних зобов'язань України. Але навіть така обставина, як відтермінування ратифікації Україною

Римського статуту міжнародного кримінального суду не віднімає об'єктивно існуючого на рівні міжнародного законодавства складу злочину як сексуальне насильство пов'язане з конфліктом. Річ у тому, що дійсно поки не ратифіковано Україною Римський статут міжнародного кримінального суду неможна говорити про зміни в законодавстві України, який би обумовив існування такого складу злочину, який є для України новим.

Але, на жаль, через військову агресію росії в Україні існують жертви сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом і їх кількість збільшується, викликаючи в них психологічну травму, яка при неналежному чи недостатньому психологічному консультуванні та подальшій психотерапії може інвалідизувати значну частину населення, яка підпала під сексуальне насильство, пов'язане з насильством.

Вже багато досліджень правового характеру проведено в сфері сексуальних злочинів під час війни, але правовий аналіз стану законодавства щодо допомоги жертвам сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом досі досконало не розроблений.

Наразі до нормативних документів, які регламентують діяльність психотерапевтів в Україні, належать Етичний Кодекс Української Спілки психотерапевтів[3], а також закони України «Про психіатричну допомогу» [4] та «Про соціальні послуги» [5]. В останніх поряд із термінами «психіатр» та «соціальний працівник» можна зустріти такі, як «психолог» та «інші фахівці», під якими професіонали часто можуть розпізнати функції, права та обов'язки, притаманні психотерапевтам.

Згідно цих нормативних актів основними принципами роботи психотерапевта є: конфіденційність, що закріплено в пункті 4 Етичного кодексу УСП, статті 6 Закону України «Про психіатричну допомогу» та статтях 10 і 11 Закону України «Про соціальні послуги», а також дотримання прав клієнта та надання йому об'єктивної і правдивої інформації – пункти 5 і 6 ЕК УСП, статті 6 і 25 Закону України «Про психіатричну допомогу» та статті 10 і 11 Закону України «Про соціальні послуги».

Слід зазначити, що саме механізм правового регулювання професійної діяльності психолога у вигляді, по-перше, уніфікованого протоколу психологічної допомоги жертвам сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом не існує. Є окремі позиції щодо умов проведення інтерв'ю, контрольного списку інтерв'ю, типів питань, методів проведення інтерв'ю, запису інформації з інтерв'ю закріплених в Міжнародному протоколі із документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту [6]. Але цей документ є важливим з точки зору документування саме злочину, а не допомозі жертвам сексуального насильства.

Слід зазначити, що з огляду на закріплення в Основному Законі України,

який має пряму дію, правової позиції щодо прав людини, зокрема її життя та здоров'я, в тому числі і ментального, як вищої соціальної цінності, то слід взяти до уваги позицію про те, що окрім покарання винних осіб, є інший бік таких злочинів, а саме психологічна допомога жертвам сексуального насильства.

Як відомо, що будь яка діяльність для того щоб стати більш ефективною має бути регламентована законодавством на рівні законів чи підзаконних актів, а також мати механізм правового регулювання, який передбачав би санкції за недотримання відповідних нормативних документів.

Отже, з огляду на вищезначене пропонується розробити та затвердити уніфікований протокол щодо психологічної допомоги жертвам сексуального насильства, а також на рівні законодавства ввести питання загальної відповідальності психологів за ненадання або надання неякісної психологічної допомоги. Для цього рекомендується розробити та ввести критерії за якими така допомога на підставі доказових методів психологічної допомоги буде вважатися правомірною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Інтернет ресурс* URL: <https://pravokator.club/news/seksualne-nasylstvo-pov-yazane-z-konfliktom-osoblyvosti-nadannya-pravovoyi-dopomogy>
2. *Римський статут міжнародного кримінального суду.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
3. *Етичний Кодекс Української Спілки психотерапевтів.* URL: <https://usp.community/documentation/40-etychnyy-kodeks>
4. *Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 року.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>
5. *Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
6. *Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту Основні стандарти належної практики щодо документування сексуального насильства як злочину згідно міжнародного права Перше видання: Червень 2014 р.* URL: https://www.wicc.net.ua/media/int_protokol.pdf

АВДІЮК С.С.,
студентка 3 курсу
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ: РОЗГЛЯД ПСИХОЛОГІЧНИХ І ФІЗІОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ВІДСУТНОСТІ ОПОРУ

Актуальність теми полягає у тому, що в умовах воєнних конфліктів насильство проти цивільного населення, зокрема сексуальне насильство, стає більш поширеним. Забезпечення прав людини та притягнення винних до відповідальності стає критично важливим завданням. Розуміння психологічних і фізіологічних аспектів відсутності опору є необхідним для покращення практики розслідування сексуальних злочинів та захисту прав потерпілих в умовах війни.

Проблема сексуального насильства порушує кілька прав людини одночасно. Зґвалтування та інші злочини сексуального характеру серйозно втручаються у право на фізичну та психічну недоторканність, а також в сексуальну автономію потерпілої чи потерпілого. Сексуальне насильство, серед усього іншого, являє собою порушення таких прав людини, як право на тілесну недоторканність і сексуальну автономію, на фізичне і психологічне здоров'я, право на життя, на свободу, на особисту безпеку, на рівноправність у сім'ї і рівність перед законом незалежно від ґендеру та ґендерної ідентичності, право на захист від дискримінації.

До прикладу, справа "Є.Б. проти Румунії" свідчить про те, що зґвалтування та інші прояви сексуального насильства можуть порушувати право не бути підданим катуванню та іншим формам жорстокого поводження, а також право потерпілої на недоторканність її особистого та сімейного життя. У випадках, коли державна влада не виконує свій позитивний обов'язок захищати жертв сексуального насильства, проводити належне розслідування та судово переслідувати винних, це порушує статті Європейської конвенції з прав людини: статтю 3, яка забороняє катування і нелюдське поводження, і статтю 8, яка гарантує право на повагу до приватного і сімейного життя.

У сфері прав людини в міжнародному праві існують чіткі вказівки для держав щодо того, як слід визначати зґвалтування в їх законодавстві, включаючи кримінальний кодекс. Наприклад, Комітет ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок відкидає закони про зґвалтування, які розглядають цей злочин як порушення моральності, суспільної пристойності та честі сім'ї. Замість цього Комітет рекомендує визначати зґвалтування як порушення тілесної недоторканості і сексуальної автономії особи та акцентувати увагу

на відсутності ЗГОДИ, а не на факторах насильства. Крім того, у 2011 році Рада Європи прийняла Конвенцію про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульську конвенцію), яка вступила в силу у 2014 році. У 36-й статті цієї Конвенції визначено, що центральним аспектом у всіх юридичних визначеннях зґвалтування та інших форм сексуального насильства повинен бути факт відсутності згоди. Згода повинна бути надана добровільно і відображати вільне волевиявлення особи, враховуючи контекст супутніх обставин.

Визначення зґвалтування, як воно закріплене в статті 152 Кримінального кодексу України, враховує європейські стандарти, зокрема положення Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульської конвенції). Відповідно до цієї норми, зґвалтування означає "вчинення дій сексуального характеру, які включають вагінальне, анальне або оральне проникнення в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета без її добровільної згоди."

Зґвалтування – це злочин, який залишається недоозвученим, і навіть у випадках, коли повідомляють про подібні випадки, відсоток винесення обвинувальних вироків залишається низьким. Цю проблему ускладнює той факт, що в процесі розслідування зґвалтування дедалі частіше виникають проблеми в доведенні відсутності добровільної згоди на сексуальні дії. Традиційний підхід заснований на доказі фізичного опору та тілесних ушкоджень, що, однак, не завжди відображають суть злочину. Стаття 152 Кримінального кодексу України передбачає визначення зґвалтування без обов'язкового фізичного компонента, вказуючи на важливість врахування супутніх факторів, які можуть спричинити мовчання потерпілих та унеможливити добровільність їх згоди.

Справді, згідно з розповідями потерпілих, виявляється, що відсутність опору сексуальному насильству є досить поширеним явищем. Ця реакція, коли жертва втрачає здатність до фізичного опору і може залишатись в стані повної нерухомості, є фізіологічною та психологічною відповіддю на травматичну ситуацію. Факторами, що можуть впливати на відсутність опору, можуть бути влада гвалтівника над жертвою, погрози та інші обставини, які породжують страх потерпілої чи потерпілого. [3, 132-218]

Стигматизація, звинувачення у бездіяльності чи навіть провокуючих діях, травматизація потерпілих від сексуального насильства призводить до страху розповідати про вчинений злочин.

Комітет міністрів Ради Європи рекомендує державам-членам прийняти і практично впровадити у найприйнятніший, виходячи з обставин кожної країни, спосіб низку заходів з подолання насильства над жінками. У пункті 35 Додатку до Рекомендації зазначено, що у сфері кримінального права держави-члени повинні, зокрема "забезпечити покарання законом будь-який статевий акт проти

особи, яка не дає на нього згоди, навіть якщо вона не виявляє ознак опору".

В умовах постійного масового насильства, такого як війна, може бути надзвичайно складно говорити про добровільну згоду людини. Під впливом серйозних загроз життю та безпеці може виникати стан абсолютного страху та нерішучості, і люди можуть знаходитися в ситуації, де вони не мають реального вибору. В таких обставинах говорити про добровільну згоду або "погодження" на сексуальні відносини з озброєним ворогом є неприйнятним, оскільки це порушує права людини та відбирає у неї можливість приймати реальне рішення на основі вільного волевиявлення.

У справі Кунараца, Ковача та Вуковича озброєні військовослужбовці привели мусульманську дівчину в будинок, у якому містився військовий штаб. Після того як її зґвалтували двоє військовослужбовців, її привели в кімнату, де вона сама ініціювала статевий контакт з обвинуваченим п. Кунарацом, командиром. Судова палата взяла до уваги те, що військовослужбовці, погрожуючи позбавленням життя, наказали потерпілій особі задовольнити статеві потреби їхнього командира. Отже, потерпіла особа «не вирішувала вільно щодо давання згоди на статеві зносини з Кунарацом, оскільки вона була в неволі і боялася за своє життя». Судова палата також відхилила аргументи захисту Кунараца, згідно з якими йому було невідомо про те, що потерпіла особа ініціювала статеві зносини з ним лише через свій страх за життя. Палата дійшла висновку, що, навіть якщо Кунарац не чув згаданих погроз, поведінка потерпілої не могла «збити його з пантелику», якщо враховувати загальний контекст існуючої ситуації воєнного часу й особливо уразливе становище мусульманських дівчат у цьому регіоні.

У практиці МКС доведення факту наявності примусових обставин, які зробили згоду неможливою, є достатнім для притягнення особи до відповідальності за вчинення сексуального насильства. У такому разі доводити відсутність згоди потерпілої особи не є необхідним, що підтверджується ч. 4 Правила 63, відповідно до якого Судова Палата не висуває юридичної вимоги щодо необхідності підтвердження доказу будь-якого злочину, що підпадає під юрисдикцію Суду, зокрема злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством. Тому Правила та процедури доказування виділяють певні особливості доказування у справах, пов'язаних із сексуальним насильством, а саме в таких категоріях справ Суд керується наступними принципами (Правило 70):

- згода не може бути презюмована на підставі будь-яких слів або поведінки потерпілої особи, коли сила, загроза силою, примус або використання вимушених обставин підірвали здатність потерпілої особи дати «добровільну» та «справжню» згоду;
- згода не може бути презюмована на підставі будь-яких слів або поведінки потерпілої особи, коли у неї відсутня здатність давати «справжню» згоду;
- згоду не може бути презюмовано на підставі мовчання або відсутності

опору потерпілої особи у відповідь на передбачуване сексуальне насильство;

- довіра, характер і схильність до статевих зв'язків потерпілої особи або свідка не можуть бути презюмовані на підставі попередньої або подальшої поведінки сексуального характеру потерпілої особи або свідка.

До слова, Апеляційна палата МКС зазначала, що «..обставини, за яких вчиняються такі воєнні злочини чи злочини проти людства, переважно є примусовими» [2, ст. 10]. Саме тому для успішного судового переслідування є необхідною «контекстуалізація» сексуального насильства, що означає аналіз вчиненого сексуального насильства в контексті, де саме воно мало місце, відображаючи його «зв'язки» з іншими злочинами, які вчинялись, та функції такого сексуального насильства в більш широкій сфері вчинюваної злочинності [3, ст. 97]. Це важливо з огляду на те, що часто сексуальне насильство під час конфлікту мовчазно заохочується або толерується, навіть якщо офіційно не санкціонується [4, ст. 348].

Отже, якщо людина була в обставинах примусу, згідно з міжнародною кримінальною практикою не потрібно доводити що згоди не було.

Тож й для доказування вистачить лише свідчень, важливо, аби вони надавались повноважним правоохоронним органам і були належно оформленні, а відсутність фізичних чи судово-медичних доказів, зокрема доказів супротиву, не є перешкодою у встановленні правосуддя. Міжнародна кримінальна практика дозволяє спиратися виключно на свідчення постраждалої людини, свідків. Документування, зокрема, інтерв'ювання постраждалих має супроводжуватися з ключовим принципом — не завдати шкоди, оскільки безпека та гідність постраждалих є найпріоритетнішими у процесі документування.

Можна зробити висновок, що сексуальне насильство не завжди супроводжується супротивом. Відсутність опору та протидії не може свідчити про наявність згоди, а тим більше про її добровільність.

В умовах війни, окупації більш ніж ймовірна наявність психологічних та фізіологічних аспектів відсутності опору. Якщо потерпіла особа перебувала в обставинах примусу, зокрема такими обставинами є війна, окупація, загроза життю та здоров'ю, згідно з міжнародною кримінальною практикою відсутність згоди не потребує доведення.

Взагалом це вказує на необхідність зміни підходу до збору доказів у справах сексуального насильства. Це може включати в себе врахування психологічних станів потерпілих, надання можливості дати свідчення без ретравматизації та врахування обмежень експертиз у визначенні стану потерпілих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Герман, Джудіт. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства — від знуцань у сім'ї до політичного терору / Пер. з англ. Оксана Лизак, Оксана Наконечна, Олександр Шлапак. — Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. — С. 132-218.
2. Dowds E. Conceptualising the Role of Consent in the Definition of Rape at the International Criminal Court: A Norm Transfer Perspective. *International Feminist Journal of Politics* 20(1) 2018 Queen's University Belfast Law Research Paper No. 2019 13. P. 10. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3168602 (date of access: 01.11.2023).
3. Beringola, A. M. (2017). Intersectionality: A Tool for the Gender Analysis of Sexual Violence at the ICC. *Amsterdam Law Forum*, 9(2), 84–109.
4. SáCouto, Susana, and Katherine Cleary. 2009. "The Importance of Effective Investigation of Sexual Violence and Gender-Based Crimes at the International Criminal Court." *American University Journal of Gender, Social Policy & the Law* 17 (2): 339–359.

БОНДАР В.В.,
студентка Навчально-наукового
інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
спеціальності міжнародне право,
3 курс

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО, ПОВ'ЯЗАНЕ З КОНФЛІКТОМ ЗА МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ

Під час збройного конфлікту саме цивільне населення стає жертвою сексуального насильства, а не військовослужбовці. ООН, у своїй ініціативі проти сексуального насильства в конфліктах, наголошує на те, що саме жінки та діти стають головними жертвами, яких особливо можуть піддавати жорстоким формам сексуального насильства. Це здійснюється для того, щоб тероризувати цивільних з метою досягнення військових або політичних цілей.

Насильство, що скоюється під час війни, часто спрямоване на руйнування сімей, знищення спільнот та, у деяких випадках, зміну етнічного складу наступного покоління. Іноді воно також використовується для цілеспрямованого зараження жінок ВІЛ-інфекцією, щоб позбавити здатності жінок народжувати дітей.[2]

Окупанти з Російської Федерації використовують сексуальне насильство як інструмент війни з метою завдання шкоди українському населенню, придушення опору та пониження бойового духу армії. Це включає будь-які акти сексуального характеру, вчинені без згоди особи, такі як зґвалтування, примусове оголення, сексуальне рабство, проституцію. Усі ці дії визнаються воєнними злочинами — порушеннями законів і правил війни. Деякі випадки насильства стали відомі після звільнення українських міст і сіл, і більше подібних випадків можлива почути після звільнення східних регіонів України. Однак деякі жінки та чоловіки, навіть опинившись в зоні окупації та активних бойових дій, намагаються висловлювати факти насильства, що скоюють окупанти. [2]

Українська законодавча система встановила кримінальну відповідальність за порушення особистої сексуальної свободи та сексуальної цілісності. Ці порушення включають зґвалтування, сексуальне насильство, примус до статевого спілкування, сексуальні дії з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, сексуальний тиск на неповнолітніх та сексуальне зловживання дитиною.[2]

Основна презумпція, що міститься в прецедентному праві Міжнародного кримінального суду (МКС) та спеціальних трибуналів, полягає в тому, що зґвалтування, вчинене під час збройного конфлікту, відрізняється від зґвалтування, вчиненого в мирний час. Це часто використовується як військова тактика, коли

сексуальне насильство стає злочином проти всієї громади. Резолюції ООН 1325 та 1820, обидві з яких підтримала Україна, наголошують на необхідності захисту жінок та підтримки "підтримання та сприяння міжнародному миру та безпеці". Резолюція 1325 підкреслює, що сексуальне насильство як тактика ведення війни може значно загострити збройні конфлікти та перешкоджати міжнародному миру. Вона також підтвердила, що зґвалтування може становити воєнний злочин, злочин проти людяності та/або геноцид. Резолюція закликала всі держави створити ефективні системи розслідування та покарання винних у сексуальному насильстві в умовах збройного конфлікту. [5]

Кримінальний кодекс окремою статтею 442 передбачає відповідальність за злочин геноциду. Визначається як "свідомий акт, скоєний з метою повного чи часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів цієї групи чи завдані їм серйозних тілесних ушкоджень, створення умов проживання для групи, спроєктований для її повного чи часткового фізичного знищення, скорочення чи запобігання розмноженню в цій групі або примусового переселення дітей з однієї групи до іншої." [7] Положення цієї статті значно обмежують зміст дій, за які передбачена відповідальність в міжнародному кримінальному праві. Крім того, національне поняття кримінального права "важких тілесних ушкоджень" значно вужче за поняття "серйозних тілесних ушкоджень", що застосовується в міжнародному праві. Останнє, зокрема, включає форми сексуального насильства, які досягають мінімального порогу серйозності, щоб бути визнаними порушенням положень Женевських конвенцій 1949 року та Додаткового Протоколу I. Відповідно, стаття 442 не включає всі форми сексуального насильства, які можуть становити геноцид.[3]

Протягом березня-травня 2022 року органи прокуратури України відкрили понад 14 000 кримінальних проваджень за статтею 438 та 111 проваджень за статтею 152 Кримінального кодексу України ("Зґвалтування"), що карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, та статтею 153 Кримінального кодексу України ("Сексуальне насильство"), що карається позбавленням волі на строк до п'яти років. Звідси випливає, що прокуратура кваліфікувала сексуальне насильство, вчинене під час конфлікту, як зґвалтування (скоєне в мирний час) за статтею 152, а не як воєнний злочин. [4]

Крім цього варто додати, що 3 травня 2022 року Віцепрем'єр-міністр та Міністрка з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Ольга Стефанішина та Спеціальний Представник Генерального Секретаря ООН з питань запобігання сексуальному насильству в конфліктах Праміла Паттен підписали Меморандум про співпрацю між Урядом України та ООН з запобігання та протидії сексуальному насильству під час війни.[5]

Меморандум про співпрацю між Урядом України та Організацією Об'єднаних Націй з запобігання та протидії сексуальному насильству ґрунтується на співпраці

між Урядом України та Спеціальним Представником Генерального Секретаря ООН з питань сексуального насильства в конфліктах з метою запобігання сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктами, та реагування на нього. Меморандум визначає заходи для запобігання та реагування на сексуальне насильство, включаючи підтримку розробки та посилення національних політик та програм, спрямованих на запобігання та реагування на сексуальне насильство; підтримку національних систем охорони здоров'я та соціальних служб для забезпечення доступу жертв сексуального насильства, а також їхніх дітей, членів сім'ї та інших свідків до доступних, своєчасних та зорієнтованих на потерпілих послуг; підтримку дотримання правових норм та відповідальності за злочини сексуального насильства через підтримку сектору юстиції, включаючи навчання слідчих, прокурорів, суддів та інших правоохоронців, а також сприяння збору доказів та належному розслідуванню злочинів, пов'язаних з цим.[6]

Також слід відзначити "План дій щодо Концепції програми співпраці між Урядом України та Організацією Об'єднаних Націй з запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктами", який наразі є основою взаємодії між державними органами та міжнародними організаціями для побудови координованої, прозорої та ефективної системи боротьби із сексуальним насильством, включаючи надання компенсацій потерпілим від сексуального насильства, зокрема репарацій. План реалізації поділений на п'ять напрямків, зокрема: 1) торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації; 2) надання комплексної допомоги жертвам сексуального насильства, пов'язаного з конфліктами; 3) юстиція та переслідування; 4) підвищення потенціалу сектору безпеки та оборони для запобігання та протидії сексуальному насильству в час війни; 5) репарації та компенсації. Взаємодія між галузями та комплексний підхід, передбачений Планом реалізації, вже сприяють формуванню та впровадженню державної політики у внесенні змін до законодавчого та нормативного забезпечення, збільшенню потенціалу суб'єктів реагування та наданню допомоги жертвам, а також проведенню інформаційних кампаній щодо сексуального насильства, зокрема щодо репарацій.[6]

Є всі підстави вважати, що дане питання необхідно вирішити шляхом комплексної взаємодії військових, поліції та учасників цивільного процесу. Ключова роль відводиться військовим, оскільки вони є більш досвідченими у забезпеченні безпеки та мають обов'язок захищати. Наприклад, доктрина НАТО встановлює, що захист від фізичного та сексуального насильства має бути пріоритетом при плануванні та проведенні військових операцій. Військові мають право протидіяти таким актам насильства, застосовуючи усі можливі заходи, щоб запобігати та реагувати на випадки, коли цивільні особи страждають від фізичного та сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом. [1]

Рада Безпеки ООН також прийняла низку резолюцій, спрямованих на протидію сексуальному насильству щодо жінок і дівчат, і визнала, що чоловіки та хлопці також можуть бути жертвами такого насильства. Однак ця

процедура призначена для сторін, які дотримуються правил ведення війни, норм міжнародного права і не воюють проти цивільного населення. Але, на жаль, ситуація в Україні така, що значна кількість цивільних осіб зараз є жертвами сексуального та гендерно зумовленого насильства з боку армій агресора, які не дотримуються норм міжнародного права і скоюють злочини на окупованих територіях. [1]

Вищезазначені заходи утворюють основу для створення ефективної національної та міжнародної системи відповіді на сексуальне насильство, пов'язане з конфліктами, та надання необхідної фізичної та психологічної реабілітації жертвам сексуального насильства та членам їхніх сімей, разом із розслідуванням цих злочинів та окремим кримінальним переслідуванням осіб, відповідальних за їх скоєння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Сіне Ворланд Голен і доктор Лотте Вермей стаття на тему: "Протидія сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктами".*
2. *Ірина Синельник стаття: "Сексуальні злочини під час війни: чи реально покарати гвалтівників".*
3. *Марія Желтуха стаття на тему: "Сексуальне насильство, пов'язане зі збройним конфліктом в Україні: законодавче регулювання".*
4. *Пресконференція Андрія Костіна про роботу прокуратури за рік повномасштабної агресії РФ.*
5. *Запобігання та реагування на насильство за гендерною ознакою: національна правова база та міжнародні стандарти/UNFPA, А. Б. Блага, О. О.Кочемировська, О. А. Мартиненко. – Київ: 2022 – 63 с.*
6. *"Україна презентувала План дій з протидії сексуальному насильству та допомоги постраждалим на полях Генасамблеї ООН". Служба Віце-прем'єр-міністра України, опубліковано 25 вересня 2022 року.*
7. *Науково-практичний коментар до ст. 442 Кримінального кодексу України Адвоката Вадима Вікторовича Прокопенка.*

БРАТАШ Л.Є.,
студентка 3 курсу
денної форми здобуття освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право» освітньої програми «Право»
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка.

ПРИМУСОВА ВАГІТНІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ КОНФЛІКТУ

З огляду на повномасштабне військове вторгнення росії на суверенну територію України, тема примусової вагітності набуває особливої актуальності та значущості. Україна стала свідком широкомасштабних порушень прав людини та вчинення численних злочинів проти цивільного населення, серед яких і примусова вагітність.

Зважаючи на жорстокість воєнного конфлікту, можливість використання примусової вагітності як засобу воєнного тиску, етнічних чисток, та інших форм порушення міжнародного гуманітарного права стає особливо важливою проблемою, яка потребує уваги міжнародної спільноти.

Це підкреслює необхідність посилення заходів міжнародного співробітництва для захисту прав людини, особливо жінок і дітей, під час воєнних конфліктів. Відповідальність за злочини проти людяності, включаючи примусову вагітність, має бути об'єктом ретельного міжнародного слідства та судового переслідування з метою забезпечення справедливості та запобігання подібним порушенням у майбутньому.

Сексуальне насильство не обмежується лише актами зґвалтування, оскільки воно може приймати різноманітні форми, як вказано у Римському статуті Міжнародного кримінального суду. Відповідно до цього статуту, сексуальне насильство в контексті конфлікту може включати зґвалтування, сексуальне рабство, примус до проституції, примусову вагітність, примусову стерилізацію та інші форми сексуального насильства, які становлять серйозне порушення Женевських конвенцій.

Важливо визначити примусову вагітність як окремий вид злочину, відмінний від зґвалтування. Подальший аналіз цього поняття може пролити світло на його елементи та умови кваліфікації як міжнародного злочину, який визначений в Римському статуті.

Хоча Кримінальний кодекс України не містить визначення примусової вагітності, це поняття використовується у примітці до ст. 149 Кодексу, де пояснюється зміст торгівлі людьми.

Після прийняття Римського статуту у 1998 році примусова вагітність була вперше визнана як злочин проти людяності та воєнний злочин у міжнародному праві.

Зараз понад 120 країн у світі прийняли Римський статут, включаючи їх національне законодавство, що криміналізує примусову вагітність як злочин проти людяності та воєнний злочин. Більше того, щонайменше 36 штатів США, як учасників, так і недержавні сторони Римського статуту, також включили цей злочин до свого національного законодавства.

Відповідно до положень Римського Статуту, "примусова вагітність" може бути визнана як злочин проти людяності, якщо вона вчинена в рамках широкомасштабного або систематичного нападу проти цивільного населення, а також як воєнний злочин у випадку, коли вона стає частиною міжнародного або неміжнародного збройного конфлікту.

Однак, для того щоб кваліфікувати ці дії як злочин проти людяності або воєнний злочин, необхідно встановити, що винний мав усвідомлення того, що його дії відбуваються в контексті широкомасштабного чи систематичного нападу/конфлікту, а його намір був спрямований на викликання певних наслідків або він усвідомлював їх.

Згідно з пунктом f частини 2 статті 7 Римського Статуту, "примусова вагітність" означає "незаконне позбавлення свободи будь-якої жінки, яка була примусово зроблена вагітною з метою зміни етнічного складу будь-якого населення або скоєння інших серйозних порушень міжнародного права".

Щоб кваліфікувати дії винного як "примусову вагітність" у вигляді злочину проти людяності або воєнного злочину, необхідно врахувати три важливі умови:

1. Потерпіла повинна бути незаконно ув'язнена винним.
2. Потерпіла повинна була примусово зробити вагітною.
3. Винний повинен мати один із двох конкретних намірів: вплинути на етнічний склад населення або скоїти інші серйозні порушення міжнародного права.

Матеріальну основу цього злочину можна розділити на дві складові. Перша - "незаконне ув'язнення", що фактично означає, що жінку незаконно утримують, що обмежує її автономію у праві на репродуктивне здоров'я.

Навіть незважаючи на те, що концепція "примусової вагітності" закріплена в Римському Статуті вже тривалий час, вживання законодавства та притягнення до кримінальної відповідальності за цей вид злочину стали можливими лише недавно.

Прикладом є рішення, прийняте Міжнародним кримінальним судом 4 лютого 2021 року у справі проти Домініка Онгвена, колишнього командира бригади

LRA (Армія опору Господа). Його звинувачували у вчиненні 62 злочинів війни та злочинів проти людяності. Це перше випадок, коли міжнародний суд притягував винного до відповідальності за порушення репродуктивної автономії жінок у контексті “примусової вагітності”.

Дії армії LRA стали відомі тим, що вони викрадали дівчат та жінок для використання їх як секс-рабів та прислуги для солдатів. Онгвен був засуджений за злочин “примусової вагітності” стосовно двох жінок із трьома випадками вагітності. Одна з них народила двох дітей, яких визнали за його дітей. Свідок згадувала, що була дуже молода, але її погрожували вбити, якщо вона не підкориться. Її вагітність була примусовою, але вона не мала іншого виходу. Онгвен особисто зґвалтував жінок, які знаходилися у стані вагітності, і тримав їх під посиленою охороною, не дозволяючи їм виходити [1].

У цьому випадку Палата широко тлумачила область злочину як “примусову вагітність”. Вона уточнила, що примусова вагітність є результатом незаконного ув’язнення, і цей злочин не залежить від участі зловмисника у зачатті жінки, але він мав усвідомлення, що вона була вагітною і що вагітність була результатом примусу. У справі було підкреслено, що примусова вагітність не є ні зґвалтуванням з утриманням ув’язнених, ні просто ускладнюючим фактором зґвалтування.

Таким чином, це рішення Міжнародного кримінального суду стало важливим кроком у підсиленні відповідальності за злочини, пов’язані з репродуктивним насильством.

Отже, тематика примусової вагітності потребує уваги як на міжнародному, так і на національному рівнях. Рішення Міжнародного кримінального суду у справі Домініка Онгвена визначило прецедент у притягненні особливо важливого злочину, пов’язаного з репродуктивним насильством, до кримінальної відповідальності.

Слід відзначити, що поняття “примусова вагітність” визначене в Римському статуті та долучене до національного законодавства більш ніж 120 держав. Це свідчить про загальний зусилля спільноти для боротьби з цим видом насильства та підкреслює важливість зміцнення прав людини, особливо жінок, в умовах конфлікту та кризи.

Дослідження цієї теми сприятиме подальшому підвищенню свідомості, а також виявленню та покаранню винних у порушеннях репродуктивної автономії жінок. Застосування судового прецеденту в подібних справах є важливим кроком у напрямку забезпечення справедливості та захисту прав жінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Доведення злочину примусової вагітності. URL : <https://justtalk.com.ua/post/doveden-nya-zlochynu-primusovoi-vagitnosti> (дата звернення 29.10.2023).

Максим БУГЕРА,
студент IV курсу,
відділення «Право»

ВСП «Кам’янець-Подільський фаховий коледж
Закладу вищої освіти
«Подільський державний університет»

ПОНЯТТЯ СНПК ТА СКЛАД СНПК ЯК КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Сексуальне насильство пов’язане з конфліктом це будь-які дії сексуального характеру, що вчинені окупантами відносно мирного населення, незалежно від віку чи статі постраждалих.

Які це можуть бути дії:

- зґвалтування;
- тортури із заподіянням шкоди статевим органам;
- каліцтво жіночих або чоловічих статевих органів;
- примушування до зайняття проституцією;
- примусова вагітність чи стерилізація;
- умисне зараження венеричними захворюваннями.

Однак домагання, примусове оголення, погрози зґвалтуванням, примус до споглядання сексуального насильства щодо інших людей — також є сексуальним насильством, пов’язаним з конфліктом.

Зґвалтування та інші форми сексуального насильства, які використовуються як знаряддя війни, покликані дегуманізувати постраждалих, а також їхні сім’ї та громади, в яких вони живуть. Зґвалтування як знаряддя війни є дешевою та ефективною стратегією; використовуючи сексуальне насильство, озброєним формуванням вдається як заподіяти неймовірних індивідуальних страждань, так і зруйнувати місцеві спільноти, ослабити їх та встановити над ними контроль [1].

Оскільки сексуальне насильство – це сексуальний вираз агресії, бажання продемонструвати владу і панування, важливо пам’ятати про те, що постраждалими від сексуального насильства, пов’язаного з конфліктом, стають не тільки жінки і дівчата, а й чоловіки, і люди з іншими гендерними ідентичностями. Насильство щодо них має на меті порушити соціальні та правові норми, принизити людей та спільноти.

Елементи, склад:

1. Правопорушник вторгнеться в тіло особи шляхом поведінки, яка призвела

до проникнення, хоча б незначного, до будь-якої частини тіла постраждалої/ого або злочинця статевим органом, або до анального або генітального отвору потерпілої/ого будь-яким предметом, або будь-якою іншою частиною тіла.

2. Вторгнення було скоєно силою, або загрозою застосування сили чи примусу, наприклад, викликаним страхом насильства, примусу, затримання, психологічного пригнічення чи зловживання владою проти такої особи чи іншої особи, або вторгнення було скоєно проти особи, не здатної дати справжню згоду.

3. Дія була скоєна як частина широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти цивільного населення.

4. Правопорушник знав, що ця поведінка була частиною широкомасштабного чи систематичного нападу, спрямованого проти цивільного населення, чи мав на меті таку поведінку [2].

СНПК має серйозні наслідки для окремих осіб, спільнот та суспільства у цілому як у короткостроковій, так і у довгостроковій перспективі. Йдеться про фізичну шкоду постраждалим, психологічну та психічну шкоду, а також про вплив на соціальні відносини всередині та за межами спільнот.

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, це воєнний злочин, що не має строку давності — людина може заявити про нього, коли буде готова, навіть через кілька років. Про випадки сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом варто повідомити до Національної поліції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом* URL: <https://vsyrovatska-gromada.gov.ua/news/1677063020/> (дата звернення 21.05.2023)
2. *Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, у війні рф проти України: можливості правового реагування* URL: <https://jurfem.com.ua/sexualne-nasylstvo-povyazane-z-konfliktom-u-viyni-rosii-proty-ukrainy/> (дата звернення 21.05.2023)

ЧЕБОТАРЬОВА П.В.,
студентка 3 курсу
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ОНЛАЙН СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ НАД ДІТЬМИ В УКРАЇНІ: ПОТОЧНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Станом на сьогодні діти, в тому числі і підлітки, проводять в Інтернеті більшість свого часу, якщо звертатися до статистики то 47% українців віком до 9 років регулярно бувають в мережі, а серед підлітків до 12 років цей показник сягає аж 92%. З початком пандемії COVID-19 та продовжуючи впровадженням воєнного стану та військових дій на території України діти та підлітки потребують особливої підтримки та спілкування, які вони зазвичай шукають відповідно до технічного в Інтернеті, а відповідно до популярності Інтернету, яка підтверджена зокрема статистикою вище, зростає і небезпека, зокрема небезпека сексуального насильства, а особливо серед найуразливішого шару суспільства - дітей. Швидкий розвиток технологій і постійно зростаюча доступність Інтернету становлять загрозу для безпеки та психологічного благополуччя дітей, змушуючи розглядати проблему сексуального насильства в онлайн-середовищі з «новим» та особливим рівнем уваги та серйозності.

У продовженні підтвердження актуальності теми сексуального насильства онлайн, а зокрема над дітьми, за результатами кількісного дослідження «Сексуальне насильство над дітьми та сексуальна експлуатація дітей в Інтернеті в Україні», проведеного МБО «Служба порятунку дітей» у партнерстві з Уповноваженим Президента України з прав дитини у 2020 році, більшість респондентів – дітей шкільного віку (84 %) розпочали користуватися Інтернетом у віковому проміжку 5–11 років. Найбільше дітей почали користуватися Інтернетом у віці 6–8 років. Більшість дітей (92 %) вперше зареєструвалися у соціальній мережі у віці 6–12 років, піковий вік – 8–9 років. 8% дітей просили надіслати фото чи відео їх оголеного тіла та 2 % їх надіслали[1].

Але навіть не зважаючи на наявність жорсткого контролю з боку батьків або ж вчителів, діти все одно, на жаль, стають жертвами сексуального насильства в Інтернеті, що спричиняє такі наслідки як порушення фізичного, психічного здоров'я та соціальної, психологічної адаптації.

Конкретного визначення у національному законодавстві сексуального насильства саме щодо дітей, ми, на жаль, не знайдемо, але тут в нагоді стає міжнародне законодавство та відповідно до ст. 18 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, де ми можемо знайти визначення поняття сексуального насильства щодо

дитини – заняття діяльністю сексуального характеру з дитиною, яка не досягла передбаченого законодавством віку для заняття діяльністю сексуального характеру (відповідно до національного законодавства це – 16 років). Заняття діяльністю сексуального характеру з дитиною, коли: 1) використовується примус, сила чи погрози; 2) насильство здійснюється зі свідомим використанням довіри, авторитету чи впливу на дитину, зокрема в сім'ї, 3) насильство здійснюється в особливо вразливій для дитини ситуації, зокрема з причини розумової чи фізичної неспроможності або залежного становища.

Поняття сексуального насильства щодо дітей онлайн тісно пов'язується із кіберзлочином, визначення якого ми можемо знайти в національному законодавстві, де згідно зі Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», поняття “кіберзлочин” (або комп'ютерний злочин) визначається як суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі або з його використанням, за яке передбачена відповідальність згідно з українським законодавством про кримінальну відповідальність, або яке визнано злочином міжнародними договорами України. Статтю 4 цього закону визначено, що кібербезпека охоплює конституційні права і свободи людини й громадянина.

Пов'язаними поняттями із сексуальним насильством онлайн вчинене щодо дітей є такі наступні поняття як: секстинг, онлайн-грумінг, сексторшен – визначення цих понять, на жаль, в національному законодавстві ми знайти не зможемо, але у довіднику проєкту «#stop_sexтинг», який був випущений 11 лютого 2020 року Міністерством цифрової трансформації спільно з Офісом уповноваженого Президента з прав людини - ці поняття були розкриті.

Під секстингом треба розуміти обмін власними фото-, відео- та текстовими матеріалами інтимного характеру, із застосуванням сучасних засобів зв'язку: мобільних телефонів, електронної пошти, соціальних мереж. Нерідко результатом секстингу може стати погроза чи шантаж розповсюдження оголених фотографій.

Як ми знаємо розповсюдження та виготовлення порнографічної продукції на території України є кримінальним злочином, за яке передбачена відповідна ст. 301 КК України. Якщо на фото чи відео матеріалах зображення дитини (особи до 18 років), такі вироби можуть вважатися дитячими порнографії, до виготовлення та розповсюдження якої причетна особа цього, буде засуджений до 12 років позбавлення волі. Однак у випадку секстингу в переважній більшості випадків підлітки поширюють еротичку, а не порнографічну продукцію за що кримінально-правову відповідальність у національному законодавстві ми не знайдемо.

Тож, незважаючи на серйозну шкоду психологічному здоров'ю, дитині дуже важко довести вчинення злочину. Такий матеріал може достатньо довго бути в мережі і, наприклад, бути поміченим педагогами освіти установи або ж навіть самими учнями і тим самим погіршити стосунки з дитиною, яка є потерпілою від сексуального насильства онлайн або ж може бути поміченою керівниками роботи, до яких в майбутньому дитина буде влаштована, у зв'язку з тим, що

все частіше роботодавці намагаються перевірити інформацію в мережі про кандидата. Тому варто звернути увагу і на профілактичні заходи, які захистять дитину від ризиків секстингу.

Онлайн-грумінг - це побудова в мережі Інтернет дорослим або ж групою дорослих осіб довірливих стосунків з дитиною (підлітком) з метою сексуального насильства онлайн чи у реальному житті.

Сексторшен - налагодження довірливих стосунків із дитиною в Інтернеті з метою отримання приватних матеріалів, шантажування та вимагання додаткових матеріалів чи грошей[2].

Нерідко предметом секстингу і сексторшену стає дитяча порнографія, а вчинення з дитиною будь-яких дій сексуального характеру стає наслідком онлайн-грумінгу.

На сьогодні, потерпілі від насильства в інтернеті можуть захистити свої права відповідно до таких правових норм:

1. За насильство за ознакою статі, включаючи психологічне, передбачена відповідальність згідно зі статтю 173-2 КУпАП.

2. У разі доказів переслідування в інтернеті, кривдника можна притягнути до відповідальності відповідно до статті 182 “Про недоторканність приватного життя” КК України.

3. Якщо в зафіксованих повідомленнях містяться загрози вбивства, кривдника можна притягнути до відповідальності відповідно до статті 129 КК України, яка передбачає ув'язнення на термін до двох років.

Однак, щодо сексуального насильства, відповідальність за яке визначена у Розділі IV “Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи” КК України, стаття 153 (сексуальне насильство) описує вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру без добровільної згоди потерпілої особи. Однак, чи можливе вчинення сексуального насильства в цифровому середовищі - залишається відкритим питанням, оскільки правозастосування цієї форми відсутнє через те, що органи правопорядку зазвичай сприймають насильство як фізичне насильство, ігноруючи його інші форми, але варто зазначити, що ця позиція поступово змінюється згідно з практикою, яка еволюціонує за статтю 126-1 КК України.

Варто відзначити, що в законі України від 18 лютого 2021 року № 256-ІХ було внесено до Кримінального кодексу України нові статті, а саме статтю 156-1 “Домагання дитини для сексуальних цілей”. Ці статті визначають такі дії як:

1. Пропозиція зустрічі, зроблена повнолітньою особою, включаючи використання інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, особі, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з метою вчинення стосовно неї будь-яких

дій сексуального характеру або розпусних дій, у разі якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася.

2. Пропозиція зустрічі, зроблена повнолітньою особою, включаючи використання інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, неповнолітній особі з метою втягнення її у виготовлення дитячої порнографії, якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася.

Це означає, що законодавець виділив вчинення злочину в цифровому середовищі як окрему категорію, і цей підхід може бути застосований і до сексуального насильства в майбутньому. Важливо підкреслити, що насильницькі дії, які здійснюються в інтернеті або за допомогою технологій, не можна розглядати як окрему форму насильства, таку як "цифрове насильство". Це важливо розуміти, оскільки ці дії в суті є проявом існуючих форм насильства (фізичного, психологічного, сексуального, економічного), але реалізуються в цифровому середовищі. Тобто, цифрове середовище розширює "поле" для вчинення цих порушень, але сутність насильства залишається незмінною[3].

Але окрім законодавчих аспектів, які визначають відповідальність за вчинення сексуального насильства онлайн щодо дітей, ми можемо визначити наступні шляхи вдосконалення правових механізмів:

1. **Чітке визначення злочинів:** Потрібно визначити чіткі та конкретні статеві злочини, які включають онлайн сексуальне насильство, та встановити обов'язкову кримінальну відповідальність за них або ж внести відповідні зміни до чинної редакції статті 153 КК України «Сексуальне насильство»

2. **Збільшення обізнаності та навчання.** Проведення та популяризація освітніх кампаній та програм цифрової грамотності для дітей та батьків для зменшення ризику стати жертвами онлайн сексуального насильства.

3. **Співпраця з інтернет-провайдерами та соціальними мережами.** Співпраця з платформами для підвищення рівня безпеки онлайн середовища та блокування контенту, що пропагує сексуальне насильство.

4. **Підтримка жертв.** Удосконалення механізмів для звернення та психологічної підтримки дітей, що стали жертвами онлайн сексуального насильства.

5. **Впровадження якісної комплексної сексуальної освіти в навчальних закладах.** Це допоможе дітям не тільки вибудувати власні кордони, отримати розуміння того, що не є припустимим, а й уникнути сексуальних домагань і насильства в майбутньому.

6. **Розробка механізмів співпраці з міжнародними партнерами.** Важливо активізувати та удосконалити співпрацю з міжнародними організаціями та іншими країнами з метою обміну досвідом та впровадження найкращих практик

у сфері протидії онлайн сексуальному насильству над дітьми.

7. **Впровадження системи моніторингу та контролю.** Необхідно впровадити ефективні системи моніторингу та контролю за онлайн-платформами з метою забезпечення безпеки та захисту прав дітей в інтернеті.

8. **Посилення відповідальності платформ.** Необхідно встановити більш жорсткі норми та відповідальність для онлайн-платформ щодо контролю та блокування контенту, що сприяє сексуальному насильству над дітьми.

Висновок. Незважаючи на наявність деяких законодавчих актів, спрямованих на протидію сексуальному насильству над дітьми онлайн в Україні, існують численні прогалини та недоліки, що ускладнюють ефективне протидію цьому явищу. Недостатня чіткість та конкретність законів, які регулюють цю проблему, створює прогалини для потенційних порушників та ускладнює проведення розслідувань у подібних справах. Також відсутність спеціалізованих механізмів контролю та відповідальності може призвести до безкарності порушників та збільшення кількості інцидентів онлайн сексуального насильства. Для ефективної протидії онлайн сексуальному насильству над дітьми в Україні необхідно вжити низку заходів щодо вдосконалення законодавчого поля та практичних механізмів боротьби з цією проблемою. Одним із важливих напрямків є вдосконалення законодавства, моніторинг, співпраця з іноземними партнерами, забезпечення популяризація та поширення серед дітей та підлітків інформації щодо спеціалізованих служб та гарячих ліній для допомоги дітям, що потерпіли від онлайн сексуального насильства, а також популяризувати програми з підвищення цифрової грамотності серед дітей та батьків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналітичний звіт по результатам кількісного дослідження на тему «Сексуальне насильство над дітьми та сексуальна експлуатація дітей в Інтернеті в Україні» / О. Овчар, С. Більман, Т. Андросенко, А. Козирева, Г. Кашеїда, І. Смикало. 2020. 124 с. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/ZvitSeksualne-nasytstvo-nad-ditmy-ta-seksualna-ekspluatatsiya-ditej-v-Interneti-v-Ukrayini.pdf> (дата звернення: 09.11.2021).
2. Створюємо онлайн-простір разом з дітьми: довідник щодо безпечного Інтернету / А. Дьякова, А. Касілова, П. Кликова. 2020. С. 4–7. URL: <https://stop-sexting.in.ua/guide-for-parents/> (дата звернення: 09.11.2021)
3. Колінько О. Безпека жінок у цифровому середовищі (ЮрФем, 22.06.2023) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://jurfem.com.ua/bezpeka-zhinok-u-zyfro-vomu-seredovyschi/>

КЛЬОЦ С. А.,
студентка 3 курсу
денної форми здобуття освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право» освітньої програми «Право»
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

РОЗМЕЖУВАННЯ СКЛАДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 433, 434 ТА 438 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ, ЩОДО ВЧИНЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ

Статтями 433, 434 та 438 Кримінального кодексу України (далі – КК, КК України) окремі прояви насильства передбачені формулюваннями: «насильство над населенням у районі воєнних дій» (ст. 433 КК), «погане поводження з військовополоненими (ст. 434 КК), «жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням» (ст. 438 КК). Відтак постає питання про співвідношення відповідних складів кримінальних правопорушень та визначення, чи передбачене їхніми характеристиками вчинення сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (далі – СНКП).

Варто почати з того, що ст. 433, 434 КК України віднесені до розділу «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)», однак деякі науковці, такі, як Дудоров О.О., Мельник М. І., Хавронюк М. І., Гальцова В. В. дотримуються позиції, що основним безпосереднім об'єктом цих кримінальних правопорушень є порядок дотримання звичаїв та правил війни. Такий підхід видається сумнівним, оскільки суперечить формулюванню «проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби», визначеному ст. 401 КК України, і в цій частині «дублює» зміст ст. 438 КК України, якою передбачено відповідальність за вчинення діянь, що утворюють різні форми порушень законів та звичаїв війни. Відтак, можна запропонувати розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 433, 434 та 438 КК України вважаючи, що основним безпосереднім об'єктом складу насильства над населенням у районі воєнних дій є суспільні відносини щодо проходження або несення військової служби в частині забезпечення безпеки цивільних осіб від протиправних дій з боку військовослужбовців, які перебувають у районі воєнних дій. Відповідно, основним безпосереднім об'єктом складу поганого поводження з військовополоненими є суспільні відносини щодо проходження або несення військової служби, у частині забезпечення виконання Україною міжнародних зобов'язань [1, с. 275]

щодо поводження з військовополоненими. Також можна розглянути зворотній підхід, за яким статті 433, 434, 438 КК України передбачають однаковий об'єкт посягання, а саме встановлений відповідними міжнародними актами порядок ведення війни. У такому випадку порушення порядку несення або проходження військової служби вважаються порушеннями звичаїв та правил війни, що загалом може мати місце. Однак слід врахувати, що ст. 401 КК України передбачає вчинення військових кримінальних правопорушень як під час війни, так і в мирний час, наприклад, під час навчальних зборів.

Вирішуючи питання, чи статті 433, 434, 438 КК України можуть бути застосовані у разі вчинення СНКП, необхідно визначити, чи склади даних кримінальних правопорушень включають такі характеристики, як «сексуальне насильство» та «пов'язане з конфліктом». У Загальних рекомендаціях Верховного комісару ООН у справах біженців сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, визначено як форма гендерно зумовленого насильства, що включає зґвалтування, сексуальне рабство, примус до проституції, примусову вагітність, примусовий аборт, примусову стерилізацію, примусовий шлюб, а також будь-яку іншу форму сексуального насильства порівнянної тяжкості, вчиненого щодо жінок, чоловіків, дівчат або хлопців, яка на пряму чи опосередковано пов'язана з конфліктом [2]. Мельник М. І., Хавронюк М. І. зазначають, що насильство у ст. 433 КК України охоплює такі дії, як незаконне позбавлення волі, зґвалтування чи вчинення деяких інших статевих злочинів, заподіяння тілесних ушкоджень будь-якого ступеня тяжкості тощо [3, с. 1331]. Поганим поводженням з військовополоненими можна вважати позбавлення харчування і сну, заподіяння побоїв чи легких тілесних ушкоджень, погрозу вбивством або заподіяння тяжкого тілесного ушкодження тощо [3, с. 1332]. Грудзур О. М., Воробей П. А. вважають, що погане поводження з військовополоненими полягає в завданні ударів, побоїв, ... , іншому знуцанні над особою, грубому приниженні її честі та гідності, примушуванні її до вчинення дій, що принижують честь та гідність інших військовополонених [4, с. 1044]. Щодо жорстокого поводження з військовополоненими або цивільним населенням, передбаченого ст. 438 КК України, то воно може виражатися у вбивствах, каліцтвах, тортурах і мордуванні, біологічних експериментах, зґвалтуванні та інших формах сексуального насильства, взятті заручників, тілесному або колективному покаранні, каторжній праці, нарузі над людською гідністю тощо [3, с. 1345].

Таким чином, на думку вказаних авторів, об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 433 КК, може передбачати окремі прояви сексуального насильства над цивільним населенням, а об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 438 КК – такі самі прояви над цивільним населенням та військовополоненими. Натомість склад поганого поводження з військовополоненими, передбаченого ст. 434 КК, не охоплює своїм змістом прояви сексуального насильства над військовополоненими, тому такі прояви повинні кваліфікуватися як порушення

законів та звичаїв війни за ст. 438 КК України. На наш погляд, з запропонованим розумінням відповідних характеристик складів кримінальних правопорушень, передбачених ч.1 ст.433, ст.434, ч.1 ст.438 КК, слід погодитись.

Формулювання «пов'язане з конфліктом» передбачає вчинення правопорушення під час збройного конфлікту, який значним чином впливав на здатність особи вчинити протиправне діяння або сприяв виникненню рішення вчинити таке діяння. У Женевських конвенціях 1949 р. про захист жертв війни визначено, що збройні конфлікти можуть мати міжнародний або не міжнародний характер. Під «міжнародним збройним конфліктом» розуміється протистояння між двома або декількома суверенними державами. Відповідно до Наказу Міністерства оборони України «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України» від 23.03.2017 до не міжнародного (внутрішнього) збройного конфлікту належать ситуації, коли: у межах території однієї держави починаються чітко визначені воєнні зіткнення між збройними силами та іншими організованими збройними формуваннями або між організованими збройними формуваннями; організовані збройні формування здійснюють контроль над частиною території держави, який дає їм можливість вести безперервні та узгоджені воєнні дії.

У науковій літературі пропонується розглядати «збройний конфлікт не міжнародного характеру» елементом складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 433 та ст. 434 КК України, а «конфлікт міжнародного характеру» – ст. 438 КК України. Однак, як слушно зауважили Миронова В. О. та Мкртчян Р. С. такий підхід має певні вади. Видається спірною відмінність між санкціями ч.1 ст. 433 та ч.1 ст. 438 КК України (ч.1 ст. 433 КК – позбавлення волі на строк від трьох до восьми років, ч.1 ст. 438 КК - позбавлення волі на строк від восьми до дванадцяти років), оскільки фактично виходить, що насильство, вчинене військовослужбовцем під час збройного конфлікту не міжнародного характеру відносно цивільного населення (ст. 433 КК), є менш небезпечним злочином, ніж те саме насильство відносно цивільного населення під час збройного конфлікту міжнародного характеру (ст. 438 КК) [5, с. 119]. Також таке розмежування суперечить положенням Женевських конвенцій 1949 року про захист жертв, які однаково можуть бути застосованими для правового регулювання міжнародних та не міжнародних збройних конфліктів, що передбачено формулюванням «у випадках оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту».

Виникає питання, який характер збройного конфлікту передбачений ст. 433 КК України. Гальцова В. В. під районом воєнних дій розглядає частину території, на якій певні угруповання військ ведуть воєнні дії, у зв'язку з чим на цій території не діють цивільні органи державної влади, а повнота влади належить військовому командуванню [6, с. 56]. Відповідно до понять, наданих у ст. 1 ЗУ «Про оборону України», районом воєнних (бойових) дій є визначена рішенням Головнокомандувача Збройних Сил України частина сухопутної території України, повітряного або/та водного простору, на якій впродовж певного часу

ведуться або/та можуть вестися воєнні (бойові) дії. З даних понять можна виділити певні територіальні межі району бойових дій, але не можна визначити характер самих «воєнних дій». Відповідно, така неточність створює суттєві проблеми для розмежування ст. 433 та 438 КК України.

Відповідно до ч. 2 ст. 401 КК України, суб'єктами вчинення військових кримінальних правопорушень є виключно представники вітчизняних державних збройних формувань. Тобто, суб'єктом у ст. 433, 434 КК України можуть бути лише військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час зборів. Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 438 КК України, є фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку. Спеціальним суб'єктом відання наказу про вчинення, зазначених у ст. 438 КК, дій є військовий начальник або керівник організованих рухів опору, що належать до сторони, яка перебуває у стані війни чи іншому збройному конфлікті, але з урахуванням положень ст. 433 КК та ст. 434 КК. [7, с. 120].

Враховуючи те, що статті 433, 434 КК України передбачають вчинення кримінального правопорушення виключно спеціальним суб'єктом, а ст. 438 КК України - загальним або спеціальним, можна виділити ще один орієнтир для розмежування ст. 433 та 438 КК України. Зокрема, Герман Анісімов, секретар Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, вважає, що статтю 438 КК України не можна застосовувати щодо кримінальних правопорушень, які вчиняють військовослужбовці стосовно населення своєї країни (насильство, незаконне знищення майна чи його відібрання під приводом воєнної необхідності). Такі дії кваліфікуються за ст. 433 КК України, і немає жодних підстав для застосування ст. 438 КК України в цьому разі. І навпаки: якщо зазначені дії вчиняються щодо супротивної сторони, застосуванню підлягає ст. 438 КК України, адже такі дії є порушенням законів та звичаїв війни під час міжнародного конфлікту [8]. Позиція видається спірною, оскільки виключає можливість того, що українські військовослужбовці можуть порушити закони та звичаї війни щодо іншої сторони конфлікту. Також, як вже було зазначено, санкції ст. 433 та 438 КК України є неспівмірними, через що вчинення насильства щодо населення з боку військовослужбовців ЗСУ та інших утворених, відповідно до законів України, військових формувань, визнаватиметься менш суспільно небезпечним діянням, ніж вчинення аналогічних дій з боку ворожої сторони збройного конфлікту.

Підсумовуючи сказане, можемо зробити висновок, що законодавець, розробляючи ст. 433, 434 та 438 КК України, намагався охопити заборонені міжнародно-правовими документами прови насильства над військовополоненим та цивільним населенням, проте, передбачивши відразу три кримінально-правові норми з формулюваннями, які є подібними за своїм змістом, створив значні проблеми для кваліфікації окремих кримінально-правових ситуацій, в тому числі і проявів СНПК.

Будемо вважати, що об'єктивна сторона складу поганого поводження з військовополоненими не передбачає вчинення проявів сексуального насильства, відтак СНПК не може бути кваліфіковане за ст. 434 КК України. Ст. 433 та 438 КК України передбачають прояви сексуального насильства, однак неоднозначно вирішується питання щодо характеру конфлікту. Якщо керуватися буквально розумінням поняття війни, як міжнародного збройного конфлікту, виходить що ст. 438 КК України застосовується під час збройного конфлікту міжнародного характеру, а ст. 433 КК України – не міжнародного. Однак такий підхід не відповідає положенням Женевських конвенцій 1949 року про захист жертв, які застосовуються до випадків оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту. Таким чином, ст. 433 КК України може бути застосована щодо проявів сексуального насильства над цивільним населенням, вчинених українськими військовослужбовцями, а ст. 438 КК щодо проявів сексуального насильства над цивільним населенням та військовополоненими, вчинених будь-якою особою. Можна зробити висновок, що ст. 438 КК України є значно ширшою за змістом та, очевидно, охоплює всі випадки, передбачені ст. 433 КК України, а відтак повинна застосовуватися і до більшості випадків вчинення СНПК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бадюков, Ю. В. *Об'єкт поганого поводження з військовополоненими як військового злочину, передбаченого статтею 434 Кримінального кодексу України // Порівняльно-аналітичне право. - 2019. - № 1. - С. 272-276.*
2. *Загальні рекомендації Верховного комісару ООН у справах біженців, сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СКНПК). Режим доступу: <http://surl.li/mviuk>*
3. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. К.: ВД «Дакор», 2018. - С. 1331.*
4. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Санченко [та інші]; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Черня. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.*
5. *Миронова В. О. Мкртчян Р. С. / Проблеми кваліфікації вчинення насильства над військовополоненими та цивільним населенням / Херсонський інститут МУАП / Херсон, 2014. - С. 117-120 Режим доступу: http://www.lsej.org.ua/5_2014/33.pdf*
6. *Злочини проти миру і міжнародного правопорядку : лекції / В. В. Гальцова. За ред. докт. юрид. наук, проф. Панова М. І. - Харків: Юрайт, 2019. - 96 с.*
7. *Торяник А.С. Кримінально-правова характеристика порушення законів та звичаїв війни. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://surl.li/mroeo>*
8. *Офіційний сайт ВС - Режим доступу: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1291154/>*

КРИНИЦЯ С.-М.О.,
студентка за ОР «Бакалавр»,
навчально-науковий Інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, місто Київ, Україна.

Науковий керівник:
СТРИЖЕВСЬКА А.А.,
кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри кримінально-правової політики
та кримінального права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка.

ВПЛИВ СНПК НА СВІДОМІСТЬ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК), мотивоване політичними, військовими або економічними цілями контролю над територією або ресурсами, часто і навмисно використовується проти цивільних осіб, завдаючи їм довготривалої травми і приниження, руйнуючи сім'ї і соціальну структуру, провокуючи переміщення населення і підживлюючи діяльність озброєних груп. Таке насильство також використовується як тактика насильницького екстремізму та тероризму. [1]

Якщо у сексуального насильства є відомі причини, то спосіб його застосування значною мірою залежить від стратегічних цілей кривдників. Доволі часто сексуальне насильство слугує для більш ніж однієї тактичної мети. Залежно від конкретної ситуації може застосовуватися для багатьох цілей, зокрема:

- механізм соціального контролю;
- як засіб руйнування соціальних зв'язків;
- як частина скоординованої стратегії для знищення групи;
- як засіб примушування до зізнання;
- з метою приниження та позбавлення прав;
- з метою насильницького запліднення;
- як метод терору;
- як нематеріальне заохочення (для вербування та винагороди) [2].

Після початку збройної агресії російської федерації проти України у ЗМІ з'явилися повідомлення про випадки сексуального насильства, як зняття

війни, оскільки стає доступним все більше доказів на територіях, звільнених від російських військ. Сьогодні це використовується як військова тактика, що категорично заборонено і неприпустимо.

Станом на вересень 2023 року, Офісом Генерального прокурора зафіксовано 235 фактів сексуального насильства, вчиненого російськими окупантами[3]. Наразі ці злочини найбільше замовчуються. Переважна частина потерпілих не говорять про насилля і не подають дані до правоохоронних органів з бажанням забути і остраху стигматизації. Проте, враховуючи терміни перебування цивільного населення під окупацією агресора, реальні цифри значно глобальніші. Сексуальному насильству піддавалися жінки, чоловіки, літні люди, діти та навіть немовлята. Території, на яких скоєні злочини СНПК – Херсон, Маріуполь, Буча, Харківська та Чернігівська області. Зґвалтування та інші форми сексуального насильства, які використовуються як знаряддя війни, покликані дегуманізувати жертв, а також їхні сім'ї та громади, в яких вони живуть. Залишаючи цілі спільноти, а з ними і все суспільство, в довготривалих стражданнях, ґвалтівники спричиняють «каскадний ефект» насильства. Проблемним є питання надання свідчень. Більшість вважають, до прикладу, якщо кривдника вбито, то це автоматично позбавляє сутності провадження. Однак, дані фіксуються і передаються в національний суд та Міжнародний кримінальний суд. Відповідно статистика є істотним обґрунтуванням підтвердження геноциду на міждержавному рівні.

Наслідки можуть включати серйозні та довготривалі впливи не лише на фізичне здоров'я людини (охоплюючи ризик зараження хворобами, що передаються статевим шляхом, або розвиток небажаної вагітності), але й на її психічне здоров'я.

1. Сексуальне насильство може викликати травматичну реакцію у жертви.

Пригнічення може виявитися у вигляді посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії, тривожності та інших психічних проблем. Сексуальне насильство, а особливо зґвалтування, несе в собі маскуліністичні конотації домінування. Тому приниження є не лише наслідком сексуального насильства, але й свідомою метою його скоєння.

Посттравматичні розлади мають кілька етапів розвитку:

- 1) Гостра стресова реакція – від 0 до 3 днів.
- 2) Гострий стресовий розлад – від 3 днів до 1 місяця.
- 3) ПТСР – від 1 місяця до кількох років.
- 4) Хронічна зміна особистості (від декількох років і більше).

Спеціалісти наголошують, що спонтанне одужання може відбутися на будь-якому етапі, окрім хронічної зміни особистості. Ось чому важливо

вчасно звернутися до психотерапевта. Рандомізоване дослідження когнітивно-процесуальної терапії (КПТ) серед постраждалих від сексуального насильства виявило, що когнітивна терапія зменшує симптоми ПТСР, депресії та тривоги.

2. Сексуальне насильство може вплинути на свідомість людини, викликаючи розчарування, втрату віри у себе та безпеки.

3. Багато жертв сексуального насильства починають відчувати вину та сором, хоча вони ні в чому не винні. Це може призвести до відчуття внутрішньої відсутності гідності та самооцінки.

4. Сексуальне насильство може вплинути на відносини жертви з іншими людьми, включаючи партнерів та сім'ю. Воно може викликати проблеми з довірою та комунікацією.

5. Соціальні наслідки можуть бути вражаючими, змушуючи жертв до ізоляції через сором і таврування, які дуже часто асоціюються з таким насильством, а також через страх відторгнення або помсти.

З розірваними сімейними та соціальними зв'язками деякі жертви залишаються без засобів до існування: більшість свідчень вказують на те, що однією з найбільш нагальних і важливих проблем, з якими зіткнулися жертви після нападу, було економічне виживання для себе та своєї родини.

6. Сексуальне насильство може супроводжуватися фізичними травмами, які також можуть вплинути на свідомість і фізичне самопочуття жертви.

Стигма збільшує вплив сексуального насильства на осіб та громади, посилює структурні нерівності, особливо гендерну нерівність, і перешкоджає відновленню громади та суспільства, проносячи ці наслідки крізь покоління. У гіршому випадку стигма може бути небезпечною для життя, ізолюючи постраждалу особу та прирівнюючи позбавлення від неї до очищення від сорому. Як зазначено у щорічному звіті Управління Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань сексуального насильства в конфліктах від 2017 року, сором та стигма є невід'ємною частиною логіки сексуального насильства, яке використовується як тактика війни чи тероризму: агресори розуміють, що такий вид злочину може зробити постраждалих осіб вигнанцями і цим підірвати родинні зв'язки, які скріплюють громаду. Це може призвести до зниження репродуктивної здатності та перспектив виживання групи. Оскільки стигма та сексуальне насильство підсилюють одне одного, необхідно зупинити це, щоб розірвати коло та зменшити її негативні соціальні, політичні та економічні наслідки.

Діяння, які завдають серйозних тілесних ушкоджень чи шкоди психічному здоров'ю, «можуть включати катування, зґвалтування, сексуальне насильство, нелюдське або принизливе поведіння, але не обмежуються цим». Зокрема, міжнародний трибунал у справі Akayesu прирівнює зґвалтування до катування і визначається як одна з його форм «Як і катування, зґвалтування використовується

здля того, щоб залякати, принизити, дискримінувати, покарати, встановити над особою контроль або знищити особу». Крім цього, із прецедентного права міжнародних кримінальних трибуналів також випливає, що зґвалтування і сексуальне насильство можуть «становити геноцид так само, як і будь-яке інше діяння, якщо вони вчиняються з конкретним наміром знищити, повністю або частково, певну групу, яка є суб'єктом нападу як така».[4]

СНПК більше не розглядається як неминучий побічний продукт війни, а є злочином, якому можна запобігти і який карається згідно з міжнародним правом прав людини, міжнародним гуманітарним правом та міжнародним кримінальним правом.

Зґвалтування було прямо заборонено і каралося смертною карою в першому сучасному кодексі воєнного права - Кодексі Лібера 1863 року.

Положення Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 року носять більш чіткий характер: стаття 27 передбачає, що «жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню гідність».

Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів 1977 року у статті 75 передбачає заборону «знущання над людською гідністю, зокрема, принижуюче й образливе поводження, примус до проституції чи непристойне посягання в будь-якій його формі».

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами 2011 року (Стамбульська конвенція). Зокрема, у статті 36 закріплює зобов'язання держав-учасниць вживати необхідних заходів для криміналізації зґвалтування та інших форм сексуального насильства.

Норми звичаєвого МГП також забороняють зґвалтування та інші форми сексуального насильства. У Дослідженні Міжнародного комітету Червоного хреста щодо звичаєвого права говориться про те, що ця заборона діє як під час міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктів та спрямована на захист жінок, дівчат, хлопчиків та чоловіків [5]

Що стосується національного законодавства, то відповідальність за порушення законів і звичаїв війни встановлено в Кримінальному кодексі України. Стаття 438 гарантує покарання за жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, а також за застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів і звичаїв війни. Кримінальний кодекс в окремій статті 442 передбачає також відповідальність за злочин геноциду.

Для того, щоб жертвам сексуального насильства була надана ефективна допомога та підтримка, необхідно важливо враховувати їхні численні потреби та надавати допомогу, яка поважає їхню автономію та гідність. Таке реагування може включати надання медичної, психологічної та психосоціальної допомоги. Сексуальне насильство може суттєво відрізнятися за характером і ступенем тяжкості в різних контекстах. Ці відмінності, а також особиста ситуація жертви визначатимуть характер і обсяг підтримки, якої потребуватиме кожна людина.

Необхідно щоб українці, які зазнали насильства отримали якісну правову підтримку, а усі винні були притягнуті до відповідальності.[6]

“Сексуальне насильство є загрозою для права кожної людини на гідне життя, а також для колективного миру і безпеки людства” - Антонію Гутерріш[7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Article / United Nations Peacekeeping - CONFLICT-RELATED SEXUAL VIOLENCE, 2019

Source: <https://peacekeeping.un.org/en/conflict-related-sexual-violence>

2. РОБОТА З ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: Посібник для фахівців із психологічної допомоги та екстреного реагування в Україні

Проект Ради Європи «Боротьба з насильством стосовно жінок в Україні» (COVAW) 2021-2022 року

3. Львівський портал / Сексуальне насильство від російських військових: чому важливо вчасно звернутися до психолога.

Source: <https://portal.lviv.ua/news/2023/10/19/seksualne-nasylstvo-vid-rosijskykh-vi-skovykh-chomu-vazhlyvo-vchasno-zvernutysia-do-psykholoha>

4. International Criminal Tribunal for Rwanda. The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu (Trial Judgement). Para. 597. – Rwanda, 2 September 1998. – P. 149.

5. (Jean-Marie Henckaerts. Customary International Humanitarian Law Volume I: Rules / Jean-Marie Henckaerts, Louise Doswald-Beck. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009. – 689 с., Правило 93, с. 327).

6. Асоціація жінок-юристок України “ЮрФем” - ЗґВАЛТУВАННЯ ТА СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО, ПОВ'ЯЗАНЕ З КОНФЛІКТОМ: ВІДМІННОСТІ, 2 червня 2022

Source: <https://jurfem.com.ua/zgvaltuvannya-ta-seksualne-nasylstvo-povyazane-z-konfliktom-vidminnosti-vebinar/>

7. International Review of the Red Cross (2014), Sexual violence in armed conflict/ doi:10.1017/S1816383115000442 / SEXUAL VIOLENCE IN ARMED CONFLICT: FROM BREAKING THE SILENCE TO BREAKING THE CYCLE / Антонію Гутерріш, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй, Нью-Йорк, 19 березня 2017 року

Source: https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/8EF268D71B6BC3963A961F5D8887081F/S1816383115000442a.pdf/sexual_violence_in_armed_conflict_from_breaking_the_silence_to_breaking_the_cycle.pdf

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ СНПК З УРАХУВАННЯМ ПІДХОДІВ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА.

Сексуальне насильство під час конфліктів (СНПК) визнається міжнародним правом як серйозне порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права. При вивченні цієї теми безумовно треба дати відповіді на наступні питання:

1. Причини та форми сексуального насильства під час конфліктів: Чому це стається? Які методи використовуються для здійснення сексуального насильства під час війни?
2. Правовий контекст: Які норми міжнародного гуманітарного права порушуються сексуальним насильством під час конфліктів?
3. Міжнародна відповідальність та судове переслідування: Які механізми існують для притягнення винних до відповідальності? Які судові процедури використовуються для засудження винних у воєнних злочинах, зокрема сексуальному насильству?

За міжнародним правом СНПК визначається як будь-який акт сексуального насильства, який відбувається в контексті збройного конфлікту або війни. Це може охоплювати широкий спектр дій, від зґвалтування і сексуального насильства до сексуальної експлуатації і насильства в сім'ї, які відбуваються під час конфлікту.

СНПК є серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права, міжнародного кримінального права та прав людини. Воно спричинює фізичну та психологічну травму постраждалим особам, руйнує сім'ї та сприяє підтримці атмосфери страху та безкарності під час конфлікту.

Визначення та характеристики СНПК зафіксовані в ряді міжнародних правових документах і конвенціях.

У Римському статуті Міжнародного кримінального суду (МКС) сексуальне насильство під час воєнних конфліктів визнається як один із видів воєнних злочинів. Зокрема, стаття 7 Римського статуту визначає «злочини проти людства», до яких належить сексуальне насильство під час воєнних дій.

Конкретне визначення сексуального насильства за Римським статутом можна знайти у Статті 7(1)(g) Римського статуту: «злочин проти людяності» означає будь-яке з таких діянь, коли вони вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, і такий напад вчиняється усвідомлено: g) зґвалтування, сексуальне рабство,

примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-яка інша подібна за тяжкістю форма сексуального насильства» [1].

Крім Римського статуту, також існують інші міжнародні правові документи, які визнають СНПК як порушення міжнародного права, включаючи: Женевські конвенції, що містять положення про захист цивільних осіб під час війни та заборону будь-яких форм сексуального насильства; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації відносно жінок (CEDAW), що встановлює права жінок і засуджує будь-яку форму насильства на ґрунті статі, включаючи сексуальне насильство під час конфліктів; рішення Міжнародного кримінального трибуналу: Трибунал для колишньої Югославії та Трибунал для Руанди, визнавали сексуальне насильство як злочин проти людства та воєнний злочин.

Резолюції Ради Безпеки ООН також є джерелом права в контексті боротьби та протидії сексуальному насильству: У 2000 році Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію 1325, у якій закликає до збільшення участі жінок та врахування гендерних аспектів у всій діяльності ООН щодо встановлення миру та безпеки (зокрема участь жінок в процесах прийняття рішень і мирного врегулювання, гендерні аспекти у військовій підготовці та миротворчій діяльності та інтеграція гендерної проблематики в системи звітування ООН). Після того РБ ООН прийняла ще вісім резолюцій щодо жінок, миру та безпеки, шість з яких також акцентують увагу на СНПК [2].

Переслідування осіб, винних в СНПК, є обов'язком держав та різних інституцій згідно з міжнародним правом та має сприяти справедливості і відновленню миру після завершення конфлікту.

Зокрема, це є обов'язком держави, на території яких відбувається конфлікт або де злочинці можуть бути затримані. Це вимагає від держав прийняття відповідних законів і здійснення ефективного розслідування та переслідування винних.

В разі, якщо держави не можуть або не хочуть здійснювати переслідування, справа може бути передана до міжнародних судових органів, таких як Міжнародний кримінальний суд (МКС) або спеціалізовані трибунали, які розглядають злочини проти людяності та злочини війни. МКС, зокрема, має компетенцію стосовно СНПК.

Міжнародні органи та організації, такі як ООН, можуть сприяти установам комісій для документування порушень та збирання доказів вчинюваного СНПК. Це може сприяти подальшим переслідуванням і судовим процесам.

Та звичайно, не останню роль у зборі доказів та підтримці жертв СНПК відіграють громадські неурядові організації.

МКС був створений як міжурядова організація в Гаазі, що у Нідерландах, у 2002 році за договором, відомим як Римський статут Міжнародного кримінального суду.

Юрисдикцію суду визнають 123 країни, які ратифікували Римський статут. Ці країни-члени включають всю Південну Америку, майже всю Європу, більшість країн Океанії та близько половини Африки.

Ще 31 країна підписала, але не ратифікувала Римський статут. Серед них і Україна, яка 2000 року, підписала Римський Статут, але Верховна Рада досі не ратифікувала цей документ. Через це на пряму звернутись до суду Україна не може. Тому, щоб злочини росії проти України стали підсудні МКС, уряд України подав відповідну декларацію, якою визнав юрисдикцію Суду щодо передбачених Статутом злочинів, скоєних на території України у період з 21 листопада 2013 року [3].

Щодо індивідуальності відповідальності слід зазначити, що вироки за СНПК можуть застосовуватися до окремих осіб, включаючи командирів, солдатів, діловодів або інших осіб, винних у злочинах.

Деякі країни дозволяють проводити судові засідання *in absentia*, тобто відсутньої сторони, коли підсудний відсутній або втік за межі країни. Однак це зазвичай пов'язано зі спеціальними правилами та процедурами, а також забезпеченням права на оборону та справедливий судовий процес.

Багато країн мають в своєму національному законодавстві положення, які передбачають притягнення до кримінальної відповідальності за СНПК. Специфіка таких положень може відрізнятися від країни до країни.

Наприклад, в США законодавство передбачає притягнення до кримінальної відповідальності за СНПК через різні закони про військові злочини, такі як Закон про правосуддя для жертв воєнних злочинів (*Justice for Victims of War Crimes Act*) та Закон про захист жертв національних злочинів (*National Defense Authorization Act*).

Проте іноді, існують прогалини в законодавстві, як міжнародному так і національному, які значно ускладнюють, а інколи й унеможливають притягнення винних до відповідальності за такі тяжкі міжнародні злочини проти людяності.

Зокрема, про це йдеться у відкритому листі Радника з питань відповідальності за воєнні злочини Елі М. Розенбаум «Від Нюрнберга до України: відповідальність за воєнні злочини та злочини проти людства», де зазначено, що самих статутів про військові злочини та геноцид просто недостатньо для вирішення повної та трагічної низки широкомасштабних жорстоких злочинів, які продовжують турбувати світ. Оскільки за Американським законом можна притягнути до відповідальності тільки якщо сама особа потерпілого чи злочинця є громадянином США. В той же час російські військові злочинці, які вчинили злочини на території України, а згодом іммігрували до США, не підпадають під дію цього Закону [4].

Також багато європейських країн мають в законодавстві положення, які передбачають притягнення до кримінальної відповідальності за СНПК, відповідно

до міжнародних норм та стандартів.

Зокрема, Німеччина має в законодавстві положення про притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні злочини, включаючи СНПК. Це передбачено Міжнародним кримінальним кодексом (*Strafgesetzbuch* або *StGB*).

Стаття 7 *StGB* (§ 7 - *Völkerstrafgesetzbuch*) уривком описує воєнні злочини проти людства та визначає їх відповідальність в Німеччині. Ця стаття визначає, що німецький суд може притягти до відповідальності осіб, які скоюють воєнні злочини, включаючи сексуальне насильство під час воєнних дій [5].

Питання криміналізації СНПК в національних законодавствах залишається актуальним і для України.

Сьогодні за Кримінальним Кодексом України СНПК кваліфікується за статтею 438 «Порушення законів та звичаїв війни», що знаходиться в Розділі «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку».

Нерідко постає питання про необхідність виокремити це діяння в окремий злочин, та надати йому окрему кримінально-правову оцінку, оскільки очевидно що злочин, передбачений статтею 438 не охоплює усього складу злочину СНПК.

Питання криміналізації СНПК дуже важливе і вимагає уважного розгляду. Зазвичай СНПК визнається серйозними злочинами проти людяності та злочинами війни, і це має віддзеркалюватися в кримінальному законодавстві.

Римський статут вперше виокремив СНПК як окремий міжнародний воєнний злочин. В подальшому деякі країни поступово імплементують цей злочин в свою національну систему, зокрема, як згадувалось вище, в Німеччині ще в 2002 році з'явився Кодекс злочинів міжнародного кримінального права.

У Загальних рекомендаціях Верховного комісару ООН у справах біженців СНПК визначено як форма гендерно зумовленого насильства, що включає зґвалтування, сексуальне рабство, примус до проституції, примусову вагітність, примусовий аборт, примусову стерилізацію, примусовий шлюб, а також будь-яку іншу форму сексуального насильства порівнянної тяжкості, вчиненого щодо жінок, чоловіків, дівчат або хлопців, яка на пряму чи опосередковано пов'язана з конфліктом [6].

У нас ситуація інакша, тому що стаття 438 КК «порушення законів та звичаїв війни», яка представляє міжнародне кримінальне право в частині саме міжнародних злочинів у нашій правовій системі, не містить жодної згадки про сексуальне насильство, зґвалтування, примусову проституцію, примусове переривання вагітності.

Міжнародні кримінальні суди починали свою діяльність з того ж, при відсутності окремого злочину СНПК, засуджували винних у вчиненні злочину за катування.

Зараз ми ідемо цим шляхом, засуджуючи військових злочинців за жорстоке поводження згідно статті 438 КК. Більш того, норма статті 438 КК не є вичерпною, та передбачає відповідальність за «інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України», що дає змогу кваліфікувати СНПК за цією статтею.

Проте наука міжнародного кримінального права пройшла цей шлях багато років тому. Логічно було б розширити та уточнити діючу редакцію Кримінального кодексу в частині СНПК для забезпечення повноцінної можливості наших правоохоронних органів, слідчих та прокурорів переслідувати злочинців, а наші національні суди виносити вироки, які б повною мірою засуджували винних за вчинений злочин.

Засудження злочинця за жорстоке поводження також не є легким шляхом, і потребує спеціальної процедури, оскільки жорстоке поводження – це оціночне поняття, і також вимагає доказування.

Окрім того засудження злочинця, що скоїв СНПК, за жорстоке поводження з особою по своїй суті викривляє і розмиває специфіку сексуальних злочинів, оскільки сексуальна сфера життя – це окрема чутлива та дуже інтимна сторона життя кожної людини і не дарма міжнародне кримінальне право пішло шляхом виокремлення цих злочинів як окремих воєнних злочинів.

Проте питання, чи буде достатнім внесення змін в статтю 438 КК, чи законодавець піде шляхом виокремлення СНПК в окрему статтю залишається відкритим. Суть злочину повинна відповідати його назві, і називати сексуальне насильство поводженням із жорстокістю є підміною понять та викривляє реальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Римський статут, офіційний текст, сайт Верховної Ради України https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
2. Резолюції ради безпеки ООН 1325 (2000), 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013), 2122 (2013), 2242 (2015), 2331 (2016)
3. Чим є Міжнародний кримінальний суд. Стаття Рона Сіновітца на Радіо Свобода <https://www.radiosvoboda.org/a/29486471.html>
4. Відкритий лист Радника з питань відповідальності за воєнні злочини Елі М. Розенбаум «Від Нюрнберга до України: відповідальність за воєнні злочини та злочини проти людства» <https://www.justice.gov/opa/speech/counselor-war-crimes-accountability-eli-m-rosenbaum-opening-statement-senate-judiciary>
5. Міжнародний кримінальний кодекс Німеччини https://www.department-ambos.uni-goettingen.de/data/documents/Forschung/Projekte/Translations/VStGB/VStGB_Motives_Russisch.pdf
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. К.: ВД «Дакор», 2018. - С. 1331.

НЕЧАЄВА А.Є.,
студентка 3 курсу
денної форми здобуття освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право» освітньої програми «Право»
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ, ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Сексуальне насильство в контексті бойових дій і збройних конфліктів найчастіше використовується як тактика введення війни та/або інструмент здійснення терору над цивільним населенням, маючи на меті, передусім, принизити чи залякати постраждалих.

В історичний ретроспективі сексуальне насильство, що вчинювалось під час війни, довгий час а ргіогі не визнавалось злочином. Після Другої світової війни в міжнародному кримінальному праві гостро постало питання розробки складів міжнародних злочинів, у першу чергу воєнних злочинів, й виникла необхідність визначення правозастосовного суб'єкта, яким стали трибунали ad hoc – Нюрнберзький та Токійський міжнародні воєнні трибунали над головними нацистськими воєнними злочинцями[1, с. 416]. Втім Статутом Міжнародного воєнного трибуналу в Нюрнберзі від 8 серпня 1945 року в статті шостій сексуальне насильство та окремі його прояви не було визнано ні воєнним злочином, ні злочином проти людяності. Аналогічна ситуація спостерігалась і в статті п'ятій Статуту Міжнародних збройних сил Далекого Сходу від 19 січня 1946 року.

У сучасних реаліях сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, беззаперечно розглядається як порушення норм міжнародного гуманітарного права, що тягне кримінальну відповідальність.

Актуальність теми дослідження обумовлена численними випадками сексуального насильства, у тому числі на окупованих територіях України, у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації. З огляду на це виникає потреба у дослідженні питання кримінально-правової кваліфікації дій винних осіб; відмежування складу кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 438 КК, від інших складів кримінальних правопорушень, зокрема так званих «ординарних»; визначенні основних проблемних моментів при здійсненні кримінально-правової оцінки.

Необхідним етапом є вирішення питання щодо розбіжностей термінологічного характеру: поняття «сексуальне насильство» в межах національного законодавства розуміється не настільки широко, як його визначають у відповідних міжнародних договорах, охоплюючи лише спектр дій, не пов'язаних з проникненням в тіло особи. Надалі в даному дослідженні поняття «сексуальне насильство» буде розглядатися в межах міжнародних традицій, тобто як таке, що не пов'язане з проникненням в тіло іншої особи, так і таке, що пов'язане з проникненням в тіло іншої особи.

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, може бути визначене як воєнний злочин, злочин проти людяності або геноцид.

На рівні національного законодавства кримінальна відповідальність за вчинення воєнного злочину передбачена статтею 438 КК України, хоча дефініція поняття «воєнний злочин» законодавцем не наводиться і наголос на «збройний конфлікт», зокрема, наявність останнього під час вчинення відповідних дій, прямо не ставиться.

Об'єктивна сторона ч. 1 ст. 438 КК України побудована шляхом звичайного перерахування різних за своєю природою альтернативних дій. Останнє дає підстави стверджувати, що зазначений вище злочин може вчинюватись в декількох формах:

- 1) жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням;
- 2) вигнання цивільного населення для примусових робіт;
- 3) розграбування національних цінностей на окупованій території;
- 4) застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом;
- 5) інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
- б) віддання наказу про вчинення таких дій.

Задоя К.П. стверджує, що перші чотири форми можна умовно назвати спеціальними, водночас п'ята форма є універсальною[2, с. 1358]. Загалом найбільшим недоліком є те, що стаття 438 КК України є бланкетною, отже, не містить повний комплект елементів об'єктивної сторони і потребує активного звернення до норм міжнародного гуманітарного права, зокрема, і окремих договорів у цій сфері.

Досить важливим міжнародним договором є Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі – Статут МКС), положення якого можна використати для з'ясування дійсного кримінально-правового змісту, закладеного в диспозицію частини 1 статті 438 КК України.

Як визначено в пп. xxii п. б ч. 2 ст. 8 Статуту МКС «воєнні злочини» включають:

б) інші серйозні порушення законів та звичаїв, що застосовуються у міжнародних збройних конфліктах у встановлених межах міжнародного права, а саме будь-яке з таких діянь: xxii) зґвалтування, звернення до сексуального рабства, примус до проституції, примусова вагітність, як вона визначена у пункті 2 (f) статті 7, примусова стерилізація та будь-які інші види сексуального насильства, що також є грубим порушенням Женевських конвенцій.

Очевидно, що така форма вчинення злочину як «інші порушення законів та звичаїв війни», передбачена ч. 1 ст. 438 КК України, імпліцитно може вміщати в себе той «набір» діянь, що перераховані в п. б ч. 2 ст. 8 Статуту МКС, зокрема і сексуальне насильство в різних його формах.

Чи можна вважати такий підхід законодавця до криміналізації сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, правильним? При цьому слід враховувати розповсюдженість такого кримінального правопорушення в умовах збройного конфлікту і його явно деструктивні наслідки як для постраждалих, так і для суспільства загалом.

Видається, що законодавець ставить в один ряд сексуальне насильство з, наприклад, розграбуванням національних цінностей на окупованих територіях, незважаючи на очевидно різний ступінь суспільної небезпеки таких діянь.

Ознака бланкетності, яка в найбільшій мірі притаманна саме п'ятій формі, породжує досить великий спектр проблем: оскільки нормативний зміст в цій частині визначається за допомогою досить численних положень міжнародного гуманітарного права, то надати вичерпний перелік всіх злочинів в контексті формулювання «інші порушення законів та звичаїв війни» є важким завданням для органів правозастосування. Разом з тим, виникає питання: чи не порушується із застосуванням подібних кримінально-правових конструкцій принцип *res judicata* (правової визначеності)?

В аспекті вищезазначеного, зокрема наявності проблематики стосовно коректності конструювання законодавцем «моделі» воєнного злочину, особливого значення набуває вирішення питання щодо відмежування останнього від інших видів кримінальних правопорушень, передбачених КК України.

1. Відмежування воєнного злочину від кримінальних правопорушень, передбачених статтями 152 і 153 КК України.

Вознюк А.А. і Жук І.В. наголошують, що найважливішим критерієм розмежування зазначених кримінальних правопорушень є контекстуальний елемент – тісний зв'язок між збройним конфліктом і актом сексуального насильства. Якщо такий контекстуальний елемент наявний, вчинене за певних обставин слід кваліфікувати за ст. 438 КК, якщо відсутній – за іншими статтями КК, зокрема, ст.ст. 152, 153 КК[3, с. 96].

Очевидно, що подібний контекстуальний елемент може містити фрагмент

проблемності при з'ясуванні, чи дійсно вчинене сексуальне насильство було пов'язано зі збройним конфліктом. Зокрема, у справі «Prosecutor v. Kuparac, Kovac and. Vukovic» було виокремлено декілька факторів:

- 1) місцем вчинення злочину не обов'язково повинні бути зони бойових дій;
- 2) винні особи є учасниками бойових дій;
- 3) потерпілі особи не є учасниками бойових дій;
- 4) потерпілі особи належать до протилежної сторони збройного конфлікту;
- 5) вчинене може вважатися таким, що служить кінцевій меті військової кампанії[4].

Щодо цього Задоя К.П. зазначає наступне: діяння слід вважати вчиненим в контексті збройного конфлікту у випадках, коли існування збройного конфлікту значним чином впливало на здатність особи вчинити інкриміноване їй діяння, або на її рішення вчинити це діяння, або на спосіб, у який діяння було вчинення, або на мету, заради якої воно було вчинено. При цьому серйозне порушення міжнародного гуманітарного права та збройний конфлікт не обов'язково повинні жорстко збігатись темпорально та географічно[2, с. 1359].

Пропоновані вище орієнтири не вичерпують всі питання, що можуть виникнути при встановленні подібного функціонального зв'язку між збройним конфліктом і відповідним актом сексуального насильства. Вочевидь, що факт наявності або відсутності контекстуального елементу цього злочину повинен встановлюватись в кожному індивідуальному випадку з урахуванням усіх обставин справи.

Водночас можна стверджувати, що ст. 438 КК є спеціальною кримінально-правовою нормою по відношенню до ст.ст. 152-153 КК. Отже, за загальним правилом ст. 438 КК має пріоритет при оцінці дій суб'єкта як спеціальна норма.

Не настільки очевидною, але достатньо вагомою проблемою є чергове недотримання законодавцем системності в контексті встановлення санкцій за окремі види (різновиди) кримінальних правопорушень. Це призвело до того, що так зване «ординарне» кримінальне правопорушення за певних обставин передбачатиме більш суворе покарання, ніж де-факто міжнародний злочин. Наприклад, за зґвалтування, що спричинило тяжкі наслідки, передбачено позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років; у той же час за найрізноманітніші форми сексуального насильства, у тому числі зґвалтування з абсолютно аналогічними наслідками, в межах ч. 1 ст. 438 КК України передбачено позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років.

Така ситуація видається абсолютно алогічною. Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку повинні каратись значно суворіше, ніж «загальнокримінальні». Подібна некоректність, можливо, спричинена вже згаданою «бланкетністю» статті 438 КК України та широким

колом діянь, які можуть підпадати під дану кваліфікацію.

2. Відмежування воєнного злочину від геноциду (ст. 442 КК України).

Сексуальне насильство може мати місце при вчиненні геноциду у формі скорочення дітонародження чи запобігання йому, зокрема, і шляхом примусової стерилізації.

Втім геноцид має спеціальну мету – «повне або часткове знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи». Відсутність мети як обов'язкової ознаки цього злочину виключає кваліфікацію дій суб'єкта за ст. 442 КК.

З огляду на викладене вище, на наш погляд, найоптимальнішим варіантом є наслідування міжнародних підходів до конструювання подібних складів злочинів шляхом надання вичерпного переліку діянь на прикладі Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

У Верховній Раді України зареєстровано проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України № 7290 від 15.04.2022 р.

Як зазначено у пояснювальній записці до законопроекту, його положення спрямовані на приведення положень Кримінального кодексу України у відповідність до норм міжнародного права та забезпечення кримінально-правового переслідування за міжнародні злочини.

Важливо, що законопроектом в більшій мірі усунуто бланкетність ст. 438 КК України і відтворено останню відповідно до міжнародних традицій:

«2. Умисне вчинення (заподіяння) у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом чи збройним конфліктом неміжнародного характеру стосовно особи, яка перебуває під захистом міжнародного гуманітарного права: ... 5) наруги над людською гідністю; 6) захоплення або тримання особи як заручника; 7) незаконного позбавлення волі; 8) зґвалтування, сексуальної експлуатації, примушування до зайняття проституцією, примусової вагітності, примусової стерилізації або будь-яких інших форм сексуального насильства; 9) катування або іншого нелюдського поводження, або незаконного проведення будь-яких дослідів над людиною чи застосування до неї незаконних методів лікування, що є небезпечними для життя або здоров'я в момент їх проведення чи застосування; 10) заподіяння середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження...»[5].

Окрім цього, автори законопроекту пропонують здійснити криміналізацію злочинів проти людяності шляхом додавання статті 442-1 під назвою «Злочини проти людяності», яка аналогічно встановлює відповідальність в п. 4 ч. 1 за сексуальне насильство. Позитивним моментом є здійснення відповідних акцентів на контекстуальних елементах цих злочинів: 1) «у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом чи збройним конфліктом неміжнародного характеру» –

формулювання диспозиції статті 438 КК; 2) «широкомасштабного нападу або систематичних нападів» – формулювання диспозиції статті 442-1 КК. Отже, основними ознаками, що дають можливість відмежувати злочини проти людяності від воєнних злочинів, є: 1) масовий характер; 2) систематичність; 3) відсутність вимоги наявності збройного конфлікту.

Незважаючи на достатньо послідовний підхід авторів законопроекту, проблема з пропорційністю санкцій, яка була зазначена вище, зберігається. Вважаємо, що в цій частині згаданий вище законопроект вимагає доопрацювання.

Проведене дослідження дало можливість сформулювати ряд важливих висновків щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, в контексті статті 438 КК:

1. Нагальною потребою є приведення статті 438 КК до міжнародних стандартів шляхом надання вичерпного «каталогу» діянь на прикладі Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

2. Необхідно вирішити питання з пропорційністю санкцій «ординарних» кримінальних правопорушень і воєнних злочинів.

3. Важливо сформулювати чіткіші орієнтири щодо контекстуального елементу ст. 438 КК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Попко В.В. *Нюрнберзька модифікація міжнародного злочину та кримінальна відповідальність індивідів. Часопис Київського університету права. 2020. № 4. С. 457.*
2. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 11-е вид., переробл. та допов. – Київ : ВД «Дакор», 2019. – 1384 с.*
3. *Кваліфікація та розслідування порушення законів і звичаїв війни : наук.-практ. посіб. / А.А. Вознюк, І.В. Жук, О.В. Таран, С.С. Чернявський та ін.; за заг. ред. М.С. Цуцкірідзе, В.В. Чернея, А.А. Вознюка. К: Норма права, 2023. 320 с.*
4. *ICTY, Prosecutor v. Kunarac, Kovac and Vukovic, case № IT-96-23 & 23/1, Sentencing Judgment. URL: <https://www.icty.org/en/sid/8095>*
5. *Законопроект «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу» № 7290 від 15.04.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1271913>*

НОСІК Д.І.,
студентка 4 курсу
денної форми здобуття освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право» освітньої програми «Право»
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ПОТЕРПІЛИМИ ТА СВІДКАМИ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ

З початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України Офісом Генерального прокурора було зафіксовано 235 випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (далі - СНПК). Дані злочини були зафіксовані у дев'яти областях України, де перебували окупаційні війська. Найбільше їх зареєстровано на Херсонщині (72), Донеччині (55), Київщині (52) та Харківщині (21). В загальному, від дій військовослужбовців РФ постраждали 150 жінок та 85 чоловіків, 13 постраждалих є неповнолітніми, з них 12 дівчат та 1 хлопець [1].

Однією з першочергових слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, що дозволяє зафіксувати докази вчинення зазначених протиправних дій є допит осіб, зокрема потерпілих, який у даних кримінальних провадженнях має свої особливості.

Це пов'язано з тим, що складність проведення допиту потерпілих (жертв) спричинено наступними факторами: страх осуду суспільства (що викликає латентність таких злочинів), страх бути засудженою(-им) за колабораційну діяльність, а також через емоційну вразливість потерпілого.

Аналізуючи міжнародну практику проведення допиту осіб, які постраждали від сексуального насильства, можна навести рекомендації, що застосовуються правоохоронними органами іноземних країн.

Так, у Англії серед великої кількості свідків, яких поділяють на значущих, вразливих та заляканих, застосовують методи анкетування. Для цього слідчі складають перелік питань (анкету) відповідно до конкретного кримінального провадження, щоб пришвидшити збір необхідної інформації. Оперативне виявлення значущих свідків, які були присутніми під час або перед вчиненням сексуального насильства, дає можливість не допитувати зайвий раз жертву стосовно деталей насильства і тим самим не травмувати її психіку повторно [3, с. 19-72].

Однак, слід враховувати, що в злочинах СНПК всі свідки є особливо вразливими, зокрема неповнолітні та малолітні. На нашу думку, перед допитом таких осіб необхідно проводити психологічний аналіз для виявлення морального стану особи та визначення особливостей допиту.

У норвезькій практиці діти до 16 років не викликаються в суд, а спершу допитуються в спеціально обладнаних приміщеннях ("зелених кімнатах"), в яких допит фіксується на відео та направляється в судове засідання. Якщо в сторін чи суду є запитання до малолітнього чи неповнолітнього свідка – формується перелік питань, який направляється до "зеленої кімнати". Ці запитання ставлять малолітньому/неповнолітньому свідку, після чого запис знов направляють до зали судових засідань.

Даний процес в певній мірі уповільнює розгляд кримінального провадження, але є виправданим засобом для збереження нормального психологічного стану вразливого свідка.

На нашу думку, такий засіб доцільно застосовувати не тільки до малолітніх та неповнолітніх, а й до інших жертв сексуального насильства, щоб уникнути тиску на особу та погіршення її психологічного стану.

Для збереження психологічного здоров'я дитини, яка постраждала від сексуального насильства пов'язаного з конфліктом, слід використовувати модель "Барнахуз" (від barna hús — у перекладі з ісландської мови «будиночок для дітей»), що ефективно застосовується в Європі стосовно дітей, що постраждалих від усіх форм насильницьких дій або стали свідками насильства. В деяких країнах «Барнахузи» працюють ще із дітьми, які стали свідками насильства над родичем, чи жінками які зазнали каліцтва статевих органів (Швеція) [4, с. 5-20].

В «Барнахузі» працює багатопрофільна команда: представники правоохоронних органів, служб захисту дітей, а також медичні працівники і працівники сфери захисту психічного здоров'я. Головним завданням даної команди є те, щоб надати ефективний захист дітям — жертвам та свідкам насильства.

За структурою Барнахуз має 4 функціональні кімнати: захист осіб; кримінальне розслідування; медичний огляд та лікування; обстеження та лікування психічного здоров'я [4, с. 5-20].

У кімнаті кримінального розслідування проводиться допит. Запитання формуються членами мультидисциплінарної команди та узгоджуються з психологом до початку проведення допиту. Під час проведення допиту запитання можна ставити через психолога із використанням аудіоапаратури, адаптуючи запитання відповідно до віку, рівня розуміння та розвитку дитини або емоційного стану жертви.

Поруч в кімнаті для прослуховування присутні самі члени

мультидисциплінарної команди: представники суду, прокуратури, органів слідства, законний представник, захисник дитини, психолог, адвокат підозрюваного/обвинуваченого, за необхідності представник органів опіки та піклування, судово-медичний експерт та перекладач.

Допит фіксується на відео та використовується в суді. Це дає змогу провести допит таким чином, що б в подальшому дитину не викликати до суду без гострої потреби [4, с. 5-20].

Дана модель в умовах воєнного стану може бути особливо корисною для оперативного збору інформації та реабілітації жертв в одному приміщенні з можливістю взаємної роботи різних спеціалістів.

Отже, вбачається за доречним впровадження даних моделей в національну правову систему України. Це сприятиме ефективному проведенню досудового розслідування сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, забезпечить дотримання прав та законних інтересів потерпілих і свідків від даних злочинів, а також повному та неупередженому розслідуванню даних кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гвалтували жінок та дітей. Судитимуть двох російських військовослужбовців, які вчинили масове сексуальне насильство під час окупації Київщини URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/gvaluvali-zinok-ta-ditei-suditimut-dvoh-rosiiskix-viiskovosluzbovciv-yaki-vcinili-masove-seksualne-nasilstvo-pid-cas-okupaciyi-kiyivshhini> (дата звернення 05.11.2023).
2. Working with victims and witnesses. URL: <https://www.college.police.uk/app/investigation/working-victims-and-witnesses> (дата звернення 05.11.2023).
3. Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures from Ministry of Justice. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1164429/achieving-best-evidence-criminal-proceedings-2023.pdf (дата звернення 05.11.2023).
4. Модель "Барнахуз": загальна характеристика і впровадження в Україні. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/21316/file/BARNAHUS_web_2.pdf (дата звернення 05.11.2023).

ПАЛАМАР С.А.,
студентка за ОР «Бакалавр»,
Навчально-наукового інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, місто Київ, Україна.

Науковий керівник:
СТРИЖЕВСЬКА А.А.,
кандидат юридичних наук, завідувач кафедри
кримінально-правової політики та кримінального права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, місто Київ, Україна.

МІЖНАРОДНА СУДОВА ПРАКТИКА ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗГВАЛТУВАННЯ.

Випадки сексуального насильства під час збройних конфліктів є доволі поширеним явищем, яке часто вчиняється з особливою жорстокістю, через присутності в злочинців відчуття безкарності та всездозволеності. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, це будь-які дії сексуального характеру, вчинені без добровільної згоди постраждалої особи: зґвалтування, сексуальне рабство, примушування до зайняття проституцією, примусова вагітність, примусова стерилізація та інші форми насильства сексуального характеру такої ж тяжкості по відношенню до жінок, чоловіків, дівчат, хлопчиків, що прямо чи опосередковано пов'язані зі збройним конфліктом.[2] Перелічені діяння в умовах конфлікту вчиняються для залякування, демонстрації власного домінування, сили. Саме в цьому контексті СНПК використовується як стратегія війни та як її зброя в протистоянні.

З початком військової агресії російської федерація на території України українському суспільству довелося стикнутися з численними злочинними діяннями пов'язаними з сексуальним насильством. Одним з найчастіших з-поміж них зафіксовано зґвалтування, які вчиняються як щодо цивільного населення, так і до військовополонених. Наразі виникає питання, щодо встановлення та притягнення до кримінальної відповідальності Україною осіб за вчинення такого роду протиправних діянь в майбутньому. Щоб краще зрозуміти критерії та можливості встановлення кримінальної відповідальності щодо зґвалтування під час збройного конфлікту, потрібно звернутися до міжнародної судової практики.

Перш за все я пропоную дослідити справу «Ракель Мартін де Мехія проти Перу», яка була розглянута Міжамериканським судом з прав людини та Міжамериканською комісією з прав людини в 1996 році:

У червні 1989 року терористи з Sendero Luminoso ("Сяючий шлях") вбили солдатів у місті Посузо, Перу. Через кілька днів 100 членів перуанських збройних

сил були відправлені в Оксампі, поблизу Посузо, для проведення операцій проти повстанців. Ракель та її чоловік, Фернандо Мехія Егочеага, мешкали в Оксампі. 15 червня 1989 року, солдати вторглися до їхнього будинку, напали на Фернандо та примусили його сісти в їхню вантажівку. Через чверть години вони повернулися. Чоловік, який відповідав за викрадення Фернандо, попросив у Ракель документи, що посвідчували особу Фернандо, та пояснив, що його ім'я було включено до списку осіб, які підозрювалися в зв'язках з підривними групами. Незважаючи на те, що Ракель намагалася пояснити, що вони не мають відношення до жодної групи, чоловік зґвалтував її і відправився геть. Через двадцять хвилин той же чоловік повернувся і зґвалтував Ракель вдруге. Весь вечір вона провела в страху, боячись, що він повернеться, і переживаючи за життя Фернандо. Рішення щодо цієї справи стало першим випадком, коли міжнародний орган дійшов висновку, що зґвалтування підпадає під визначення тортур. [6]

Катування, на думку Комісії, існує за наявності трьох елементів:

1. "...навмисна дія, через яку людині заподіюється фізичний і моральний біль і страждання"
2. Діяння має бути "вчинено з певною метою"
3. Діяння має бути "...вчинено державною посадовою особою або приватною особою, яка діє за підбурюванням" державної посадової особи.

Комісія визнала всі три елементи в історії Ракель. Чоловік, який її зґвалтував, був офіцером служби безпеки, і його супроводжували солдати. Зґвалтування було скоєно з наміром (тобто з метою домогтися певного результату для Ракель) покарати і залякати її. А після того, як на Ракель напали, вона зазнала фізичного і морального болю і страждань. [6]

До справи Ракель Мартін де Мехія проти Перу Міжамериканська комісія з прав людини визнавала зґвалтування лише незначною формою нелюдського поводження або вторгненням у приватне життя, що порушує статтю 11 (право на приватне життя) Конвенції. Завдяки хоробрості Ракель, яка поділилася своєю історією, рішення Комісії змінило уявлення про зґвалтування. Зґвалтування перестало бути м'якою формою нелюдського поводження, а стало дією, яка завдає серйозної шкоди жертвам і за певних обставин може бути прирівняна до катувань, що вплинуло на розгляд схожих справ у всьому світі.

Зокрема, на рішення щодо справи Ракель посилалися у ще одній доволі відомій справі Айдин проти Туреччини (1997), щодо сексуального насильства під час збройних конфліктів, щоб довести, що зґвалтування молодої дівчини під час перебування під вартою прирівнюється до катувань відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. [4] Суд зазначив:

«Зґвалтування ув'язненої представником держави має розглядатися як особливо тяжка та мерзенна форма жорстокого поводження з урахуванням

легкості, з якою злочинець може використати вразливість і слабкий опір жертви. Крім того, зґвалтування залишає глибокі психологічні шрами у жертви, які не проходять з часом так само швидко, як інші форми фізичного та психологічного насильства. Суд впевнений, що сукупність актів фізичного і психологічного насильства, скоєних щодо заявниці, й особливо жорстокий акт зґвалтування, якого вона зазнала, були катуванням, порушуючи статтю 3 Конвенції» [1]

З початку 2014 року в Україні російські збройні формування систематично застосовують тортури, зокрема зґвалтування щодо українських цивільних і військовополонених. Метою застосування таких тортур вважається отримання інформації про українську армію чи інших нелояльних до окупантів цивільних осіб, а також схилення до співпраці з російською армією. Найжорстокішим місцем для утримання полонених є СІЗО № 2 в Таганрозі, де фіксуються регулярні випадки смертей наших військових через катування і ненадання їм медичної допомоги. Є свідчення про спроби самогубства через тортури, про те, як чоловік, якого зґвалтували в Донецькому СІЗО, покінчив життя самогубством, а також численні свідчення про зґвалтування жінок-військовополонених. [8] Також за повідомлення Офісу Генпрокурора, під час окупації міста Буча впродовж березня 2022 року, російські військові завдавали мирним мешканцям тілесні ушкодження, з метою отримання інформації про розташування військовослужбовців ЗСУ та територіальної оборони, а в окремому випадку і безпричинно. Людей били кулаками по тілу, прикладом зброї по ногах, пальцях ніг та грудній клітині. [9]

Зґвалтування може бути використане як одна із форм вчинення геноциду. В цьому випадку варто звернути увагу на судову практику МТКЮ (Міжнародного кримінального трибуналу щодо Югославії) та МКТР (Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди). Наприклад рішення щодо справи Прокурор проти Акаєсу (МТКР) – в ньому містився перший вирок за сексуальне насильство та зґвалтування як злочини геноциду. [3] Жан-Поль Акаєсу був бургомистром (мером) громади Таба, що за 11 миль від Кігалі, коли почався геноцид у Руанді, під його керівництвом було вбито 2 000 осіб. Акаєсу допускав зґвалтування, сексуальне насильство та інші нелюдські дії в межах або поблизу свого офісу. Він сприяв вчиненню сексуального насильства своїми словами заохочення до актів сексуального насильства. Своім авторитетом Акаєсу надіслав чіткий сигнал про офіційну толерантність до сексуального насильства. Без цих дій зґвалтування та інші нелюдські дії не були б скоєні. З цих причин МУТР дійшов висновку, що Акаєсу несе кримінальну відповідальність за пособництво та підбурювання до злочинів зґвалтування та інших нелюдських актів, які становлять злочини проти людяності. [7]

Відповідно до статей 2 і 3 Конвенції про запобігання злочину геноциду і покарання за нього ("Конвенція про геноцид"), геноцид "...означає будь-яку з наведених нижче дій, вчинених з наміром знищити, повністю або частково, яку-небудь національну, етнічну, расову чи релігійну групу, як-от:

1. Вбивство членів групи;

2. Заподіяння серйозних тілесних ушкоджень або психічної шкоди членам групи;
3. Умисне створення для групи умов життєдіяльності, розрахованих на повне або часткове її фізичне знищення;
4. Вжиття заходів, спрямованих на запобігання народжуваності в групі;
5. Насильницька передача дітей групи в іншу групу".

На підставі свідчень, які були представлені на суді, а також інших доказів, МУТР визнав, що зґвалтування, які сталися на території громади Таба або в її навколишній місцевості, були систематично вчинені проти всіх жінок тутсі. Ця систематична практика впадає під визначення геноциду. За словами МУТР, "сексуальне насильство було етапом у процесі знищення групи тутсі, спрямованим на ламання їх духу, волі до життя і навіть самого існування"[7]-

Це сексуальне насильство було умисним і мало на меті завдати серйозної фізичної або психічної шкоди жінкам тутсі, а в окремих випадках — навіть вбити їх після цього, і призвело до знищення групи тутсі в цілому. Участь Акаєсу в пособництві та спонуканні до цих злочинів свідчила про те, що він також несе відповідальність за їх вчинення. З цих причин МУТР прийшов до висновку, що Акаєсу несе індивідуальну кримінальну відповідальність за геноцид.

"Ці зґвалтування призвели до фізичного та психологічного знищення жінок тутсі, їхніх сімей та їхніх громад. Сексуальне насильство було невід'ємною частиною процесу знищення, спеціально спрямованого на жінок тутсі і конкретно сприяло їхньому знищенню та знищенню групи тутсі в цілому"

Рішення МКТР не лише відзначилося як перший випадок, коли міжнародний трибунал застосував Конвенцію про геноцид 1948 року, але й як перший випадок, коли ця установа визнала зґвалтування та сексуальне насильство як інструменти вчинення геноциду. Ця справа створила важливий прецедент для майбутніх міжнародних кримінальних трибуналів і відкрила можливість переслідувати інші випадки сексуального насильства, як частину геноцидних кампаній. [7]

Повертаючись до теперішніх подій в Україні, вчинення зґвалтування російськими військовими можна також вважати, як ще один спосіб вчинення геноциду. Це явно демонструють випадки, які трапилися у Бучанському районі Київської області весною 2022 року. За повідомленням уповноваженої Верховної Ради України з прав людини в 2018-2022 рр. Людмили Денісової, задокументовано випадки систематичних зґвалтувань близько 25 дівчат і жінок віком від 14 до 24 років під час окупації в підвалі одного будинку в Бучі. Російські солдати сказали їм, що зґвалтують їх до такої міри, що вони не захочуть сексуального контакту з жодним чоловіком, щоб не дати їм народити українських дітей.[10] Це підпадає під визначення геноциду, зокрема в аспектах заподіяння серйозних тілесних ушкоджень або психічної шкоди членам групи та

вжиття заходів, спрямованих на запобігання народжуваності в групі. Станом на 27.07.2023, в Україні офіційно зафіксовані 215 випадків сексуального насильства російськими військовими, з них 143 випадки – це насильство щодо жінок.[11]

Отже, проаналізувавши вищезазначені випадки, можна дійти висновку, що згвалтування як один з злочинів сексуального насильства вчиненого під час збройного конфлікту несе в собі кримінальний характер щодо вчинення геноциду, тортур, приниження гідності та прав людини. Судова практика показує, що такі діяння вважаються одними з найбільш тяжких та не мають строку давності. Приклади успішних справ та ухвалених рішень можуть слугувати надійним орієнтиром щодо засудження Україною злочинців, а також запевняють, що такого роду діяння - неприпустимі та повинні бути покарані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Заборона катувань у міжнародному праві: поняття, сутність, характеристика складу злочину*- Т. Л. Суроїд [1]
2. *Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: окремі аспекти кримінально-правового забезпечення* - Руфанова В. М. [2]
3. *Чому сексуальне насильство під час збройних конфліктів є міжнародним злочином* – Марія Желтуха [3], - <https://jurfem.com.ua/chomu-seksualne-nasylstvo-pid-chas-zbroinyh-konfliktiv-ye-mizhnarodnym-zlochyynom/>
4. *Міжнародні стандарти і сексуальне насильство під час збройних конфліктів*– Марія Желтуха [4] - <https://jurfem.com.ua/mizhnarodni-standarty-i-seksualne-nasylstvo/>
5. *Aydin v. Turkey (1997): Rape of a detainee by an official of the state is torture* [5] - <https://blogs.lse.ac.uk/vaw/landmark-cases/a-z-of-cases/aydin-v-turkey/>
6. *Raquel Martin de Mejia v. Peru (1996): Ineffective remedies for crimes of rape violate a state's obligation to prevent and eliminate torture* [6] - <https://blogs.lse.ac.uk/vaw/landmark-cases/a-z-of-cases/meija-v-peru/>
7. *Jean-Paul Akayesu: the first conviction of sexual violence and rape as crimes of genocide* [7]- <https://blogs.lse.ac.uk/vaw/landmark-cases/a-z-of-cases/jean-paul-akayesu-case/>
8. *Катування цивільних і військовополонених, свідчення тих, хто вижив: підсумки зустрічі в ОБСЄ* [8]- <https://mipl.org.ua/katuvannya-cyvilnyh-i-vijskovopolonenyh-svidchennya-tyh-hto-vyzhyv-pidsumky-zustrichi-v-obsye/>
9. *Катування мирних мешканців у Бучі та погрози вбивством – 10 військовослужбовцям збройних сил РФ повідомлено про підозру* – Офіс Генерального прокурора[9], - <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/katuvannya-mirnix-meshkanciv-u-buci-ta-pogrozi-vbivstvom-10-viiskovosluzbovcyam-zbroinix-sil-rf-povidomleno-pro-pidozru>
10. *Ukraine conflict: 'Russian soldiers raped me and killed my husband'*[10] - https://www.bbc.com/news/world-europe-61071243?fbclid=IwAR105Pd2qQLqIZTulFLGSbNbC2n-jSGAUUuTf-OimiQk-_2qrMvb43eEuQLQ
11. *Андрій Костін: Найбільших страждань агресія рф завдає жінкам та дітям* – Офіс Генерального прокурора[11] - <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/andrii-kostin-naibil-six-strazdan-agresiya-rf-zavdaje-zinkam-ta-dityam>

ПУКЛІЧ С.В.,
студентка 3 курсу
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ДОПОМОГА ЖІНКАМ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Актуальність. Тема допомоги жінкам, що постраждали від сексуального насильства під час війни, є надзвичайно актуальною та вимагає негайного уваги соціальних та медичних структур. Насильство, здійснене під час воєнних конфліктів, нерідко призводить до катувань та знущань, які сильно шкодять жертвам, як їхньому фізичному, так і психічному становищу.

Вклад основного матеріалу. Стамбульський протокол, розроблений у 1996 році медичними працівниками та експертами з правових питань та прав людини, відіграє критичну роль у судово-медичному контексті та інших сферах. Цей протокол, який пройшов оновлення у 2004 та 2022 році, став важливим практичним інструментом для ефективного розслідування та документування фактів катувань і жорстокого поводження, а також для захисту прав постраждалих осіб.

Схвалений ООН та міжнародними, регіональними та національними органами з прав людини, стандарти Стамбульського протоколу визначають договірні зобов'язання держав щодо розслідування, судового переслідування та покарання за катування відповідно до Конвенції ООН проти катувань і міжнародного та національного законодавства. Глобальна боротьба медичних працівників, спрямована на припинення катувань, притягнення кривдників до відповідальності та забезпечення постраждалим відшкодування та реабілітації, ґрунтується на цих стандартах.

Важливі рекомендації для медичних, правоохоронних, судових працівників, працівників прокуратури та інших фахівців, які містить Стамбульський протокол, забезпечують встановлення системи ефективного ведення розслідувань, що дозволяє боротися з цими жахливими злочинами та сприяє захисту прав людини. Реалізація цих стандартів є важливим етапом у покладенні краю катуванням, забезпеченні справедливості для жертв та запобіганні подібним злочинам у майбутньому.

З медичної точки зору, документування та клінічне дослідження таких випадків стають критичними кроками для надання адекватної допомоги та встановлення відповідальності за кримінальні злочини. Медичні працівники, які мають перший контакт з жертвами, повинні дотримуватись принципів етики та професійних стандартів для забезпечення надання якісної медичної допомоги та підтримки. Документування кожного випадку сексуального насильства

є ключовим для забезпечення справедливості та позитивного розвитку дій для захисту прав людини.

В Україні, де війна залишає свої сліди, необхідно вдосконалити систему допомоги та підтримки жінок, що постраждали від сексуального насильства. Ініціативи зі створення центрів психологічної та медичної реабілітації, які б забезпечували якісну та безперервну допомогу жертвам, мають бути пріоритетом для держави. Додатково, необхідно розробити ефективні механізми попередження сексуального насильства, проводити широкомасштабні освітні кампанії щодо прав людини та гендерної рівності.

Стаття 22 Стамбульської конвенції визначає важливі напрямки надання коротко- та довгострокових послуг фахівців постраждалим від будь-якої форми насильства. Це включає надання притулків та безпечного житла, невідкладної медичної допомоги, збору судово-медичних матеріалів у справах про зґвалтування та сексуальні домагання, коротко- та довгострокові консультації психолога, відновлення після травм, консультації юриста та індивідуальну підтримку.

Згідно зі статтею 24 Стамбульської конвенції, сторони зобов'язані запровадити загальнодержавні цілодобові (24/7) безплатні телефонні лінії допомоги для забезпечення вільного та конфіденційного доступу до інформації та отримання консультацій від кваліфікованих фахівців щодо всіх форм насильства стосовно жінок.

Україна, як сторона Стамбульської конвенції, у 2022 році розширила мережу спеціалізованих служб підтримки для жертв домашнього насильства та насильства за ознакою статі, що забезпечує 24/7 доступ до соціально-психологічної допомоги, а також надання притулків та центрів соціально-психологічної допомоги. Створення таких мереж сприяє забезпеченню підтримки постраждалим та їхній реабілітації після травматичних подій.

Стаття 25 Стамбульської конвенції також зобов'язує сторони вживати необхідних законодавчих або інших заходів для створення легкодоступних консультативних центрів допомоги жертвам зґвалтування або сексуального насильства, спрямованих на їхні конкретні потреби, з метою забезпечення медичної та судово-медичної експертизи, підтримки у випадку травм та надання консультацій жертвам.

Пункт 142 Пояснювальної доповіді Європейського інституту з гендерної рівності [1] підкреслює необхідність не тільки створення центрів “у достатній кількості”, але й забезпечення легкого доступу до них та належного надання їхніх послуг. У Заключному звіті Цільової групи Ради Європи з боротьби з насильством стосовно жінок та домашнього насильства наведено рекомендації щодо того, щоб на кожні 200 000 жителів був доступний щонайменше один центр з належним розташуванням для постраждалих осіб, незалежно від їхнього місця проживання – як у сільській місцевості, так і в містах.

В Україні активно діють громадські організації, які займаються допомогою жінкам, постраждалим від сексуального насильства. Ініціатива громадської організації “Ла Страда - Україна” спільно з Офісом Генерального прокурора України створила чат-бот, гарячі лінії та онлайн-форму для допомоги жінкам та іншим постраждалим особам виявити, документувати та допомогти припинити випадки сексуального насильства під час війни [2].

Ця ініціатива має велике значення, оскільки надає можливість постраждалим анонімно звертатися за допомогою, що є особливо важливим у випадках, коли жертви не готові або не можуть розкривати свою особистість. Крім того, наявність гарячих ліній з фахівцями забезпечує емоційну та правову підтримку для постраждалих, що може значно полегшити їхнє відновлення після пережитого насильства.

Завдяки цим ініціативам, українці, які стали жертвами сексуального насильства під час конфлікту, мають можливість отримати конфіденційну консультацію, юридичну та психологічну допомогу, а також можливість документувати інформацію про злочини для подальшого притягнення винних до відповідальності.

Висновок. В цьому дослідженні було розглянуто важливі аспекти, пов'язані з проблемою сексуального насильства під час війни та після неї. Було відзначено серйозні наслідки, які стикаються жінки, що постраждали від таких терористичних актів, а також важливість документування та дослідження катувань для забезпечення їхнього захисту та справедливості.

Окрім того, було наголошено на важливій ролі Стамбульського протоколу, який визначає стандарти та механізми захисту прав жертв насильства, зокрема жінок. Важливим елементом є створення спеціалізованих центрів та телефонних ліній допомоги, які надають безперервну підтримку та консультації жертвам сексуального насильства.

Україна активно працює над захистом жінок та інших осіб, що стали жертвами сексуального насильства під час війни. Ініціатива громадської організації “Ла Страда - Україна” у співпраці з офісом Генерального прокурора надає конфіденційну підтримку та консультації постраждалим через чат-бот, гарячі лінії та онлайн-форму, що позитивно впливає на захист прав та добробут жертв сексуального насильства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Європейський інститут із гендерної рівності, Заключний звіт про діяльність Цільової групи Ради Європи з боротьби з насильством стосовно жінок та домашнім насильством (EG-TFV), 2008 рік, <https://eige.europa.eu/node/1924>(дата звернення 29.10.2023)*
2. *Як в Україні допомагають жінкам, які пережили сексуальне насильство під час війни. URL : <https://18000.com.ua/strichka-novin/yak-v-ukrayini-dopomagayut-zhinkam-yaki-perezhilli-seksualne-nasilstvo-pid-chas-vijni/> (дата звернення 29.10.2023)*

РЕБРОВА Ю. Є.,
студентка 3 курсу
спеціальності 293 «Міжнародне право»
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

СЕСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО, ПОВ'ЯЗАНЕ З КОНФЛІКТОМ (СНПК): МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАХОДИ РЕАГУВАННЯ

Станом на вересень 2023 р. від початку повномасштабного вторгнення Офіс Генпрокурора зафіксував 235 випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), вчинених російськими військовослужбовцями на території України [2]. Однак, часто жертви сексуального насильства не повідомляють про такі випадки, у тому числі через психічні та психологічні травми, стигматизацію чи інші соціальні наслідки.

На початку слід з'ясувати зміст самого поняття СНПК. Дві складові цього терміну – “сексуальне насильство” та “пов'язане з конфліктом” – означають, що сексуальне насильство під час конфлікту відрізняється від сексуального насильства в мирний час. Хоча сексуальне насильство під час конфлікту має такий самий *actus reus*, що й сексуальне насильство в мирний час (наприклад, соціокультурні погляди), воно дещо підсилюється етнічними, релігійними чи ідеологічними розбіжностями, які підвищують рівень ненависті та жорстокості.

Часто СНПК спрямовані на досягнення різних цілей, включаючи приниження гідності окремих спільнот, створення атмосфери терору та поширення хвороб [1, с. 1936]. Крім цього, відповідно до положень Резолюції Ради Безпеки ООН 1820 (2008), сексуальне насильство є зброєю та тактикою у війні, а також складовою частиною геноциду.

Усі форми сексуального насильства абсолютно заборонені як міжнародним гуманітарним та кримінальним правом, так і міжнародним правом прав людини [3, с. 33]. Женевські конвенції 1949 р. та додаткові протоколи до них прямо забороняють зґвалтування. Вони також забороняють жорстоке або нелюдське поводження і катування, посягання на особисту гідність та примушування до проституції, а також вимагають поваги до особистості та честі. Заборона міжнародного гуманітарного права на зґвалтування та інші форми сексуального насильства стосується як міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктів.

Після Другої світової війни зґвалтування отримало визнання як міжнародний злочин, в тому числі і як злочин проти людяності. Визнання зґвалтування міжнародним злочином було закріплено шляхом його включення до статутів міжнародних судів і трибуналів [4, с. 7]. Зокрема, статuti Міжнародного

трибуналу для колишньої Югославі та Міжнародного трибуналу для Руанди, Спеціального суду для Сьєрра-Леоне, Міжнародного кримінального суду та деяких інших судових установ визначають зґвалтування та інші акти сексуального насильства, пов'язані з конфліктом як злочини проти людяності.

Недопустимість сексуального насильства у праві прав людини досягається насамперед через заборону катувань або жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання. Інші права людини також мають значення, наприклад, заборона сексуального рабства, торгівлі людьми з метою проституції інших осіб або інших форм сексуальної експлуатації тощо. Відповідні норми містяться у багатьох міжнародно-правових актах, наприклад у Загальній декларації прав людини 1948 р., Європейській конвенції з прав людини 1950 р. тощо.

Таким чином, міжнародно-правова база для заборони та криміналізації сексуального насильства є досить розвиненою. Попри це, *de facto* ситуація на місцях залишається дуже невтішною. Тож, для того, щоб реальність відповідала закону, існує гостра потреба посилити імплементацію міжнародної заборони сексуального насильства та переслідування сексуального насильства як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Уряд України вже вжив окремі заходи для посилення національної політики у цьому аспекті, зокрема, створив Міжвідомчу робочу групу з питань протидії сексуальному насильству, пов'язаному зі збройною агресією росії проти України, та надання допомоги постраждалим та виконав Імплементаційний план з реалізації Рамкової програми співробітництва між Урядом України та ООН щодо запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом. Крім цього, з метою посилення слідчої спроможності щодо злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством, Генеральна прокуратура створила спеціалізований підрозділ і направила мобільні групи для розслідування злочинів, пов'язаних з сексуальним насильством.

Щодо можливих заходів реагування на випадки сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, можна зазначити наступне.

По-перше, розслідування таких випадків має проводити Україна, враховуючи той факт, що мандат Міжнародного кримінального суду доповнює повноваження національних юрисдикцій. Більш того, МКС зосереджує увагу виключно на справах, де підозрювані обіймають керівні посади. Ймовірність здійснення швидкого правосуддя в МКС є низькою, а кількість злочинців, які будуть притягнуті до відповідальності, - обмеженою, що залишає багатьох безпосередніх винуватців сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, непокараними [5]. Тож, найкращим шляхом для забезпечення реального правосуддя є національна правова система за підтримки міжнародної спільноти.

Проблемою в цьому аспекті є те, що в Кримінальному кодексі України досі

відсутні норми, що передбачають відповідальність за злочини проти людяності, а чинні приписи про воєнні злочини (ст. 438 ККУ) сформульовані дуже загально, тому їх досить складно застосувати на практиці. Ще до повномасштабного вторгнення докладалися зусилля для повного узгодження Кримінального кодексу України з міжнародним гуманітарним і кримінальним правом. Проте, довгоочікуваний законопроект № 2689, який мав би це зробити, і який був прийнятий Верховною Радою України 20 травня 2021 року, досі не підписаний Президентом і, відповідно, не набув чинності.

По-друге, здійснення правосуддя – це не все, чого потребують жертви сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, особливо зважаючи на значну шкоду та наслідки, яких вони зазнали та продовжують зазнавати впродовж життя. Так, було б доцільним створити внутрішньодержавну програму відшкодування шкоди та підтримки постраждалих. І тут є два варіанти:

- зробити таку програму загальною, тобто для всіх злочинів, пов'язаних з конфліктом, і вже в рамках цієї програми виокремити злочини сексуального насильства;
- зробити окрему програму спеціально для відшкодування шкоди, завданої сексуальним насильством, пов'язаним з конфліктом.

До того ж постраждалі потребують постійного доступу до негайних та якісних послуг. Зокрема, це: доступ до медичної служби, у тому числі до життєво важливих послуг у сфері сексуального та репродуктивного здоров'я; доступ до сервісів психологічної підтримки; доступ до правової підтримки щодо статусу дітей, народжених внаслідок сексуального насильства тощо.

Висновки. Таким чином, сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, є злочином проти людяності, зброєю та тактикою у війні. Усі форми сексуального насильства повністю забороняються міжнародним гуманітарним та кримінальним правом, а також міжнародним правом прав людини. Міжнародно-правове регулювання сексуального насильства є детально регламентованим, проте реальність не відповідає таким положенням.

Україна вже вжила певні заходи для становлення національної політики у цьому аспекті, але можуть бути застосовані й інші заходи реагування на сексуальне насильство. Зокрема: використання національної правової системи для здійснення правосуддя за підтримки міжнародної спільноти; повне узгодження Кримінального кодексу України з нормами міжнародного гуманітарного і кримінального права; створення внутрішньодержавної програми відшкодування шкоди та надання постійного доступу до різного роду послуг (медичних, правових, психологічних тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Koos, Carlo. (2017). "Sexual Violence in Armed Conflicts: Research Progress and Remaining Gaps." *Third World Quarterly* 38 (9): S. 1935-1951.
2. Жертвам від 4 до 83 років: найбільше сексуальних злочинів російські окупанти вчинили на Херсонщині.
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-seksualni-zlochyny-rosiyskykh-viyskovykh-khersonshchyna/32622803.html>
3. Dalman, Julia. (2021). *Mind the Gap: Conflict-Related Sexual Violence and the Obligations of Armed Non-State Actors Under International Law. [Master's Thesis, Lund University]*.
4. Sellers, Patricia Viseur. (2007). *The Prosecution of Sexual Violence in Conflict: The Importance of Human Rights as Means of Interpretation. Women's Human Rights and Gender Unit (WRGU)*.
5. Rosenberg, Erin Farrell and Nassar, Amal. (2022). *Response to Conflict-related Sexual Violence in Ukraine: Accountability and Reparations*.
URL: <https://opiniojuris.org/2022/06/21/response-to-conflict-related-sexual-violence-in-ukraine-accountability-and-reparations/>

ШІМАН І.І.,
студент 3 курсу
денної форми здобуття освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право» освітньої програми «Право»
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО, ПОВ'ЯЗАНЕ З КОНФЛІКТОМ, ЗА МІЖНАРОДНИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ І ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ НОРМАТИВНІ ТА ПРАВАЗАСТОСОВНІ ПРОБЛЕМИ

Кримінальний кодекс України (далі – КК) на сьогодні доволі неоднозначно регламентує сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (далі – СНПК). Так, формулювання «насильство...у районі воєнних дій», «погане поводження з військовополоненими...», «жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням...», передбачені у статтях 433, 434, 438 КК, не дають прямої відповіді на питання, яка з них передбачає/не передбачає окремі прояви СНПК. З огляду на зміст санкцій згаданих статей надання відповіді на це питання має принципове значення і для кваліфікації дій винних осіб, що вчинили СНПК.

Як зазначено в Загальних рекомендаціях Верховного комісара ООН у справах біженців, сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК), – це форма гендерно зумовленого насильства (ГЗН), що включає зґвалтування, сексуальне рабство, примус до проституції, примусову вагітність, примусовий аборт, примусову стерилізацію, примусовий шлюб, а також будь-яку іншу форму сексуального насильства порівнянної тяжкості, вчиненого щодо жінок, чоловіків, дівчат або хлопців, яка напряму чи опосередковано пов'язана з конфліктом [1]. Відзначимо, що в межах цієї роботи формулювання «сексуальне насильство...» вживатиметься в широкому його значенні (див. підхід згаданий вище), а не у вузькому, як це передбачено на рівні окремого виду кримінального правопорушення – ст.153 КК. Зрештою, предметно в цих тезах будуть розглядатись лише ті прояви сексуального насильства, які знайшли своє відображення у відповідних статтях розділу IV Особливої частини КК.

Звертаючись до п.г) ч.1 ст.7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі – Римський статут), можна зазначити те, що до злочинів проти людяності належать зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-яка інша подібна за тяжкістю форма сексуального насильства, якщо вони вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-

якого цивільного населення, і такий напад вчиняється усвідомлено. Як вбачається із поданої вище статті Римського статуту, СНПК проти цивільного населення – це злочин проти людяності, а отже за нормальною кримінально-правовою логікою він в жодному разі не може бути представлений формулюванням «насильство... у районі воєнних дій», передбаченим статтею 433 КК, яка знаходиться в розділі XIX Особливої частини КК.

Згідно з п.б) ч.2 ст.8 Римського статуту, воєнним злочином визнаються діяння, що є «іншими серйозними порушеннями законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного права». Зокрема, підпунктом ххii) цього ж пункту передбачено, що такими діяннями є зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, як вона визначена в пункті 2(f) статті 7, примусова стерилізація чи будь-яка інша форма сексуального насильства, яка також становить грубе порушення Женевських конвенцій. Як згадується у підпункті с) п.1) ст.3 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими, заборонено зараз і надалі вчиняти стосовно військовополонених наругу над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження. Систематизуючи вищенаведені орієнтири можна зробити висновок про те, що СНПК щодо військовополонених є воєнним злочином, а отже СНПК в такому випадку також не може бути представлено формулюванням «погане поводження з військовополоненими...» в межах ст.434 КК.

За змістом санкцій ч.1 ст.433 КК та ст.434 КК, відповідні кримінальні правопорушення визнаються відповідно тяжким та нетяжким злочином. Водночас злочини проти людяності та воєнні злочини розглядаються Римським статутом як «найбільш тяжкі злочини, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства». Відтак, на нашу думку, ті прояви СНПК, які відповідають наведеним вище характеристикам відповідних положень Римського Статуту, в КК України мають бути передбачені лише складами особливо тяжких злочинів.

При аналізі нормативної регламентації СНПК, уваги вартує обстановка та місце вчинення СНПК.

Повторно звертаючись до визначення СНПК, надане у Загальних рекомендаціях Верховного комісара ООН у справах біженців, слід вказати на те, що СНПК має місце тільки тоді, коли воно прямо чи опосередковано пов'язане з конфліктом. В цих же рекомендаціях зазначається яким цей зв'язок може бути [2, с.10]. Практичне значення в цьому плані має окреслення поняття «конфлікт...». Згідно з п.2) розділу I Аналітичного документа Міжнародного комітету Червоного Хреста від 17 березня 2008 р. (далі – АД МКЧХ), у справі Тадіча Міжнародний кримінальний трибунал заявив, що «збройний конфлікт існує щоразу, коли держави вдаються до застосування збройної сили» [3, с.2]. Відповідно до п.1) розділу II АД МКЧХ, стаття 3 застосовується до «збройних конфліктів неміжнародного характеру, які відбуваються на території однієї з Високих Договірних Сторін». До них відносяться збройні конфлікти, в яких

бере участь одна або кілька неурядових збройних груп. Залежно від ситуації, бойові дії можуть відбуватися між урядовими збройними силами та неурядовими збройними групами або лише між такими групами [3, с.3]. Таким чином, можна зробити висновок про те, що обстановка при вчиненні СНПК має бути такою, що пов'язана із застосуванням збройної сили державами/державою та/або неурядовими збройними групами.

Щодо місця при вчиненні СНПК, то у п.1) розділу II АД МКЧХ зазначено, що дійсно, будь-який збройний конфлікт між урядовими збройними силами та збройними групами або між такими групами не може не відбуватися на території однієї зі Сторін Конвенції [3, с.3]. Звідси ж випливає наступний висновок – місцем вчинення СНПК є територія держави/держав на якій відбувається конфлікт (збройний конфлікт). В цьому ж п.1) розділі II АД МКЧХ звернено увагу і на те, що для того, щоб відрізнити збройний конфлікт, у значенні статті 3, від менш серйозних форм насильства, таких як внутрішні заворушення та напруженість, заворушення або акти бандитизму, ситуація повинна досягти певного порогу конфронтації [3, с.3]. Загальновизнано, що нижній поріг, встановлений у статті 1 (2) Додаткового протоколу Женевських конвенцій від 8 червня 1977 р., який виключає внутрішні заворушення та напругу з визначення неміжнародного збройного конфлікту, також застосовується до загальної статті 3 [3, с.3]. В документі зокрема запропоновані також два критерії в цьому плані – так званий мінімальний рівень інтенсивності та наявність у сторін конфлікту організованих збройних сил, які мають здатність здійснювати військові операції [3, с.3].

Спираючись на наведені нами аргументи в цій роботі, запропонуємо також наступні правила кваліфікації СНПК :

1. Ст.433 КК та ст.434 КК

СНПК не може бути представлений формулюваннями «насильство... вчинюване щодо населення в районі воєнних дій» або «погане поводження з військовополоненими...». Вчинення зґвалтування чи інших статевих кримінальних правопорушень, пов'язаних з конфліктом, не повинне кваліфікуватися ні за ст.433 КК, ні за ст.434 КК.

2. СНПК в контексті ст.438 КК

На наш погляд, прояви СНПК можуть бути представлені формулюванням ч.1 ст.438 КК – «жорстоке поводження...». З такою позицією погоджуються зокрема і інші дослідники [4, с.199-200].

Вищезазначене дає можливість констатувати – за чинною редакцією КК СНПК має кваліфікуватися тільки за ч.1 ст.438 КК, тобто за правилами подолання конкуренції частини і цілого, де відповідні статті розділу IV Особливої частини КК – частина, а ст.438 КК – ціле. Слід відмітити, що проблемним видається питання кваліфікації ситуацій, коли діяння утворює склад кримінального правопорушення передбаченого ч.3/ч.4/ч.5/ч.6 ст.152 КК, ч.3/ч.4/ч.5/ч.6

ст.153 КК і водночас таке діяння утворює і склад ч.1 ст.438 КК. З огляду на абзац перший пункту 11 Постанови Пленуму Верховного суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 04.06.2010 № 7, така ситуація мала б кваліфікуватися за сукупністю кримінальних правопорушень передбачених ч.3/ч.4/ч.5/ч.6 ст.152 КК (або ч.3/ч.4/ч.5/ч.6 ст.153 КК) і ч.1 ст.438 КК (адже санкції ч.3/ч.4/ч.5/ч.6 ст.152 КК та ч.3/ч.4/ч.5/ч.6 ст.153 КК є однаковими або суворішими за ч.1 ст.438 КК) [5].

Пропонуємо також окремо звернути увагу на Закон України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права №2689 від 27.12.2019, який був відправлений на підпис Президенту України ще 07.06.2021. Зокрема, цим законом передбачається виключення статті 433 з КК. Ще у пояснювальній записці до проекту цього закону від 28.12.2019 зазначено, що це обумовлюється тим, що передбачені у цій статті діяння охоплюються пропонованими статтями 438-4385 КК і чинними положеннями КК про «загальнокримінальні» злочини, які також передбачають й значно суворіші правові наслідки і відповідно, виключення цієї статті не буде мати наслідком декриміналізацію будь-яких діянь. Такий підхід на наш погляд, є позитивним, адже з огляду зокрема і на викладені нами аргументи – чинній редакції ст.433 КК притаманні суттєві вади законодавчої техніки. Щодо статті 434 КК, то у законі пропонується внести зміни до її змісту, виклавши її зміст в більш конкретизованій формі та звуживши можливі прояви об'єктивної сторони. Такі зміни видаються нам також позитивними, враховуючи те, що форми діяння у чинній редакції ст.434 КК є неконкретизованими і створюють проблеми при кваліфікації діянь винного, а також в певній мірі суперечать положенням Римського статуту та Женевських конвенцій. Аналізуючи пропоновану законом редакцію ст.438 КК, не зовсім позитивним видається підхід щодо розміщення окремих проявів сексуального насильства поряд з незаконним позбавленням волі (п.7 ч.2 ст.438 КК) або із умисним середньої тяжкості тілесним ушкодженням (п.10 ч.2 ст.438 КК) як альтернативних форм діяння. На рівні «загальнокримінальних» видів кримінальних правопорушень санкції за незаконне позбавлення волі та за умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження передбачають менш сувору санкцію ніж санкції окремих частин ст.152 КК. Коректнішим видається підхід, за яким окремі прояви сексуального насильства знайшли б своє відображення на рівні окремої частини пропонованої редакції статті 438 КК з суворішою санкцією.

Систематизуючи та підсумовуючи сформульоване у цих тезах, зробимо наступні висновки з проведеного нами аналізу окремих положень кримінального законодавства України та міжнародного права:

1) Зважаючи на те, що СНПК слід вважати злочином проти людяності або в окремих випадках – воєнним злочином, відповідні формулювання статей 433-434 КК за своїм дійсним кримінально-правовим змістом не можуть представляти

будь-які його (СНПК) прояви;

2) Принципове кримінально-правове значення для визнання «пов'язаності» проявів сексуального насильства з конфліктом має обстановка та місце їх вчинення. У випадку відсутності цих елементів з їх специфічним кримінально-правовим змістом відповідні прояви сексуального насильства мають кваліфікуватись за статтями розділу IV Особливої частини КК;

3) У випадках коли винна особа вчинила СНПК і це водночас відповідає складу кримінального правопорушення передбаченого ч.1 ст.438 КК і відповідному прояву сексуального насильства, передбаченого відповідною частиною статті розділу IV Особливої частини КК, максимальна межа санкцій якого є однаковою або більш суворою ніж максимальна межа санкції ч.1 ст.438 КК, кваліфікація таких ситуацій має здійснюватися за сукупністю кримінальних правопорушень (ч.1 ст.438 КК + ч.3/ч.4/ч.5/ч.6 152/153 КК) з огляду на згаданий правозастосовний орієнтир.

4) СНПК наразі в доволі «опосередкованій» формі знайшло своє відображення у ч.1 ст.438 КК. За пропонуванням нами підходом, більш доцільним є варіант за яким, СНПК присвячується окрема частина ст.438 КК з суворішою порівняно з ч.1 ст.438 КК санкцією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Загальні рекомендації Верховного комісара ООН у справах біженців, сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК)*. С.6. URL: https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2022/10/crsv_dos_and_donts_ukr.pdf
2. *Стратегія запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, в Україні від 5 квітня 2019 р.* С.37.
URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-09/crsv%20strategy%20ua_0.pdf
3. *Opinion paper - definition of "international armed conflict" and "non-international armed conflict" under International Humanitarian Law, the branch of international law which governs armed conflict. International Committee of the Red Cross (ICRC), March 2008.* С. 5.
URL: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict.pdf>
4. *Лисько Т.Д., Захарчук Н.П., Кулик А.І. Порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України): деякі проблеми правозастосування // Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум: [Матеріали форуму, м. Київ, Національний авіаційний університет, 19-20 травня 2022 р.] Том 1. – Тернопіль: Вектор, 2022. – с. 198-200.* URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/57978/1/%d0%9b%d0%b8%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%be%20%d0%a2.%d0%94%2012.pdf>
5. *Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 № 7».* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-10#Text> (дата звернення: 04.11.2023).

Анастасія ГАЛЯНТ,
студентка IV курсу, відділення «Право»
ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж
Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК МЕХАНІЗМ ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД СНПК

Європейський суд з прав людини – це судовий орган, юрисдикція якого поширюється на держави-члени Ради Європи, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, і на всі питання тлумачення і застосування цієї Конвенції та Протоколів до неї.

Скарги, які розглядає ЄСПЛ, мають стосуватися лише порушених прав і свобод, які гарантовано Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод або її протоколами.

Скарга до ЄСПЛ повинна відповідати наступним вимогам [1]:

- подана після використання всіх внутрішньодержавних засобів судового захисту свого права: проходження заявником першої, апеляційної та касаційної судових інстанцій;
- бути подана не пізніше ніж через 4 місяці після остаточного розгляду питання компетентним державним органом;
- оскаржувати порушення, які відбулись після дати ратифікації Конвенції державою;
- стосуватися подій, за які несе відповідальність державна влада;
- бути подана лише проти держави, яка ратифікувала Конвенцію.

Україною і рф було ратифіковано Конвенцію, а тому, громадяни будь-якої країни, яка ратифікувала Конвенцію, зокрема України, мали право подати скарги до ЄСПЛ на дії/бездіяльність стосовно порушення положень Конвенції.

У зв'язку з широкомасштабним вторгненням російських військ на територію України 16 березня 2022 року Комітету міністрів Ради Європи ухвалена Резолюція CM/Res(2022)2 про припинення членства російської федерації в Раді Європи. Згідно з Резолюцією про наслідки припинення членства рф у Раді Європи та на виконання статті 58 Конвенції російська федерація припинила бути Високою Договірною Стороною Конвенції з 16 вересня 2022 року. Отже, після виключення рф з Ради Європи Суд зберігає компетенцію розглядати заяви проти цієї країни щодо її дій або бездіяльності, які можуть становити порушення Конвенції, за умови якщо вони сталися до 16 вересня 2022 року. А подавати заяви до Суду можна було ще протягом чотирьох місяців – до 16 січня 2023 року.

Подати скарги можна було через Укрпошту, а також запроваджену для спрощення цього процесу електронну систему: espl.com.ua.

За інформацією Уповноваженої у справах Європейського суду з прав людини Маргарити Сокоренко, на розгляді Суду перебувають майже 17500 скарг, поданих українцями до рф. Їх розгляд триває, строк розгляду заяви може становити від одного року, вірогідність отримання компенсації є високою.

Через збройну агресію російської федерації проти України найбільше звернень до Суду щодо [1]:

- порушення права на життя;
- катування, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження та покарання;
- порушення права на свободу та особисту недоторканість;
- порушення права на володіння майном тощо.

Україна у захисті своїх громадян використовує механізм подачі до ЄСПЛ міждержавних скарг проти росії.

Так, у зв'язку з агресією рф проти України, що має своїм наслідком масові порушення прав людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь, тимчасово окупованій території Донецької та Луганської областей, а також інших територіях України, де наразі рф здійснюється військова агресія, Урядом України було подано до ЄСПЛ чотири позови проти уряду російської федерації:

«Україна проти росії (щодо Криму)» за заявами №№ 20958/14 та 38334/18;

«Україна та Нідерланди проти росії» за заявами №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20 та 11055/22, яка стосується подій на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей та порушень прав людини під час повномасштабного вторгнення росії;

«Україна проти росії (VIII)» за заявою № 55855/18 щодо захоплених моряків;

«Україна проти росії (IX)» за заявою № 10691/21 щодо вбивств опонентів російської федерації.

На 8 листопада 2023 року призначено слухання у справі України проти росії щодо порушення прав людини в окупованому Криму. Справа за заявами №№ 20958/14 та 38334/18 стосується позову України про те, що з лютого 2014 року підконтрольна Росії влада півострова систематично порушувала права людини в Криму. Суд проведе слухання щодо прийнятності та суті справи.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням рф до України російськими

збройними силами здійснюються напади на цивільне населення. З метою захисту громадян Уряд України у порядку Правила 39 Регламенту ЄСПЛ подав клопотання, за результатами розгляду якого 01.03.2022 ЄСПЛ надав російській федерації тимчасові вказівки утриматись від військових атак на цивільне населення цивільні об'єкти, включаючи житлові приміщення, карети швидкої допомоги та інші об'єкти цивільної інфраструктури, а також гарантувати безпеку медичних установ і медичного персоналу на території, яка перебуває під ударом або яка захоплена російськими військовими.

Надалі ЄСПЛ розширив ці тимчасові вказівки та зобов'язав Уряд рф надати цивільному населенню доступ до безпечних евакуаційних маршрутів, медичної допомоги, харчів та інших предметів першої необхідності. 01.04.2022 ЄСПЛ зазначив, що такі евакуаційні маршрути також повинні давати змогу цивільному населенню виїхати на більш безпечні ділянки території України.

23.06.2022 Урядом України подано до ЄСПЛ міждержавну заяву проти росії щодо значного порушення Конвенції країною-агресором.

З метою забезпечення права на життя та заборону катування, гарантованих статтями 2 та 3 Конвенції 22.08.2022 у порядку Правила 39 Регламенту ЄСПЛ Урядом України подано низку нових термінових вимог щодо українських захисників «Азовсталі», які, опинилися в полоні російських окупантів [1].

Україна також вимагала вжиття невідкладних заходів щодо недопущення використання українських захисників у будь-якого роду так званих «трибуналах» та інших показових судових процесах.

ЄСПЛ наступного дня, розглянувши клопотання Уряду України, зазначив, що у справі «Олійниченко проти Росії та України» Судом надано російській федерації термінові вказівки щодо негайного забезпечення закріплених Конвенцією прав, включаючи право на медичну допомогу, що охоплює будь-які запити від імені українських військовополонених, у яких надано достатньо доказів щодо серйозного і неминучого ризику завдання непоправної шкоди їхній фізичній цілісності (стаття 3 Конвенції) та/або праву на життя (стаття 2 Конвенції). ЄСПЛ наголосив, що надані рф вказівки щодо українських військовополонених продовжують діяти, та вказав, що вони також застосовуються і у міждержавній справі «Україна проти Росії» за заявою № 11055/22 щодо порушення прав людини під час повномасштабного вторгнення росії. Крім того ЄСПЛ терміново поінформував Комітет міністрів Ради Європи про вказане рішення.

Попри зазначені рішення, полонені, які внаслідок обмінів повертаються з полону, розповідають про тортури та грубі порушення їхніх прав. А з 15 червня 2023 року відбуваються судові засідання в Ростові-на-Дону над полоненими захисниками «Азовсталі». На лаві підсудних – 22 українських полонених, серед яких 8 жінок, які працювали кухарями в батальйоні «Азов». Країна-агресор цинічно звинувачує українських захисників у так званій «причетності

до терористичної організації” та “участі в акціях з повалення влади у “ДНР» – таку оцінку дав порушенням прав полонених військовослужбовців Омбудсман України [1].

Процес боротьби України проти РФ на полі Європейського суду триває. Урядом України подаються доповнення до міждержавної заяви «Україна проти Росії (X)» про порушення росією прав людини в ході повномасштабного вторгнення, триває процес фіксації доказів порушення прав людини, про які стає відомо в процесі звільнення захоплених територій. Також понад 30 країн готові виступити як третя сторона або приєдналися до цієї справи.

Важливість позитивного прийняття для України рішень в ЄСПЛ посилить можливості відстоювання справедливості при використанні інших міжнародних механізмів розслідування і притягнення злочинців до відповідальності, у т.ч. щодо отримання компенсацій.

Отже, ЄСПЛ є одним із найважливіших механізмів захисту постраждалих від СНПК. Проте необхідно враховувати певні особливості пов’язані із зверненням до ЄСПЛ наразі. Адже росія тепер не є членом Ради Європи, а, отже, дія Конвенції на неї не поширюється.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Європейський суд з прав людини як механізм розслідування і притягнення до відповідальності російської федерації: URL: <https://ecpl.com.ua/news/yevropeyskyy-sud-z-prav-liu-dynu-iaak-mekhanizm-rozsliduvannia-i-prytiahnennia-do-vidpo>*

Руслана ДРОЗДА,
студентка IV курсу, відділення «Право»
ВСП «Кам’янець-Подільський фаховий коледж
Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»

АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОГО ПЛАНУ ДІЙ З ВИКОНАННЯ РЕЗОЛЮЦІЇ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН 1325 «ЖІНКИ, МИР, БЕЗПЕКА» НА ПЕРІОД ДО 2025 РОКУ

В Україні ще з 2014 р. розпочалася збройна агресія російської федерації проти України та тимчасова окупація російською федерацією частини української території. Збройна агресія несе собою страшні наслідки для цивільного населення, а особливо має негативний вплив на жінок та інші вразливі категорії суспільства. Особливої ваги набуло питання захисту цивільного населення від негативного впливу військових дій з початком повномасштабної агресії російської федерації проти України.

З метою захисту цивільного населення від військових дій і на виконання Резолюції Ради безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» та на період до 2025 року було прийнято Кабінетом Міністрів України Національний план дій.

Основну увагу в Національному плані приділено таким групам жінок і чоловіків, дівчат і хлопців [1]:

- внутрішньо переміщені особи;
- постраждалі від насильства, пов’язаного з конфліктом, зокрема сексуального;
- постраждалі від катувань/тортур під час утримання незаконними збройними формуваннями;
- особи, вразливі до потрапляння в ситуації торгівлі людьми, сексуального насильства, зґвалтування, катування;
- особи з інвалідністю, особи похилого віку, інші маломобільні групи, які проживають на територіях, наближених до районів воєнних (бойових) дій (лінії розмежування);
- особи, які повернулися з полону;
- особи, які перебувають на тимчасово окупованих територіях та/або під юрисдикцією інших держав (перебувають у полоні/примусово вивезені до Російської Федерації /вимушено виїхали за кордон);
- близькі родичі та члени сімей учасників бойових дій, військовослужбовців, полонених, осіб, які мали статус зниклих безвісти за особливих обставин, місцезнаходження яких встановлене, загиблих учасників

антитерористичної операції/операції Об'єднаних сил/військовослужбовців, які брали безпосередню участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації;

- ветерани антитерористичної операції/операції Об'єднаних сил/військовослужбовці, які брали/беруть безпосередню участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації;
- особи, які постраждали від торгівлі людьми;
- особи, які отримали інвалідність у зв'язку з пораненням, контузією, каліцтвом або захворюванням, одержаними внаслідок бойових дій та/або в період перебування в полоні, і пов'язаних із ними нещасних випадків;
- особи, які отримали поранення чи інші ушкодження здоров'я в районах воєнних (бойових) дій та/або в полоні, але яким не встановлено інвалідність;
- особи, які мали статус зниклих безвісти за особливих обставин, місцезнаходження яких установлене;
- жінки або чоловіки, які мають на утриманні малолітніх та неповнолітніх дітей, інших членів сім'ї;
- особи, які зазнали матеріальних збитків через бойові дії та обстріли;
- волонтери;
- спеціалісти, залучені до надання допомоги та реабілітації (зокрема, військові психологи, фахівці мобільних медичних груп, мобільних бригад соціально-психологічної допомоги постраждалим особам та особам, які постраждали від насильства за ознакою статі);
- особи, які ухвалюють рішення, пов'язані з розв'язанням конфліктів та питаннями безпеки, а також:
 - жінки, які служать/працюють в секторі безпеки і оборони;
 - жінки, які провадять діяльність, пов'язану з питаннями підтримки миру;
- особи сектору безпеки і оборони, які постраждали від насильства за ознакою статі, зокрема психологічного, та сексуальних домагань;
- чоловіки і хлопці, на яких спрямовуються просвітницькі та інші програми.

Основним виконавцем Національного плану є Мінсоцполітики.

В Національному плані також передбачені основні стратегічні та оперативні

цілі, згідно яких і передбачені завдання до виконання Плану.

Цілі у Національному плані розподілено по сферах: участь жінок у прийнятті рішень, стійкість до безпекових викликів, постконфліктне відновлення і перехідне правосуддя, протидія насильству за ознакою статі та сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом та інституційна спроможність виконавців Національного плану [1].

Стратегічна ціль 1 стосується участі жінок у прийнятті рішень. Забезпечення рівноправної участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень щодо запобігання конфліктам, розв'язання конфліктів, постконфліктного відновлення на всіх рівнях та в усіх сферах, зокрема в секторі безпеки і оборони.

Оперативна ціль 1.1. Створення нормативно-правових умов та можливостей для рівноправної участі жінок і чоловіків у мирних переговорах і прийнятті рішень щодо запобігання конфліктам, розв'язання конфліктів, надання допомоги постраждалим, постконфліктного відновлення.

Завдання:

забезпечення рівноправної участі жінок і чоловіків у роботі наглядових рад державних підприємств сектору безпеки і оборони;

визначення механізму врахування потреб жінок і чоловіків у мирних переговорах, постконфліктному відновленні;

проведення відбору та підготовки жінок для участі в міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки;

проведення просвітницьких заходів, інформаційних кампаній для фахівців сектору безпеки і оборони з метою залучення жінок до миротворчих процесів;

забезпечення жінок сектору безпеки і оборони інфраструктурними об'єктами та матеріально-технічними умовами, що відповідають їх потребам;

створення для працівників умов, що полегшують поєднання функцій та обов'язків у професійному та приватному житті, зокрема в секторі безпеки і оборони;

удосконалення документів, що регулюють індивідуальну поведінку та корпоративну етику, в частині протидії сексизму, сексуальним домаганням, психологічному та сексуальному насильству, дискримінації під час прийняття на службу, виконання службових обов'язків та участі у прийнятті рішень;

забезпечення рівного доступу жінок і чоловіків до закладів освіти сектору безпеки і оборони всіх рівнів та включення гендерної складової до навчального процесу;

забезпечення належних умов для професійного розвитку жінок, які працюють у державних органах та органах місцевого самоврядування, включаючи жінок

із числа осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту, курсанток закладів вищої освіти, військових закладів вищої освіти, цільових груп Національного плану.

Оперативна ціль 1.2. Забезпечення рівноправного представництва жінок і чоловіків у прийнятті рішень в секторі безпеки і оборони.

Завдання:

забезпечення паритетної участі жінок і чоловіків у складі штатних, атестаційних, кадрових комісій, комісій для проведення службових розслідувань;

створення умов для проведення моніторингу призначення жінок на керівні посади.

Оперативна ціль 1.3. Залучення інститутів громадянського суспільства до прийняття рішень щодо підтримки і просування культури миру, встановлення миру, постконфліктного відновлення та надання допомоги особам, які постраждали від конфлікту.

Завдання - створення умов для участі інститутів громадянського суспільства, включно з органами самоорганізації населення, активістів, у впровадженні порядку денного "Жінки, мир, безпека".

Стратегічна ціль 2 пов'язана зі стійкістю до безпекових викликів. Створення гендерно чутливої системи ідентифікації безпекових викликів, запобігання таким викликам, реагування на них.

Оперативна ціль 2.1. Наявність дієвого механізму взаємодії державних органів, громадських об'єднань, підприємств, установ та організацій з ідентифікації безпекових викликів, запобігання таким викликам, реагування на них (війни, пандемії, техногенні катастрофи тощо) з урахуванням потреб різних груп дівчат і хлопців, жінок і чоловіків.

Завдання:

визначення механізму взаємодії органів державної влади щодо ідентифікації безпекових викликів, реагування на них із залученням представників громадянського суспільства, зокрема жінок і дівчат;

забезпечення врахування гендерного компонента під час формування складу штабів, комісій з питань реагування на безпекові виклики та виклики в їх діяльності;

забезпечення відповідності інфраструктури, насамперед критичної, потребам ідентифікації загроз безпеці, запобігання таким загрозам, реагування на потенційні виклики із застосуванням гендерного та інклюзивного підходу.

Оперативна ціль 2.2. Забезпечення спроможності населення України, зокрема жінок і дівчат, виявляти безпекові виклики, запобігати таким викликам,

реагувати на них відповідно до наявних інструкцій, законодавства, рівня безпекових викликів та власних потреб.

Завдання:

формування у різних груп населення навичок з виявлення безпекових викликів, запобігання таким викликам, реагування на них;

формування системи раннього оповіщення населення про небезпеки, пов'язані із збройним конфліктом (повідомлення про активізацію воєнних дій, розмінування, заміновані об'єкти тощо), яка включає гендерно чутливі показники і заходи;

підвищення спроможності територіальних громад щодо управління процесами запобігання конфліктам і врегулювання конфліктів;

включення питань аудиту безпеки територій до освітніх програм суб'єктів реагування на безпекові виклики, насильство за ознакою статі та насильство, пов'язане з конфліктом.

Стратегічна ціль 3 стосується постконфліктного відновлення і перехідного правосуддя. Забезпечення процесу постконфліктного відновлення, розбудови та впровадження системи перехідного правосуддя за принципами забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Оперативна ціль 3.1. Визначення суспільного та політичного діалогу щодо постконфліктного відновлення та розбудови відновного/перехідного правосуддя жінок і врахування особливостей потреб жінок і чоловіків (дівчат і хлопців), які постраждали від конфлікту.

Завдання:

узгодження діяльності суб'єктів взаємодії, які забезпечують формування та впровадження програм із постконфліктного відновлення;

проведення підготовки фахівців з питань надання профілактично-психологічної допомоги особам, які постраждали від конфлікту;

забезпечення надійних джерел комунікації з питань постконфліктного відновлення.

Оперативна ціль 3.2. Визначення специфічних потреб осіб, які постраждали від конфлікту, зокрема жінок, з урахуванням гендерних підходів та їх урахування під час надання адміністративних, медичних та соціальних послуг.

Завдання:

забезпечення проведення на постійній основі оцінювання, аналізу потреб та доступності адміністративних, медичних та соціальних послуг, надання правової допомоги різним групам жінок і чоловіків, які постраждали від конфлікту;

проведення консультацій та надання необхідної комплексної, гуманітарної, медичної та соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від конфлікту;

розширення можливостей підтримки самозайнятості та підприємництва для жінок, зокрема з числа внутрішньо переміщених осіб, жінок-ветеранів та інших осіб, які постраждали від конфлікту.

Оперативна ціль 3.3. Визначення належних механізмів документування, оцінювання та відшкодування збитків особам, які постраждали від насильства, пов'язаного з конфліктом, з урахуванням гендерного підходу та притягнення винних до відповідальності.

Завдання:

визначення відповідно до міжнародних стандартів механізму документування та оцінювання шкоди у разі насильства, пов'язаного з конфліктом;

забезпечення доступу громадян, які проживають на територіях, що постраждали від бойових дій, до інформації щодо того, як діяти в кризових умовах, документувати заподіяну шкоду та звертатися за її відшкодуванням.

Оперативна ціль 3.4. Забезпечення відповідності законодавства у сфері перехідного правосуддя з міжнародними стандартами, його застосування та доступу до правосуддя для постраждалих жінок і чоловіків, дівчат і хлопців.

Завдання:

приведення законодавства у сфері перехідного правосуддя у відповідність з міжнародними стандартами (Стамбульським протоколом, Римським статутом Міжнародного кримінального суду, Міжнародним протоколом із документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту);

забезпечення проведення кваліфікованого розгляду справ у сфері перехідного правосуддя та справ осіб, які постраждали від конфлікту;

забезпечення підтримки жінок, які перебувають на тимчасово окупованих територіях та/або під юрисдикцією інших країн (жінок, які проживають у районі воєнних (бойових) дій, перебувають у полоні, жінок, яких примусово вивезли до Російської Федерації, жінок, які вимушено виїхали за кордон).

Стратегічна ціль 4. Забезпечення захисту від насильства за ознакою статі, сексуального насильства (в умовах збройного конфлікту та в мирний час).

Оперативна ціль 4.1. Формування системи міжвідомчого виявлення та реагування, яка забезпечує створення умов для отримання комплексного, своєчасного захисту та доступу до правосуддя осіб, які постраждали від насильства за ознакою статі та сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, в умовах збройного конфлікту.

Завдання:

розроблення інструментів для фіксації випадків злочинів проти життя і здоров'я, статевої свободи і недоторканості, честі та гідності особи в умовах конфлікту відповідно до стандартів ООН і НАТО;

визначення інституційних механізмів для належного реагування, документування та розслідування злочинів проти життя і здоров'я, статевої свободи і недоторканості, честі та гідності особи в умовах конфлікту;

проведення на постійній основі моніторингу та оцінювання випадків вчинення злочинів в умовах конфлікту.

Оперативна ціль 4.2. Формування системи міжвідомчого виявлення та реагування для забезпечення комплексного, своєчасного захисту та доступу до правосуддя осіб, які постраждали від насильства за ознакою статі та сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, в мирний час.

Завдання:

внесення змін до законодавства в частині протидії насильству за ознакою статі відповідно до міжнародних стандартів;

забезпечення виявлення випадків насильства за ознакою статі та належного реагування на них;

забезпечення системного моніторингу функціонування системи реагування на насильство за ознакою статі та насильство, пов'язане з конфліктом.

Оперативна ціль 4.3. Забезпечення комплексної допомоги особам, які постраждали від насильства за ознакою статі та сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, з урахуванням специфічних потреб постраждалих в умовах збройного конфлікту та в мирний час.

Завдання:

розроблення механізму забезпечення надання ефективної своєчасної допомоги особам, які постраждали від насильства за ознакою статі, зокрема постраждалими від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, включно з постраждалими від торгівлі людьми (потенційними постраждалими);

забезпечення надання ефективної своєчасної допомоги особам, які постраждали від насильства за ознакою статі.

Оперативна ціль 4.4. Забезпечення функціонування ефективних механізмів запобігання насильству за ознакою статі, сексуальним домаганням та сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом.

Завдання:

запровадження системного інформування населення з питань запобігання та

протидії насильству за ознакою статі, сексуальним домаганням та сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом;

запобігання вчиненню насильства особами, які схильні до його вчинення.

Стратегічна ціль 5. Забезпечення розвиненої інституційної спроможності виконавців Національного плану для ефективного впровадження порядку денного "Жінки, мир, безпека" відповідно до міжнародних стандартів.

Оперативна ціль 5.1. Забезпечення достатніх знань та навичок виконавців Національного плану для ефективного виконання завдань, визначених порядком денним "Жінки, мир, безпека" відповідно до міжнародних стандартів.

Завдання:

забезпечення можливості системного набуття знань і навичок, необхідних для виконання завдань порядку денного "Жінки, мир, безпека", відповідно до стандартів ООН і НАТО;

забезпечення навчання та підвищення кваліфікації персоналу сектору безпеки і оборони.

Оперативна ціль 5.2. Впровадження ефективної системи міжвідомчої взаємодії на місцевому, регіональному та національному рівні, інституційних механізмів, у тому числі в секторі безпеки і оборони, щодо розроблення, виконання та моніторингу стану виконання Національного плану.

Завдання:

забезпечення міжвідомчої співпраці та координації діяльності державних органів, міжнародних організацій та громадських об'єднань щодо розроблення, виконання та моніторингу стану виконання Національного плану;

забезпечення проведення системного та комплексного моніторингу та оцінювання виконання завдань порядку денного "Жінки, мир, безпека" та врахування їх результатів у подальшому виконанні Національного плану.

Отже. Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року передбачає ряд практичних напрямків для ефективного покращення становища жінок та інших вразливих категорій суспільства в умовах воєнного та післявоєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 "Жінки, мир, безпека" на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1544-р. Урядовий кур'єр. 2020. № 249

Людмила КАТУШИНСЬКА,
Викладач ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж»
Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ

З 2014 року в Україні триває збройний конфлікт. Із самого його початку повідомлення про сексуальне насильство постійно з'являються у ЗМІ. Особливо такі повідомлення активізувалися з 24 лютого 2022 року. Із перших днів війни поліцейські фіксують повідомлення про випадки сексуального насильства з боку окупантів.

Злочини сексуального характеру є грубим порушенням міжнародного права, відповідно до якого, зґвалтування та інші форми сексуального насильства заборонені як під час міжнародних, так і під час неміжнародних збройних конфліктів.

Женевською конвенцією про захист цивільного населення під час війни, відповідно до статті 27, передбачено що жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність [1].

Додатковий протокол №1 від 08.06.1977 до Женевської конвенції щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів статтею 76 «Захист жінок» підкреслює, що жінки, користуються особливою повагою і їм забезпечується захист, зокрема, від зґвалтувань, примусу до проституції і будь-яких інших форм непристойних посягань.

Україна є учасницею низки міжнародних документів в сфері прав людини, які прямо забороняють сексуальне насильство, а саме Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (Статті 7, 9, 10) та Конвенції про права дитини.

Одним із фундаментальних міжнародних договорів із питань протидії дискримінації за ознакою статі є Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), яка чітко зазначає, що дискримінація жінок порушує принцип рівноправності та поваги людської гідності.

Загальна Рекомендація 30 Комітету з ліквідації усіх форм дискримінації щодо жінок прямо підкреслює зобов'язання держави запобігати, розслідувати та притягати до відповідальності за сексуальне насильство. Крім того, Україна також є учасницею низки конвенцій Ради Європи, які мають відношення до даної теми. Це Конвенція Ради Європи про захист прав та основоположних свобод

людини (1950 р.), ратифікована у 1997 році, Конвенція Ради Європи про протидію торгівлі людьми (СЕТ197), ратифікована у 2010 році, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (СЕТ201), ратифікована у 2012 році та Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цим явищем (СЕТ210), підписана Україною в 2011 році, але ще не ратифікована [2].

Не можна не згадати і про Римський статут міжнародного кримінального суду 1998 року. Україна підписала його в 2000 року але не ратифікувала. Водночас Римський статут передбачає можливість, що й без ратифікації держава може визнати юрисдикцію суду в певних справах, подавши про це належну заяву. Відповідно до ст. 7 цього статуту, злочини проти людяності – це злочини, які вчиняються у рамках широкомасштабного та систематичного нападу на цивільне населення, і такий напад є свідомим, в тому числі з'валування (та інші види сексуального насильства) (g), поневолення (с), насильницьке зникнення осіб (і), інші нелюдські дії подібного характеру, які навмисно завдають великих страждань або серйозної шкоди тілу або психічному чи фізичному здоров'ю (k) [3].

Урядом України було підписано Меморандум про співробітництво щодо запобігання та протидії сексуальному насильству в умовах конфлікту, зокрема посилення захисту від сексуального насильства вимушено переміщених осіб.

Відповідно до Угоди, ООН надаватиме допомогу правоохоронним органам України у розслідуванні фактів сексуальних злочинів російських окупантів та постраждалим від сексуального насильства під час війни. Передбачено створення спеціалізованих центрів надання допомоги та працевлаштування єдиної методології роботи в таких центрах [4].

Одним із органів, які мали компетенцію розглядати справи про сексуальні злочини росіян в Україні, що були вчинені до 16 вересня 2022 року – дати, коли Росія перестала бути стороною Європейської конвенції, є Європейський суд з прав людини. Але тут виникає проблема з виконанням рішень Суду, оскільки 7 червня 2022 року державна дума росії ухвалила ряд законів про невиконання рішень ЄСПЛ. Відповідно до цих законів росія буде виконувати лише ті рішення ЄСПЛ, які набрали силу до 15 березня 2022 року – дати виключення Росії із Ради Європи, і фінансова компенсація буде виплачуватися лише у рублях на рахунки в російських банках.

Сьогодні особи, які постраждали від СНПК, можуть звертатися до чотирьох Комітетів ООН: Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW), Комітету ООН з прав людини (CCPR), Комітету ООН проти катувань (CAT) і Комітету ООН з ліквідації расової дискримінації (CERD).

Як Комітет, що відповідає за права жінок, основним форумом для подання індивідуальних скарг щодо сексуального насильства є Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW).

Дятого, щоб скарга була прийнятною, скарги повинні продемонструвати, що вони вичерпали всі наявні національні засоби правового захисту. Скарги до Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW) і Комітету ООН проти катувань (CAT) потрібно подавати якомога швидше після вичерпання національних засобів правового захисту.

Окрім Комітетів ООН існують «Спеціальні процедури» ООН, які є незалежними експертами з прав людини із дорученням звітувати та давати рекомендації щодо стану прав людини із тематичної точки зору або в контексті конкретної країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (Женева, 12 серпня 1949 р.). URL: https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
2. Див. за посиланням: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm>.
3. Римський статут міжнародного кримінального суду від 17 лип. 1998 р. URL: https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
4. Україна розширює співпрацю з ООН щодо запобігання та ефективного реагування на сексуальне насильство під час війни, – МВС (03.05.2022). URL: <https://www.kmu.gov.ua/News/ukrayin№a-rozshiryuyespivpracyu-z-oon№-shchodo-zapobigan№ya-ta-efektivnogoreaguva№ya-№a-seksual№e-№asilstvo-pid-chas-vijni-mvs>.

Євгенія ЛУК'ЯНЧЕНКО
аспірантка Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
радниця Віцепрем'єрки з питань європейської
та євроатлантичної інтеграції

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИПРАВДАННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО ІЗ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДЕЗІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Вступ

Уряд Російської Федерації («РФ») застосовує систематичну маніпуляцію інформацією та відверту дезінформацію як один з інструментів війни проти України ще з 2014 року [1]. Використання міжнародних платформ для просування своїх наративів є звичним для Росії. Дезінформація навколо широкомасштабного вторгнення України в лютому 2022 року та відверте заперечення вчинених міжнародних злочинів ознаменували ескалацію тривалих інформаційних операцій РФ. Крім того, Росія почала більш активно використовувати свій статус постійного члена Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй («РБ ООН») для просування дезінформації та своєї державної пропаганди [2].

Правовим режимом, який застосовуються під час збройного конфлікту є міжнародне гуманітарне право («МГП»). Його положення, зокрема, включають обов'язок поважати та забезпечувати дотримання норм МГП, що тягне за собою заборону заохочувати їх порушення. Тобто, можна стверджувати, що загалом інформація, яка «заохочує порушення» МГП, підпадає під сферу дії та відповідну кваліфікацію норм МГП.

Окремим питанням є міжнародна криміналізація дезінформації, оскільки вона не віднесена безпосередньо до серйозних порушень МГП. Тому питання, чи повинна бути передбачена міжнародна кримінальна відповідальність за виправдування або заперечення скоєння міжнародних злочинів шляхом поширення дезінформації є актуальним та важливим. В першу чергу через те, що міжнародні злочини часто супроводжуються офіційними спростуваннями і запереченням їх скоєння. Найчастіше це відбувається через твердження, що звинувачення самі по собі є дезінформацією чи «фейковими» новинами [3, с. 238].

Саме тому пропонуємо звернутися до Римського Статуту Міжнародного кримінального суду («МКС»), та його практики, в контексті вірогідного кримінального переслідування офіційних посадових осіб РФ у МКС за заперечення скоєння міжнародних злочинів. Розглянемо це питання на прикладі заперечення вчинення російськими військовослужбовцями злочинів сексуального

насильства, пов'язаного із конфліктом («СНПК») Постійним представником РФ при ООН Василієм Небензею, під час щорічних відкритих дебатів у РБ ООН щодо СНПК 14 липня 2023 року.

Злочини сексуального насильства, пов'язаного із конфліктом, що викликані збройною агресією Росії проти України

Ескалація міжнародного збройного конфлікту, що є результатом збройної агресії Росії проти України, в лютому 2022 року призвела до значного зростання масштабів СНПК. Точні масштаби цих злочинів все ще неможливо встановити, однак наразі Офіс Генерального прокурора України розслідує більш ніж 200 справ. Як Офіс Генерального прокурора, так і міжнародні організації й Незалежна міжнародна комісія з розслідування подій в Україні під егідою Ради з прав людини ООН, підтвердили випадки сексуального та ґендерно зумовленого насильства щодо жінок, чоловіків та дітей; вік постраждалих становить від 4 до 82 років. Було встановлено, що СНПК вчиняється російськими військовослужбовцями за різних обставин, зокрема під час обшуків будинків, незаконного позбавлення волі, утримання під вартою, проходження контрольно-пропускних пунктів або так званих фільтраційних таборів. Серед форм СНПК були задокументовані такі як: зґвалтування (в тому числі групове), каліцтво або насильство над статевими органами, примусове оголення, погрози та спроби зґвалтування, примус дивитися на сексуальну наругу над близькими особами, сексуалізовані катування [4].

СНПК використовується російськими військами в Україні як тактика ведення війни. Крім того, багатьма міжнародними інституціями було визнано, що злочини СНПК, скоювані військовослужбовцями російських збройних сил у районах, що перебувають під їх контролем, становлять воєнні злочини та злочини проти людяності [5]. Офіс Генерального прокурора та деякі організації також наголошують на тому, що такі злочини є формою злочину геноциду проти українців як національної групи.

Притягнення до відповідальності за виправдування та заперечення воєнних злочинів через «пособництво та підбурювання»

Статут МКС передбачає відповідальність за такі форми участі у скоєнні міжнародних злочинів як «пособництво та підбурювання». Але стаття 25(3)(с) Статуту МКС обмежує таку відповідальність випадками, коли особа робить це з «метою сприяння вчиненню такого злочину». Це стандарт *mens rea* є доволі високим, і попри певні намагання зменшити його обмежувальний потенціал (наприклад, у справі Прокурор проти Бемби), більшість рішень МКС використовує буквально його тлумачення. Так, у рішенні по справі Прокурор проти Мбарушімани щодо підтвердження обвинувачень Палата попереднього провадження постановила, що стаття 25(3)(с) Статуту вимагає, щоб особа діяла з метою сприяння злочину; лише знання про скоєння злочину недостатньо для притягнення до відповідальності за цією статтею [6, § 274]. Аналогічної позиції дотримуються й правознавці.

Відповідно, для встановлення відповідальності за пособництво та підбурювання за статтею 25(3)(c) співучасник повинен мати за намір, аби його/її дії сприяли вчиненню злочину головним виконавцем [3, с. 235].

Таке тлумачення, хоча й видається єдино юридично обґрунтованим, ставить високу планку для притягнення до відповідальності пропагандистів та посадових осіб, які поширюють дезінформацію, як посібників та підбурювачів за цією статтею. Адже необхідно довести, що, наприклад, Василій Небензя поширює дезінформацію щодо безпідставності та абсурдності обвинувачень у скоєнні російськими військовослужбовцями злочинів СНПК в Україні, із метою сприяти подальшому скоєнню відповідних злочинів головними виконавцями [7]. Це ставить перед нами та Прокурором й суддями МКС значний виклик. Альтернативою може бути притягнення до відповідальності за поширення дезінформації у контексті масових звірств за статтею 25(3)(d) Статуту МКС.

Сприяння скоєнню злочинів через дезінформацію після або під час скоєння

Справа Прокурор проти Мбарушімани (попри те, що обвинувачення не були підтвержені) є важливою для розуміння позиції МКС щодо ролі дезінформації у сприянні вчиненню масових злочинів. Акти, за які Мбарушіману були висунуті обвинувачення, включають випуск прес-релізів від імені Демократичних сил звільнення Руанди («ДСЗР») після проведення операцій, систематичне заперечення будь-якої відповідальності групи за міжнародні злочини та створення на міжнародних мирних переговорах образу ДСЗР як суб'єкта, що прагне миру та стабільності [6, § 8]. Йому були висунуті обвинувачення за статтею 25(3)(d) Статуту МКС, яка передбачає відповідальність особи, що будь-яким іншим чином умисно та свідомо сприяє вчиненню або замаху на вчинення злочинів групою осіб, які діють зі спільною метою [3, с. 238].

Більшість суддів відмовились підтвердити висунуті Прокурором обвинувачення, оскільки не змогли знайти достатніх доказів для встановлення того, що дії Мбарушімани справді мали вплив на скоєння злочинів силами ДСЗР. На їхню думку, «прес-релізи, в яких прямо заперечуються обвинувачення ДСЗР у скоєнні злочинів, самі по собі залишаються нейтральними, якщо не буде доведено (i) що підозрюваний знав, що він заперечує істину; та (ii) що його заперечення істини було зроблено для сприяння втіленню політики ДСЗР» [6, § 312].

У своїй Окремій думці суддя Монагенг не погодилась з більшістю, адже на її думку вони не врахували критичні деталі. Суддя погодилась із Прокурором в тому, що публічні заперечення злочинів, спрямовані на приховування відповідальності ДСЗР за їх вчинення, можуть достатньою мірою сприяти скоєнню нових злочинів, оскільки дозволяють їм продовжувати свою злочинну поведінку. Більше того, на переконання Судді Монагенг саме те, що Мбарушіман широко і багаторазово використовував дезінформацію для заперечення злочинів ДСЗР, сприяло досягненню їхньої спільної мети. Зокрема, віддаючи або погоджуючись на кримінальні накази, керівництво ДСЗР, до складу якого входив підозрюваний,

мали на увазі заздалегідь сплановану інформаційну кампанію Мбарушімана. Його діяльність також виправдовувала дії ДСЗР для власних солдатів, що обмежувало ризик розколу та незгоди в їхніх рядах та заохочувало скоєння злочинів у майбутньому [3, с. 239-240].

У випадку Василія Небензі, саме як і Мбарушіман, він має відносно далеке відношення до безпосереднього скоєння міжнародних злочинів російськими військовослужбовцями в Україні, та відіграє більш політичну роль. Відтак, причинно-наслідковий зв'язок між його вкладом і злочинами, що ставляться йому в провину, повинен оцінюватися з особливою обережністю [8, с. 19]. Водночас, поріг *mens rea* для притягнення до кримінальної відповідальності за статтею 25(3)(d)(ii) Статуту МКС є відносно низьким. Він не вимагає, щоб обвинувачений був членом злочинної групи або мав намір вчинити злочини – йому має бути лише відомо про намір групи вчинити злочини. Відтак, оскільки *actus reus* обвинуваченого є основною підставою для кримінальної відповідальності, необхідно детально та точно проаналізувати внесок Небензі у скоєння злочинів СНПК [8, с. 46].

Критерій, що зазвичай використовується для встановлення того, чи особа сприяла скоєнню злочину за статтею 25(3)(d), – причинно-наслідковий критерій «суттєвості внеску» [3, с. 240]. Наприклад, у справі Прокурор проти Катанги цей стандарт було витлумачено як такий, що вимагає, щоб особа мала вплив чи відношення до того, чи було скоєно злочин та/або як його було скоєно. Вимога, щоб скоєння злочину залежало від внеску такої особи в цьому випадку відсутня [3, с. 241].

Видається очевидним, що скоєння злочинів СНПК збройними силами РФ напряму не залежить від вкладу Василія Небензі, зокрема через його заяви на засіданнях РБ ООН. Однак, по-перше, видається що в цьому випадку тест, встановлений більшістю у справі Мбарушіман, виконується. Небензя заперечував висновки щорічної доповіді щодо СНПК, підготовленої Спеціальною представницею, називаючи звинувачення проти російських військовослужбовців у скоєнні злочинів СНПК «безпідставними та абсурдними». Він наголошував на тому, що всі обвинувачення є непідтвердженими та не підлягають перевірці, а звернення Росії до РБ ООН щодо верифікації фактів були нібито проігноровані [9]. Ці заперечення є невід'ємною частиною російської пропагандистської політики та неодноразово повторюються різними посадовими та публічними особами.

Крім того, видається, що впевненість керівництва РФ у тому, що Постійний представник при ООН вживатиме заходів для приховування злочинів СНПК, заохочує їх подальше скоєння та визначає їх *modus operandi*. Далі, суб'єктивний психічний стан Небензі (*mens rea*) може бути важливим при оцінці причинно-наслідкового зв'язку між злочином та його діяннями [8, с. 45]. Той факт, що Небензя постійно заперечує злочини військових РФ, достеменно знаючи про них, свідчить про його намір сприяти подальшому їх вчиненню. Факти свідчать про непохитне прагнення Постійного представника зберегти легітимність Росії як

постійного члена РБ ООН. Відтак, він не лише намагається заперечити скоювані злочини СНПК та приховати їх від міжнародної спільноти, але й впливати на тлумачення й розвиток норм міжнародного права щодо цього питання.

Зокрема, за його словами, російському керівництву «незрозуміло, чому необхідно посилатися, як це зроблено у щорічній доповіді Генерального секретаря щодо сексуального насильства, пов'язаного із конфліктом за 2022 рік, на звичаєві норми міжнародного права під час кримінального переслідування сексуального насильства». Росія виступає й проти використання самого терміну СНПК, оскільки він нібито не є юридичним та не схвалений Радою Безпеки. Далі Небензя поставив під питання необхідності формулювання індикаторів виникнення та провокування СНПК, назвавши таку діяльність РБ ООН «умозрительними упражненнями». Продовжуючи заперечувати застосування СНПК російськими військами в Україні, він наголошував на тому, що винуватці у скоєнні таких злочинів переважно відносяться до недержавних утворень, а отже реагування та переслідування таких злочинів є виключною прерогативою та обов'язком національних держав. Це, очевидно, є намаганням змінити дискурс щодо злочинів СНПК на міжнародній арені та запобігти притягненню росіян за скоєння цих злочинів в Україні [9, с. 16].

Намаганнями зберегти легітимність РФ на міжнародній арені та одночасно дискредитувати інформацію, що надається Урядом України, можна пояснити й неправдиві обвинувачення Постійним представником РФ українських військових у скоєнні злочинів, включаючи тортури та сексуальне насильство відносно тих, хто підтримує самопроголошені Луганську та Донецьку Народні Республіки: «Після звільнення ДНР і ЛНР Слідчий комітет Російської Федерації зміг провести масштабні розслідування злочинів українських націоналістів і військовослужбовців, які перебували на території двох республік з 2014 року й надалі. Російські слідчі встановили та записали свідчення мирних жителів, які зазнали знущань з боку неонацистів та неонаціоналістів». Заявивши про відсутність дій з боку української влади та ігнорування цих злочинів з боку ООН, Небензя наголосив, що Росія проводить ретельне розслідування [9, с. 17].

Відтак, попри те, що Небензя діє із географічно та структурно віддаленої позиції та сприяє скоєнню злочинів в Україні лише побічно, його внесок є суттєвим. У поєднанні з його *mens rea*, це приводить нас до висновку, що є серйозні підстави вважати, що Постійний представник РФ при ООН має нести кримінальну відповідальність за розповсюдження дезінформації та сприяння вчиненню злочинів СНПК російськими військовослужбовцями в Україні.

Висновки

Існуюча практика міжнародних кримінальних судів свідчить про дуже високий поріг встановлення відповідальності за виправдування та заперечення міжнародних злочинів шляхом поширення дезінформації. Це може пояснюватись обмеженнями, що впливають із основного принципу міжнародного

кримінального права – принципу особистої відповідальності – за яким особа несе відповідальність лише за власну поведінку. Оскільки найчастіше розповсюдження дезінформації має непрямий зв'язок із відповідними злочинами, перед суддями постає складне завдання вирішення питання щодо достатності вкладу обвинуваченого у їх скоєння (об'єктивна сторона) та/або його суб'єктивного відношення до злочинів (суб'єктивна сторона).

Крім того, наявність переконливих доказів та їх точна оцінка, як і у випадках інших форм участі у вчиненні злочину, мають важливе значення для встановлення кримінальної відповідальності за поширення дезінформації. Та оскільки дезінформація часто є непрямим внеском у фізичне вчинення злочинів, визначеність якого важко оцінити, це вимагає новаторських підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *EU imposes sanctions on state-owned outlets RT/Russia Today and Sputnik's broadcasting in the EU* [Електронний ресурс] // Council of the EU. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/02/eu-imposes-sanctions-on-state-owned-outlets-rt-russia-today-and-sputnik-s-broadcasting-in-the-eu/>.
2. *War Speeches. Перший контакт із Китаєм, конфуз Росії в ООН, гарантії безпеки для України на шляху до НАТО* [Електронний ресурс] // Опора. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.oporaua.org/viyna/war-speeches-pershii-kontakt-iz-kitaiem-konfuz-rosiyi-v-oon-garantiyi-bezpeki-dlia-ukrayini-na-shliakhu-do-nato-24689>.
3. *Holvoet M. International Criminal Liability for Spreading Disinformation in the Context of Mass Atrocity* [Електронний ресурс] / Mathias Holvoet // *Journal of International Criminal Justice*, Volume 20, Issue 1, March 2022, Pages 223–250. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://academic.oup.com/jicj/article/20/1/223/6550370>.
4. *Доповідь Офісу Генерального Прокурора України щодо злочинів СНПК.*
5. *Ukrainian Conflict-related Sexual Violence Integrated Support Mechanism* [Електронний ресурс] // *Global Rights Compliance*. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://globalrightscpliance.com/project/ukrainian-conflict-related-sexual-violence-integrated-support-mechanism/>.
6. *Decision on the confirmation of charges, Mbarushimana (ICC-01/04-01/10-465-Red), Pre-Trial Chamber I, 16 December 2011*
7. *Hamilton T. An Arms Trade Case at the International Criminal Court: Would the Article 25(3) (c) 'Purpose' Requirement Really Matter* [Електронний ресурс] / Thomas Hamilton // *Rethinking SLIC*. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://rethinkingslic.org/blog/criminal-law/93-an-arms-trade-case-at-the-international-criminal-court-would-the-article-25-3-c-purpose-requirement-really-matter>.
8. *Cupido M. Causation in International Crimes Cases: (Re)Conceptualizing the Causal Linkage* [Електронний ресурс] / Marjolein Cupido // *Criminal Law Forum*. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3641283.
9. *Security Council Seventy-eighth year 9378th meeting, 14 July 2023, S/PV.9378* [Електронний ресурс] // *United Nations*. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/2023.07.14%20S_PV.9378.pdf.

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (далі – СНПК) має серйозні наслідки насамперед для потерпілих та їх рідних і близьких, адже можуть потягнути різні фізичні травми та розлади, захворювання, а також серйозні психологічні та психічні наслідки, що полягають у гострих стресових розладах, депресіях, патологічних станах тривоги, страху, відчаю, безпорадності, психічних захворюваннях різного ступеня тяжкості. Також СНПК істотно впливає на соціальні відносини всередині та за межами суспільства, адже нищаться соціальні зв'язки потерпілих із родинами та громадами, руйнується соціальний порядок [1].

Тому запобігання таким явищам та забезпечення ефективного механізму притягнення винних до відповідальності є одними із пріоритетних завдань не лише конкретних держав, в т.ч. й України, але й світового співтовариства в цілому. Вирішення цих питань є надзвичайно актуальним в Україні у зв'язку з війною з російською федерацією.

Поряд із засобами захисту на міжнародному рівні, на національному рівні засоби слід виокремити в рамках співіснування двох правових режимів:

- щодо загальнокримінальних злочинів;
- щодо злочинів з точки зору міжнародного права.

Під час війни російської федерації проти України виникає питання належного документування та переслідування злочинів СНПК. Таке переслідування можливе, насамперед, в рамках української національної юрисдикції, а також в рамках універсальної юрисдикції, відповідно до якої національні органи влади будь-якої держави здійснюють розслідування та переслідують у судовому порядку осіб, підозрюваних у найтяжчих злочинах з точки зору міжнародного права, таких як воєнні злочини, злочини проти людяності, геноцид та агресія, незалежно від того, де ці злочини було скоєно, та незалежно від громадянства або місця проживання потерпілих чи підозрюваних осіб [1].

Пріоритетним завданням вищевказаних переслідувань є не лише забезпечення документування доказів для національних судових органів, але й для забезпечення проваджень у міжнародних судових установах.

При цьому, видається, що вірним буде за відсутності інших національних кримінально-правових інструментів для оцінки СНПК, діяння повинні бути

кваліфіковані за ст. 438 КК України «Порушення законів та звичаїв війни», або ж іншими нормами Розділу XX Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку», адже норми Розділу IV

«Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» не враховують обставини вчинення діянь у період війни, не підходять для переслідування різних типів СНПК та не пристосовані до ситуацій конфлікту.

Слід зазначити, що національне провадження на даний час ґрунтується на вимогах фіксування значного обсягу доказів, які підтверджують факт зґвалтування. Насамперед, даним судово-медичних, біологічних та інших видів експертиз надається перевага перед іншими доказами, такими, як показання потерпілих та свідків. Проте, обставини вчинення діянь, перебування потерпілих тривалий період під контролем злочинців, звернення через значний проміжок часу до правоохоронних органів унеможлиблює доказування. Тому, важливо внести зміни до чинного законодавства та забезпечити розслідування випадків СНПК без використання судово-медичних та інших видів експертиз, а із використанням інших різновидів доказів, таких як показань потерпілих та свідків, речових доказів з місць вчинення злочинів.

Якнайширше слід використовувати положення ст.225 КПК України щодо допиту потерпілих на досудовому розслідування слідчим суддею, а також ст.ст. 232, 336 КПК України в частині проведення слідчих дій, процесуальних дій під час судового провадження в режимі відео конференцій. Потребують законодавчого вдосконалення зазначені норми.

Зокрема, ст.225 КПК України регламентований допит слідчим суддею потерпілих, свідків, осіб, стосовно яких уповноваженим органом прийнято рішення про обмін військовополонених, за наявності обставин, які можуть унеможливити допит зазначених осіб у суді або вплинути на повноту чи достовірність їх показань. Проте, нормами КПК не регламентовано ситуації, коли допит в суді таких осіб неможливий. Скажімо, допит малолітньої потерпілої чи свідка, які в силу психологічних особливостей не можуть свідчити з участю судді, прокурора чи інших осіб, проте доказова інформація могла б бути отримана під час конфіденційного спілкування із психологом у «Зеленій кімнаті» та в подальшому у суді міг бути переглянутий відеозапис такої розмови [1].

Зазначене впливає із Стаття 3 Конвенції ООН про права дитини, яка передбачає, що в усіх діях щодо дітей першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини [1]. Відповідно до Керівних принципів ООН щодо судочинства у питаннях дітей-жертв і дітей-свідків злочинів кожна дитина має право на першочергову увагу якнайкращому забезпеченню своїх інтересів, включаючи право на захист і можливість гармонійного розвитку.

Пункт (е) частини 1 статті 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від

сексуальної експлуатації та сексуального насильства передбачає, серед іншого, що кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення якомога меншої кількості опитувань і настільки, наскільки це є вкрай необхідним для цілей кримінального провадження.

Відповідно до пункту 49 Віденських керівних принципів держави повинні перевірити, оцінити і поліпшити, якщо це необхідно, стан доказового і процесуального права, що регулює становище дітей-свідків злочинів, аби у повному обсязі забезпечити захист їхніх прав, і що слід намагатися, наскільки можливо, не допускати прямих контактів між дитиною-жертвою і правопорушником під час процесу розслідування і кримінального переслідування, а також в ході судових слухань. Пункт 50 того ж документу визначає, що Держави мають розглянути питання про внесення змін, якщо в цьому є потреба, до своїх кримінально-процесуальних кодексів, щоб дозволити, зокрема, зняття показань дитини-свідка на відеоплівку і представлення їх до суду як офіційно визнаного доказу. Зокрема, службовцям поліції і прокуратури, суддям слід понад усе враховувати інтереси дитини, наприклад, під час поліцейських операцій і опитування дітей-свідків.

Також, слід внести зміни до ст.ст.232, 336 КПК України та забезпечити можливість проведення відеоконференцій із особами, які перебувають за межами України за допомогою власних технічних засобів. Сучасні технічні засоби та використання електронного підпису дозволяють проводити такі відео конференції, проте нормами чинного КПК це не врегульовано, тому такі докази можуть бути визнані недопустимим.

Під час національного провадження також слід максимально забезпечити збереження конфіденційної інформації про потерпілих та свідків, забезпечення можливості їх анонімності. Забезпечення конфіденційності як одна з основних засад здійснення кримінального провадження має бути дотримана також при складанні процесуальних документів (зокрема, повідомлення про підозру), що сприятиме уникненню порушення прав потерпілих осіб.

Задля уникнення моральних страждань та розкриття даних про потерпілих, будь-які кримінально-процесуальні документи та рішення у справах щодо вчинення СНПК у відкритому доступі не мають містити:

- відомості про місце проживання (перебування), дату народження та прізвище, ім'я та по батькові потерпілої особи;
- надмірну деталізацію вчинення злочину;
- інші дані, що дозволяють без жодних перешкод ідентифікувати потерпілу особу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Стратегія запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, в Україні: URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-09/crsv%20strategy%20ua_0.pdf

МАТОЛИЧ В.В.,
суддя Надвірнянського районного суду
Івано-Франківської області

ПЕРЕХРЕСНИЙ ДОПИТ МАЛОЛІТНІХ ЧИ НЕПОВНОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

Сексуальне насильство спричиняє не тільки тяжкі фізичні та соціально-економічні наслідки для постраждалої особи, але й супроводжується негативним впливом на її психіку, спричиняє глибокі тривалі психологічні травми. Як правило, постраждалі особи не бажають спілкуватися про це навіть зі своїми рідними, а також не бажають повідомляти про вчинення кримінального правопорушення.

Переважає більшість протиправних діянь, пов'язаних із сексуальним насильством, є злочинами, досудове розслідування яких розпочинається незалежно від волі постраждалої особи, без урахування особливостей її психологічного стану, надто коли мова йде про малолітніх чи неповнолітніх постраждалих. Тому для забезпечення виконання завдань кримінального провадження надзвичайно важливим є врахування індивідуальних особливостей стану психіки постраждалої особи, її ставлення до того, що відбулося. Психологічний стан постраждалої особи також може впливати на повноту та достовірність її свідчень, зокрема, малолітні чи неповнолітні мають більш розвинену уяву та можуть несвідомо спотворювати обставини, що мали місце насправді, додумувати неіснуючі деталі або ж заперечувати насильство взагалі. На повноту та достовірність показань таких потерпілих також впливає страх будь-якої взаємодії із кривдником, у тому числі і коли потерпілий знаходиться поза візуальним спостереженням кривдника.

У частині 9 статті 224 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) визначено, що у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статеві свободи та статеві недоторканості особи одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях не може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним [1]. Зазначена норма є гарантією захисту постраждалої особи від взаємодії з кривдником, яка визнана на законодавчому рівні.

Відповідно до статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) право на справедливий суд включає право обвинуваченого допитувати свідків або вимагати, щоб їх допитали [2].

З урахуванням вимог ЄКПЛ у КПК закріплено право сторони захисту на проведення перехресного допиту свідків сторони обвинувачення (ч.7 ст.352 КПК), а також визначено, що допит потерпілого проводиться за правилами допиту свідків (ч.2 ст.353 КПК).

Термін «свідок», який вжито у пункті 3д статті 6 ЄКПЛ, включає не тільки

осіб з процесуальним статусом свідка у кримінальному провадженні, але й інших учасників кримінального провадження: обвинувачених, чиї показання стосуються винуватості співучасників, а також потерпілих від кримінального правопорушення [3].

За таких обставин, у ході здійснення кримінального провадження потерпілому все ж доведеться спілкуватися з обвинуваченим, хоч яким травматичним це спілкування може виявитися. Звісно, статтею 354 КПК визначено додаткові гарантії прав малолітніх та неповнолітніх осіб під час проведення допиту, зокрема: участь законного представника, педагога чи психолога, лікаря; надання цим учасникам права протестувати проти поставлених запитань та ставити запитання; проведення допиту дистанційно.

Однак зазначені гарантії не можуть в повній мірі нейтралізувати стрес постраждалої особи від спілкування з кривдником. Це може призвести до відмови від дачі показань у ході перехресного допиту, і, як наслідок, визнання показань недопустимим доказом на підставі п.5 ч.2 ст.87 КПК.

Так, відповідно до усталеної практики Європейського суду з прав людини, Суд неодноразово зазначав, що підозрюваному (обвинуваченому) має бути надано можливість оскаржити достовірність обвинувальних доказів або заперечити проти їх використання. Усі докази мають бути подані на відкритому слуханні у присутності обвинуваченого, щоб забезпечити реалізацію принципу змагальності. Пункт 3d статті 6 ЄКПЛ не можна тлумачити як такий, що вимагає, щоб у всіх випадках при допиті питання мають бути поставлені безпосередньо обвинуваченим або його захисником. Вимоги цього пункту будуть виконані, якщо обвинуваченому було надано адекватну та належну можливість викликати і допитати свідка сторони обвинувачення [4].

За таких обставин видається доцільним, на законодавчому рівні встановити можливість проведення перехресного допиту малолітнього чи неповнолітнього потерпілого у спосіб, що унеможливило б пряме спілкування обвинуваченого з таким потерпілим або використання агресивної тактики захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний договір ратуф. 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Judgment in the case of Asch v. Austria, 26 April 1991. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-57676>
4. Judgment in the case of A. S. v. Finland, 28 September 2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-100709>

Наталія ЛІННИК,
кандидат юридичних наук, доцент КУП НАН України,
завідувач відділення «Право»
ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж
Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»

ІНДИКАТОРИ ДЛЯ РАНЬОГО ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ

Сексуальне насильство завжди важко виявити, особливо якщо воно вчинено під час або в контексті збройного конфлікту. Стрімкому збільшенню кількості випадків сексуального насильства завжди передують комплекс факторів. Своєчасне виявлення таких факторів може запобігати та/або пом'якшувати їх вплив та, відповідно, ймовірність здійснення СНПК.

Фактори, що підвищують ймовірність сексуального насильства визначені у Матриці індикаторів раннього попередження, що була створена в 2011 році ООН Жінки та Департаментом ООН з операцій з підтримання миру на вимогу Комітету з питань політики Генерального секретаря ООН (Рішення № 2010/30, грудень 2010 року) та Резолюції 1888 Ради Безпеки 2009 року (пункт 24) [1].

Розгляд цих факторів особливо актуальний у теперішніх українських реаліях. На них мають звернути увагу та врахувати органи державної влади, органи місцевого самоврядування та громадські організації і спільно проаналізувати кожний із наведених нижче факторів ризику, оцінити його актуальність та значення для України, а також визначити способи із запобігання та/або пом'якшення факторів ризику та розподілили сфери відповідальності [1].

Фактори, що можуть підвищувати ймовірність сексуального насильства або свідчити про його наявність

1. Військові сили країни-агресора вітають або заохочують агресивну маскулінну поведінку та/або поширюють цінності та ідеологію, що підтримує насильство проти жінок з іншого боку конфлікту як тактику військових дій з метою залякування супротивника, зниження його морального духу.
2. Військові країни-агресора мають легкий доступ до алкоголю та наркотиків та можуть діяти під впливом цих речовин.
3. Військові проводять рейди та обшуки в будинках та автомобілях цивільних осіб, особливо якщо жінки є єдиними дорослими в таких будинках/автомобілях
4. Серед військових поширена практика мародерства та привласнення майна цивільних осіб, особливо стосовно жінок, які є єдиними дорослими в своїх сім'ях

5. Розміщення військових баз країни-агресора поблизу житлових районів, навчальних установ, медичних закладів, ринків та інших об'єктів соціальної інфраструктури, особливо тих, які активно відвідують жінки та дівчата.

6. Застосування помсти та інших покарань проти цивільного населення, яке підозрюють у «співпраці» із силами супротивника (і щодо чоловіків, і щодо жінок). Такий фактор має яскравий вияв на окупованих українських територіях.

7. Військові чоловічої статі проводять персональні огляди/перевірки особистих речей жінок і дівчат- цивільних на контрольно- пропускних пунктах, зокрема, контрольних пунктах в'їзду та виїзду, що створює ризики вимагання сексу.

8. Військові та поліцейські сили залишають певні райони конфлікту, що створює вакуум безпеки. Цей фактор яскраво виявляється у випадках тимчасового відступу українських військових.

9. Жінки утримуються під вартою під наглядом чоловіків (військових, поліцейських, охоронців) або у спільних камерах з чоловіками.

10. Військові сили незаконно затримують та силою утримують жінок у військових частинах

11. Збільшення кількості випадків зникнення жінок і дівчат безвісти в зоні конфлікту.

Отже, є ряд індикаторів для раннього виявлення та запобігання сексуальному насиллю. І маємо надію, що усі відповідальні органи обов'язково їх врахуватимуть при плануванні заходів, спрямованих на протидію сексуальному насиллю в умовах конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Стратегія запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, в Україні.* URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/202009/crsv%20strategy%20ua_0.pdf

Анна ПОЛІТОВА,
доцент кафедри права економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОТИДІЯ СЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В РЕЗОЛЮЦІЇ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН «ЖІНКИ. МИР. БЕЗПЕКИ» ТА ВПРОВАДЖЕННЯ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

24 лютого 2022 р. – це нова сторінка в історії України. Цей день, коли розпочалася боротьба за незалежність, відновлення територіальної цілісності нашої держави, збереження свого суверенітету та національної ідентичності. Не дивлячись на те, що «гібридний» формат міжнародного збройного конфлікту між Україною та російською федерацією розпочався у 2014 р. з анексії Автономної Республіки Крим та окупації частини території Донецької та Луганських областей, світ не усвідомлював небезпеки таких подій.

Вже з початку збройного конфлікту у 2014 р. про факти сексуального насильства було відзначено, зокрема, у доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини [1], дослідженні Фонду ООН в галузі народонаселення [2]. Також, наприклад, у дослідженні ГО «Східноукраїнський центром громадських ініціатив» зазначено, що «станом на серпень 2017 року в цілях дослідження було опитано 299 осіб (205 цивільних та 94 військові). Із проведених інтерв'ю для аналізу було відібрано 76 (61 інтерв'ю з постраждалими та/або свідками сексуального насильства в незаконних місцях несвободи та 15 – за межами місць несвободи). Хоча про факти сексуального насильства респонденти згадували значно частіше, але наведені в цьому звіті підрахунки щодо ГОН базуються лише на трьох типах випадків: 1) коли особа стала жертвою насильства; 2) коли особа була свідком насильства; 3) коли є висока ймовірність підозрювати про вчинення насильства, оскільки свідок бачив безпосередні наслідки ГОН (покалічені статеві органи, роздертий одяг тощо)» [3].

Проте, або нерозуміння ситуації щодо грубого порушення норм міжнародного гуманітарного права, або неусвідомлення того, що застосування сексуального насильства в умовах збройного конфлікту може бути доволі розповсюдженим явищем, не знаходило відповідного відображення у законодавстві та правозастосовчій практиці. Останнє пов'язано з тим, що відповідно до даних Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування з 2014 р. по 2021 р. такі діяння кваліфікувалися як кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи) КК України, тобто розглядалися як загальнокримінальні кримінальні правопорушення, а не як воєнний злочин. Навіть після повномасштабного вторгнення російської

федерації на територію України, факти сексуального насильства у перші місяці також обліковувалися як кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Лише досягнення консенсусу між різними правоохоронними органами дозволило виробити спільну кваліфікацію таких діянь за ст. 438. Порушення законів та звичаїв війни КК України.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 113-р було затверджено Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року, а розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1544-р – Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року. Але перш ніж зупинитися на аналізі окремих положень національного плану дій, варто відзначити окремі положення саме резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека».

Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», прийнята у 2000 р., є важливим документом посилення залучення жінок до процесів досягнення миру та пост конфліктної розбудови. Окрім того, Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 пов'язана з декількома іншими резолюціями, що стосуються теми жінок, миру і безпеки, які були прийняті після 2000 року та отримали назву «сестринські» резолюції [4, с. 29]. Окрім того, Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 про жінок, мир і безпеку (2000) визнала, що війна по-різному впливає на жінок, і підтвердила необхідність підвищення ролі жінок у процесі прийняття рішень щодо запобігання та вирішення конфліктів. Згодом Рада Безпеки ООН ухвалила сім додаткових резолюцій щодо жінок, миру та безпеки: 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013), 2122 (2013), 2242 (2015), 2467 (2019) і 2493 (2019). У сукупності 10 резолюцій є критично важливою основою для покращення становища жінок у постраждалих від конфлікту країнах [5]. Зупинимось на аналізі окремих положень цих нормативних актів.

Таблиця 1. Основні положення резолюції Ради Безпеки ООН, що стосуються сексуального насильства в умовах збройного конфлікту та положень національного законодавства

Резолюція	Основні положення	Імплементация	у законодавство України
-----------	-------------------	---------------	-------------------------

(Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року [16])

Резолюція 1325 (2000) – запобігання насильству за ознакою статі, у тому числі шляхом притягнення до відповідальності за порушення норм міжнародного права;

- забезпечення участі жінок у запобіганні виникненню, поширенню та відновленню насильницьких конфліктів, а також усуненні причин їх виникнення, зокрема шляхом роззброєння, протидії всім формам експлуатації;

- підтримка мирних ініціатив та процесів розв'язання конфліктів;
- захист прав і врахування потреб постраждалих в умовах конфліктів і після їх завершення, зокрема захист від різних форм насильства та переслідування (під час тривалих конфліктів збільшуються ризики потрапляння насамперед жінок і дівчат у ситуації торгівлі людьми, сексуального насильства, зґвалтування);
- врахування особливих потреб жінок і дівчат, у тому числі вразливих категорій (зокрема біженок, внутрішньо переміщених осіб, жінок, які постраждали від насильства за ознакою статі та сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом), а також жінок-комбатанток, жінок-ветеранок під час надання послуг у сфері охорони здоров'я, психологічної та гуманітарної допомоги;
- забезпечення участі жінок в економічному відновленні та перехідному правосудді в конфліктних і постконфліктних ситуаціях [6].

1. Національний план розроблено відповідно до Законів України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», Указу Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», постанови Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 р. № 471 «Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України» з метою забезпечення виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», ухваленої Радою Безпеки ООН 31 жовтня 2000 р., та резолюцій Ради Безпеки ООН 1820, 1888, 1889, 1960, 2106, 2122, 2242, 2467, 2493, які разом формують порядок денний «Жінки, мир, безпека».

2. На всіх територіях України, звільнених Збройними Силами, зокрема у Херсонській, Харківській, Чернігівській, Сумській, Запорізькій, Київській, Донецькій, Луганській областях, фіксуються численні випадки вчинення військовими Російської Федерації сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.

Жінки та дівчата становлять більшість постраждалих, а найпоширенішою формою сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, є зґвалтування, в тому числі групове. Управління Верховного комісара ООН з прав людини вивчає інформацію про ці випадки.

Водночас кількість звинувачень у сексуальному насильстві, пов'язаному з конфліктом, зростає, хоча все ще важко оцінити масштаби цих злочинів, оскільки постраждалі часто не бажають або не можуть давати інтерв'ю. Взаємодія суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, ускладнена, і правоохоронні органи мають обмежені можливості розслідування випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.

Відсутній дієвий механізм ідентифікації та моніторингу потенційних викликів безпеці в широкому розумінні (втручання в оборону, конфлікти, насильство, стихійні лиха, епідемії тощо) з урахуванням гендерних аспектів у розрізі національної безпеки в загальнодержавному масштабі, а також інформування населення про них.

Вагомими перешкодами для виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» є недостатність знань і навичок у виконавців Національного плану, обмеженість людських і матеріальних ресурсів, технічного забезпечення.

3. Протидія насильству за ознакою статі та сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом

Стратегічна ціль 4. Забезпечення захисту від насильства за ознакою статі, сексуального насильства (в умовах збройного конфлікту та в мирний час)

Оперативна ціль 4.1. Формування системи міжвідомчого виявлення та реагування, яка забезпечує створення умов для отримання комплексного, своєчасного захисту та доступу до правосуддя осіб, які постраждали від насильства за ознакою статі та сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, в умовах збройного конфлікту.

Завдання:

розроблення інструментів для фіксації випадків злочинів проти життя і здоров'я, статевої свободи і недоторканості, честі та гідності особи в умовах конфлікту відповідно до стандартів ООН і НАТО;

визначення інституційних механізмів для належного реагування, документування та розслідування злочинів проти життя і здоров'я, статевої свободи і недоторканості, честі та гідності особи в умовах конфлікту;

проведення на постійній основі моніторингу та оцінювання випадків вчинення злочинів в умовах конфлікту.

Оперативна ціль 4.2. Формування системи міжвідомчого виявлення та реагування для забезпечення комплексного, своєчасного захисту та доступу до правосуддя осіб, які постраждали від насильства за ознакою статі та сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, в мирний час.

Завдання:

внесення змін до законодавства в частині протидії насильству за ознакою статі відповідно до міжнародних стандартів;

забезпечення виявлення випадків насильства за ознакою статі та належного реагування на них;

забезпечення системного моніторингу функціонування системи реагування на насильство за ознакою статі та насильство, пов'язане з конфліктом.

Оперативна ціль 4.3. Забезпечення комплексної допомоги особам, які постраждали від насильства за ознакою статі та сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, з урахуванням специфічних потреб постраждалих в умовах збройного конфлікту та в мирний час.

Завдання:

розроблення механізму забезпечення надання ефективної своєчасної допомоги особам, які постраждали від насильства за ознакою статі, зокрема постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, включно з постраждалими від торгівлі людьми (потенційними постраждалими);

забезпечення надання ефективної своєчасної допомоги особам, які постраждали від насильства за ознакою статі.

Оперативна ціль 4.4. Забезпечення функціонування ефективних механізмів запобігання насильству за ознакою статі, сексуальним домаганням та сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом.

Завдання:

запровадження системного інформування населення з питань запобігання та протидії насильству за ознакою статі, сексуальним домаганням та сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом;

запобігання вчиненню насильства особами, які схильні до його вчинення.

Резолюція 1820 (2008) – засуджує сексуальне насильство як зняряддя війни і оголошує зґвалтування та інші форми сексуального насильства військовими злочинами;

- наголошує на посиленні попередження гендерно зумовленого насильства, превенції випадків насильства, які скоюють представники сил з підтримання миру (військовими), та зобов'язує Генерального Секретаря ООН презентувати щорічні звіти щодо імплементації Резолюції 1325 [7].

Резолюція 1888 (2009) – приписує місіям з підтримання миру робити все для запобігання і реагування на сексуальне насильство і привела до створення посади Спеціального представника з питань сексуального насильства в умовах збройного конфлікту та створення експертної групи, яка працювала над зменшенням гендерно зумовленого насильства;

- щорічні звіти визнані обов'язковими [8].

Резолюція 1889 (2009) – розширення участі жінок в мирних процесах;

- вимога до Генерального Секретаря розробити Стратегію щодо імплементації положень резолюції РБ ООН 1325 та глобальні індикатори для відстеження ходу здійснення 1325;

- заснування посад Радниці із захисту жінок, які будуть у складі миротворчих місій [9].

Резолюція 1960 (2010) – заклик до припинення безкарності за сексуальне насильство в збройних конфліктах [10].

Резолюція 2106 (2013) – зосереджено увагу на виконанні існуючих зобов'язань, а не на створенні нових структур/ініціатив;

- містить висловлювання про участь жінок у боротьбі з сексуальним насильством;
- підтримка звернення до шляхів правосуддя [11].

Резолюція 2122 (2013) – наголошує на «інтегрованому підході» до сталого миру;

- викладено конкретні методи боротьби з дефіцитом участі жінок;
- визнано необхідність усунення першопричин збройних конфліктів та ризики для безпеки, з якими стикаються жінки; заклик до надання багатосекторальних послуг жінкам, які постраждали від конфлікту;
- пов'язано роззброєння та гендерну рівність, двічі згадуючи договір про торгівлю зброєю [12].

Резолюція 2242 (2015) – визнано роль «Жінки, мир, безпека» у протидії насильницькому екстремізму та тероризму;

- наголос на розширенні доступу жінок до правосуддя та «швидкого та ретельного» розслідування випадків гендерного, та в тому числі сексуального, насильства [13].

Резолюція 2467 (2019) – посилення належного доступу правосуддя, усунення процесуальних перешкод та відповідальність винних осіб;

- закликано до підходу, орієнтованого на постраждалих, у запобіганні та реагуванні на сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом;
- держави відповідальні за усунення першопричин сексуального насильства, де структурна гендерна нерівність і дискримінація є першопричинами [14].

Резолюція 2493 (2019) – збільшення фінансування «Жінки, мир, безпека», в тому числі шляхом надання більшої допомоги в конфліктних і постконфліктних ситуаціях для програм, що сприяють гендерній рівності, розширення економічних можливостей та безпеки жінок, а також через підтримку громадянського суспільства;

- створення безпечних та сприятливих умов для громадянського суспільства, включаючи офіційні та неформальні громадські організації жінок-лідерок, жінок-миротворець, політичних діячок та тих, хто захищає та заохочує

права людини, щоб вони виконували свою роботу незалежно та без зайвого втручання, в т.ч. у ситуаціях збройного конфлікту, а також для протидії погрозам, переслідуванням, насильству та ненависті проти них [15].

Таким чином, проведений нами поверхневий аналіз положень Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 про жінок, мир і безпеку та додаткових резолюцій свідчать про занепокоєння щодо застосування в умовах збройного конфлікту сексуального насильства. Щодо національного законодавства, то зазначені у Національному плані дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року потребують більш конкретних формулювань, оскільки, на нашу думку, містять загальні фрази та не відображають тих кроків, які повинна зробити Україна. Сьогодні та кількість кримінальних правопорушень, які обліковані Офісом Генерального прокурора України щодо застосування російськими військовослужбовцями сексуального насильства щодо цивільного населення (чоловіків, жінок, дітей різного віку) та військовополонених – це лише незначна їх кількість, оскільки більша частина постраждалих не бажає звертатися до правоохоронних органів або не мають такої можливості, адже перебувають на окупованих територіях. Саме тому потрібно розробити більш ефективний механізм протидії сексуальному насильству в умовах збройного конфлікту, адже за цим стоїть життя наших українських громадян і наслідки такого насильства, як показує практика, непередбачуваний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, в Україні. 14 березня 2014 р. – 31 січня 2017 р. Управління Верховного комісара ООН з прав людини. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Countries/UA/ReportCRSV_UA.pdf (Дата звернення 05.11.2023).*
2. *Гендерно обумовлене насильство в регіонах, які постраждали від конфлікту: звіт за результатами дослідження. Київ: Український центр соціальних реформ, 2015. 70 с.*
3. *Війна без правил: гендерно-обумовлене насильство, пов'язане зі збройним конфліктом на сході України / А. Альохін, С. Кириченко, А. Кориневич та ін.; за заг. ред. В. Щербаченка, Г. Янкової. ГО «Східноукраїнський центр громадських ініціатив». К., 2017. 216 с.*
4. *Жінки. Мир. Безпека: Інформаційно-навчальний посібник з гендерних аспектів конфліктів для фахівців сектору безпеки/ Ковальчук Л.Г., Козуб Л.І., Левченко К.Б., Легенька М.М., Сулова О.І.; за заг. ред. Левченко К.Б., Ковальчук Л.Г. Київ, 2017. 264 с.*
5. *Guiding documents UN Women. URL: <https://ukraine.unwomen.org/en/pro-nas/kerivni-dokumenty> (Дата звернення 05.11.2023).*
6. *Resolution 1325 (2000) Adopted by the Security Council at its 4213th meeting, on 31 October 2000. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/720/18/PDF/N0072018.pdf?OpenElement> (Дата звернення 05.11.2023).*
7. *Resolution 1820 (2008) Adopted by the Security Council at its 5916th meeting, on 19 June 2008. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/391/44/PDF/N0839144.pdf?OpenElement> (Дата звернення 05.11.2023).*
8. *Resolution 1888 (2009) Adopted by the Security Council at its 6195th meeting, on 30 Sep-*

tember 2009. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/534/46/PDF/N0953446.pdf?OpenElement> (Дата звернення 05.11.2023).

9. Resolution 1889 (2009) Adopted by the Security Council at its 6196th meeting, on 5 October 2009. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/542/55/PDF/N0954255.pdf?OpenElement> (Дата звернення 05.11.2023).

10. Resolution 1960 (2010) Adopted by the Security Council at its 6453rd meeting, on 16 December 2010. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/698/34/PDF/N1069834.pdf?OpenElement> (Дата звернення 05.11.2023).

11. Resolution 2106 (2013) Adopted by the Security Council at its 6984th meeting, on 24 June 2013. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N13/372/15/PDF/N1337215.pdf?OpenElement> (Дата звернення 05.11.2023).

12. Resolution 2122 (2013) Adopted by the Security Council at its 7044th meeting, on 18 October 2013. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N13/523/44/PDF/N1352344.pdf?OpenElement> (Дата звернення 05.11.2023).

13. Resolution 2242 (2015) Adopted by the Security Council at its 7533rd meeting, on 13 October 2015. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/311/09/PDF/N1531109.pdf?OpenElement> (Дата звернення 05.11.2023).

14. Resolution 2467 (2019) Adopted by the Security Council at its 8514th meeting, on 23 April 2019. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N19/118/28/PDF/N1911828.pdf?OpenElement> (Дата звернення 05.11.2023).

15. Resolution 2493 (2019) Adopted by the Security Council at its 8649th meeting, on 29 October 2019. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N19/339/37/PDF/N1933937.pdf?OpenElement> (Дата звернення 05.11.2023).

16. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1544-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text> (Дата звернення 05.11.2023).

Леся РУСНАК,
Викладач юридичних дисциплін
ВСП «Кам'янець-Подільський фаховий коледж
Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»

ПРОЦЕДУРА ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ

В умовах війни сексуальне насильство стає дедалі більш поширеним. Тому національне законодавство встановлює особливу відповідальність за насильство, вчинене в умовах війни, а також особливий порядок щодо його документування та розслідування.

Відповідно до Меморандум про співробітництво між Урядом України та ООН щодо запобігання та протидії сексуальному насильству під час конфлікту, ООН надаватиме допомогу правоохоронним органам України у розслідуванні фактів сексуальних злочинів російських окупантів та постраждалим від сексуального насильства під час війни. Передбачено створення спеціалізованих центрів надання допомоги та напрацювання єдиної методології роботи в таких центрах [1].

Для ефективнішого реагування на випадки сексуального насильства, пов'язаного з війною, UNFPA надаватиме допомогу правоохоронцям у документуванні сексуальних злочинів, вчинених російськими окупантами, а також постраждалим.

На Київщині та Сумщині функціонує спеціалізована поліцейська мобільна група для виявлення та розслідування фактів сексуального насильства проти мирних жителів. Поліцейські спільно з психологами проводять бесіду з цивільним населенням, опрацьовують інформацію про ймовірні 239 випадки зґвалтувань та інших злочинів сексуального характеру, надають психологічну допомогу.

За даними МВС України з початку повномасштабного вторгнення, слідчі Національної поліції України зафіксували вже понад 12 тисяч воєнних злочинів, які не мають терміну давності.

На відміну від інших форм насильства, які відбуваються під час кризи, інформація про сексуальне насильство часто є недостатньо висвітленою та неповністю задокументованою. У воєнний час жінка, яку гвалтували нелюди, а потім залишили в темному підвалі на невизначений час, не має можливості швидко знайти лікаря чи адвоката. Міжнародне кримінальне право дозволяє у таких випадках не орієнтуватися на медично-правові висновки. Тобто, можна фіксувати психологічні зміни, збої менструальних циклів. Не обов'язково фіксувати травму, як цього вимагає національне законодавство. Показами для розслідування цілком можуть бути й інші речі. Зокрема, і телефонні дзвінки, перехоплення

розмов окупантів, де вони розповідають про зґвалтування. Жертви сексуального насильства стикаються зі значними труднощами у доступі до послуг, механізмів правосуддя та інших постконфліктних засобів правового захисту [1].

За Міжнародним протоколом із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті ми можемо відслідкувати наступний алгоритм документування та розслідування злочинів пов'язаних із сексуальним насиллям у військовому конфлікті [1]:

1. Застосування принципу не завдання шкоди.
2. Отримання інформованої згоди. Усі особи, що співпрацюють, повинні дати інформовану згоду на кожну застосовну стадію процесу, яка може включати таке:
 - бути опитаними та (або) оглянутими
 - бути сфотографованими
 - запис наданої інформації бути перенаправленими до будь-яких служб підтримки
 - передачу їх інформації та контактів третій стороні.
3. Вжити усіх можливих заходів для зменшення шкоди. Особи, які розслідують сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом та звірствами, мають етичну відповідальність вживати заходів, які можуть запобігти, зменшити або відреагувати на потенційну додаткову шкоду. Заходи щодо зменшення повинні досягати більшого, ніж просто запобігання потенційній шкоді, завданій самими слідчими, та поширюватися на зменшення і реагування на шкоду, спричинену іншими ситуативними, соціальними чи інституціональними впливами.

Як можна зменшити шкоду?

1. Оцінити ризики та вжити заходи для протидії
2. Координувати зусилля з іншими групами, наскільки це можливо
3. Поважати конфіденційність та усвідомлювати обмеження
4. Направляти постраждалих та інших свідків до відповідних служб і закладів.

Отже, для документування та розслідування випадків, пов'язаних із сексуальним насиллям в умовах конфлікту притаманна спеціальна специфічна процедура, яка передбачає виконання ряду вимог від слідчих, які здійснюють розслідування таких випадків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті*. URL: https://womeNua.today/UWC-library/uNwomeN/37INterN#a-tioN#aI_Protocol_2017_2Ned_EditioN_UKR.pdf

ЗАПОРОЖЕЦЬ А.А.,
аспірантка кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого;
помічник судді

ГЕНОЦИДАЛЬНЕ ЗґВАЛТУВАННЯ ЯК ФОРМА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ

Сьогодення карає світ за недоліки законодавства та встановлює нові стандарти, як реакцію на нові виклики. Під час війни межа закону досить часто нівелюється її учасниками, що є неприйнятним у сучасному розвиненому суспільстві. Людина залишається сам на сам із своєю особистою мораллю коли зникає закон. Всередині кожної людини містяться особисті терези Феміди, які попри закон повинні спрацьовувати та розмежовувати заборони та дозволи. Підвалини моралі виховуються у людині з дитинства її батьками, оточенням, державою. Вони формують та прищеплюють правила, без яких впорядкування суспільства є неможливим. Адам Сміт влучно порівняв мораль із правилами граматики, адже вони встановлюють те, що потрібно для збереження мови як засобу спілкування, так само як правила моралі встановлюють необхідне для суспільного життя. [1]

Усі елементи життєдіяльності людини та її організму, пов'язані із біологічними та фізіологічними аспектами та всією іншою багатоманітністю видів людського існування повинні реалізовуватись у межах моральних рамок не тільки особи, а й суспільства. Адже кожен індивід несе в собі певний спосіб освоєння та упорядкування дійсності відповідно до своїх потреб та з певним набором особистих цінностей, які формуються вихованням та особистим досвідом. Крім цього воно повинно узгоджуватись із нормами моралі інших осіб та мати певну долю альтруїзму.

Як зазначав Ш. Летурно, альтруїзм є моральним фундаментом, без якого будь-який соціальний осередок приречений на загибель [2, с.135]. Співжиття людей у суспільстві, тим паче під час особливих кризових ситуацій, таких як збройні конфлікти зумовлює потребу у взаємодопомозі, повазі, співчутті та окресленні найважливіших цінностей. Погоджуюсь із думкою філософа Г.Гужицького, який зазначав, що моральне почуття прагне обмежити недобррозичливі та егоїстичні імпульси, надати розвиток імпульсам доброзичливості, якостям які можуть бути з'єднаними в одне загальне поняття самовладання: мужності, поміркованості, розсудливості. [3, с.6] Вони є певним життєвим компасом, завдяки якому в особи утверджується свобода, її міра та відповідальність. Щодо переліку моральних цінностей, які неможливо нівелювати за будь-яких обставин, йдуть наукові дебати, однак безсумнівними залишаються базові – життя, свобода,

рівність та недоторканність. Під час війни моральні рамки людини проявляються найяскравішим чином.

У цій роботі відбувається аналіз та роздуми безпосередньо щодо випадків, коли суспільна мораль та індивідуальна знижується до рівня тваринного. Коли поведінкові акти, явно нівелюють моральні аспекти і ставлять їх на рівень, іноді нижче «законів» тваринного світу. Однак, саме під час війни, коли лютує насильство та жорстокості – відроджуються нові грані справедливості. Цей процес зумовлений конкретною необхідністю - захист та відновлення балансу чеснот у світі. Єдині важелі контролю рівня справедливості та дотриманням людиною моральних основ є право та закон, який органічно співіснує із мораллю. Так, ще юристи Стародавнього Риму зазначали, що: «Добра совість надає власнику стільки ж, скільки істина, оскільки закон тому не перешкоджає». [4, с.351]

Так, принцип універсального застосування до жінок прав і принципів, які стосуються рівності, безпеки, свободи, недоторканності і гідності людей закріплені у низці міжнародно-правових актів. У Загальній декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, Європейській конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню чи покаранню, Декларації про захист усіх осіб від насильницьких зникнень.

Завдяки Резолюції РБ ООН 1325 було запроваджено нормативну базу у сфері протидії сексуальному насильству під час збройних конфліктів, а саме: призначення Спеціального представника з питань сексуального насильства від конфліктів для доповіді РБ; створення механізмів звітності на місцевому рівні для доповіді РБ про насильство на сексуальному та гендерному ґрунті під час конфліктів; створення Радою з прав людини комісій з правом на розслідування випадків насильства сексуального та гендерного характеру.

Попередній аналіз актів РБ ООН та співставлення їх із дійсністю сьогодення приводить мене до висновків, що система та аспекти, які розроблені міжнародною організацією, полишені важелів ефективного контролю та впровадження на місцях. Кримінальні правопорушення котрі вчиняються під час війни мають найбільший рівень небезпечності.

Одним із таких злочинних діянь є сексуальне насильство. У контексті збройного конфлікту воно включає зґвалтування, примусову проституцію, примусову вагітність, примусову стерилізацію та будь-які інші форми сексуального насильства щодо жінок та/або чоловіків. Метою такого діяння постає як, залякування певної етнічної групи за для витворення їх із території так і вторгнення та знищення не тільки матеріальних цінностей, а й моральних, кровних та сімейних устоїв. До того ж, метою може постати повне знищення

етнічної групи, так як після жорстоких геноцидальних зґвалтувань відсоток дітонародження надмалий та етнічна група може постати на межі зникнення. Саме остання мета сексуального насильства межує з геноцидом та породжує виникнення такої форми кримінально-караного діяння, як геноцидальне зґвалтування.

Задля розуміння місця геноцидального зґвалтування серед міжнародних злочинів звернемось до кримінально-правової характеристика геноциду в контексті Конвенції про запобігання геноциду і покарання за нього. Об'єктом цього злочину виступає безпека певної національної, етнічної, расової чи релігійної групи як такої. Потерпілими є національна, етнічна, расова чи релігійна група. Об'єктивна сторона окреслюється діяннями, котрі чиняться з наміром знищити, цілком або частково, яку-небудь національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку: а) вбивство членів такої групи; б) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень або розумового розладу членам такої групи; в) навмисне створення для якої-небудь групи таких життєвих умов, що розраховані на цілковите або часткове фізичне винищення її; г) заходи, розраховані на запобігання народженню дітей у середовищі такої групи; ґ) насильна передача дітей з однієї групи людей в іншу.

Місце вчинення злочину нормативно не визначене та воно не прив'язується до території проживання національної, етнічної, расової чи релігійної групи.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом та має чітко визначену мету знищення, повністю або частково, цю національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку.

Суб'єкт злочину є загальним.

З точки зору кримінально-правової характеристики геноцидальне зґвалтування охоплюється діянням передбаченим ч. 1 ст. 442 КК України, тобто діянням, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу.

Кримінально-правова характеристика цього злочину за законодавством України, зокрема – елементи та ознаки його складу, загалом, збігаються з аналогічними його характеристиками за міжнародним правом. Водночас, на відміну від об'єктивної сторони кримінального правопорушення, описаного ч. 1 ст. 442 КК, стаття 2 Конвенції про запобігання геноциду і покарання за нього, охоплює більш широкий перелік кримінально караних діянь. Вона містить (п. «б») також і вказівку на заподіяння розумового розладу членам такої групи, тобто передбачає відповідальність за умисне психічне насильство з метою

знищення, повністю або частково певної групи людей, з суспільно небезпечним наслідком у виді розумового розладу членів цієї національної, етнічної, расової або релігійної групи.

Підводячи підсумок проведеного аналізу, геноцидальне зґвалтування може бути актом прямого геноциду коли реалізує мету суб'єкта вчинюваного діяння у вигляді знищення, повністю або частково, певної національної, етнічної, расової чи релігійної групи як такої. Кваліфікація даного кримінального правопорушення за законодавством України повинна відбуватись за ч.1 ст. 442 КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Adam Smith. *The Theory of Moral Sentiments*. 442 p.
2. Летурно Ш. *Прогресс нравственности: пер. с фр. - Изд. 2-е, стереотипное.* - М.: КомКнига, 2007. - 400 с
3. Г.Жицикій. *Основи моралі. Одеса Типографія Ісаковича, 1895.* 111 с.
4. Підпригора О.А., *Римське право: підручник / за заг. ред. О.А. Підпригора.* Київ, 2003. 511 с.

Катерина СОКОЛОВА,
кандидатка наук із соціальних комунікацій,
асистентка кафедри реклами та зв'язків з громадськістю
Навчально-наукового інституту журналістики
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

МАСМЕДІА І СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО, ПОВ'ЯЗАНЕ З КОНФЛІКТОМ: ЩО РОБИТИ ЖУРНАЛІСТАМ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПОТЕРПІЛИХ

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом не є чимось новим. Ворог часто використовує сексуальне насильство як зброю. Зґвалтування використовувалося у війнах у поєднанні з етнічними чистками: громадянська війна у Пакистані, геноцид у Руанді, Боснійська війна – це одні з найвідоміших і найжорстокіших війн у світовій історії. З'явилися такі терміни, як «геноцидальне зґвалтування» і «народжені внаслідок зґвалтування діти». Геноцидальне зґвалтування дійшло до України в ХХІ столітті.

Це дослідження має на меті пояснити явище СНПК і запропонувати рекомендації щодо роботи з потерпілими від СНПК для українських журналістів, що гарантуватиме комунікаційний захист потерпілих.

Серед завдань були поставлені та виконані такі:

- 1) охарактеризувати СНПК на прикладі декількох війн;
- 2) пояснити значення терміну «геноцидальне зґвалтування» і «народжені внаслідок зґвалтування діти»;
- 3) скласти перелік рекомендацій для українських журналістів з метою комунікаційного захисту потерпілих від СНПК.

СНПК як зброя під час війни. У 1974 році пакистанські солдати зґвалтували між 200 і 400 тисячами жінок Бангладешу. Під час війни у Руанді у 1994 році було зґвалтовано між 250 і 500 тисяч жінок. Так само на початку 90-х, коли війна спалахнула у колишній Югославії, жінок-мусульманок і хорваток систематично ґвалтували серби. За різними джерелами, кількість потерпілих сягає від 10 до 60 тисяч жінок [1]. В усіх війнах серед потерпілих від СНПК були неповнолітні діти обох статей. Під час Боснійської війни серби створювали табори для ґвалтування жінок, де жінок систематично ґвалтували до вагітності. У таборах працювали медики, які контролювали перебіг вагітності. Жінок відпускали, коли робити аборт уже було пізно. Потерпілі стверджують, що жінок ґвалтували з метою «посяти сербське насіння у Боснії» [2]. Використання сексуального насильства під час війни отримало назву «геноцидальне зґвалтування». У 2022 році почалося повномасштабне вторгнення росії в Україну. Навесні міста і селища

Київщини були деокуповані. Світ шокувала інформація про те, що росіяни гвалтували жінок і навіть дітей. Іноді росіяни коїли СНПК по відношенню до літніх осіб. Утім, не достатня кількість джерел повідомляла про те, що росіяни брали участь у Боснійській війні на боці сербів («русские добровольческие отряды»), тобто вже мали досвід скоєння сексуального насильства. Крім цього, є перелік книжок про сексуальне насильство, скоєне радянськими солдатами під час Другої світової війни. Про військові злочини радянської армії, зокрема, страшні випадки сексуального насильства писали самі росіяни, наприклад, Леонід Рабічев (мемуари «Война все спешет»).

Славенка Дракуліч у своїй книзі «Вони б і мухи не скривдили» розповідає про Гаазький суд над сербами: військові злочинці не розуміли своєї провини, зокрема, продаж неповнолітньої дівчини у сексуальне рабство вони вважали не найгіршим злочином, оскільки вони ж не вбили її [3].

Одним із медіапродуктів, які показали світу весь жах Боснійської війни і СНПК, стала книга Маргарет Мадзантіні «Народжений двічі» – про дівчину, яка пережила систематичні зґвалтування сербами у таборах для зґвалтування, завагітніла і народила дитину [4]. До цього часу ця книга і однойменний фільм на основі цієї книги є одними з найяскравіших матеріалів про Боснійську війну.

У 2017 році Управління Верховного комісара ООН з прав людини опублікувало звіт «Conflict-Related Sexual Violence in Ukraine 14 March 2014 to 31 January 2017», у якому йшлося про скоєне росіянами СНПК не лише по відношенню до жінок, а й тортури з елементами сексуального насильства щодо чоловіків [6]. Звіт не був достатньо проаналізований журналістами та іншими експертами. Потерпілі від СНПК не отримали належної комунікаційної підтримки, а випадки СНПК, проаналізовані у вказаному звіті залишилися без уваги аудиторії.

Чому кількість потерпілих від СНПК варіюється у різних джерелах і має такий великий діапазон? Багато потерпілих не повідомляли про злочин. Наприклад, мусульманські жінки у Боснії вважали зґвалтування величезним соромом і всіма можливими способами приховували інформацію про це. Походження народжених внаслідок зґвалтування дітей ретельно приховувалося. Варто зауважити, що в такому разі навіть йтися не може про висвітлення випадку СНПК журналістами.

«Геноцидальне зґвалтування» і «народжені внаслідок зґвалтування діти». Боснійська війна принесла у наш світ безпрецедентні злочини проти людяності. У 1996 році Беверлі Аллен запропонувала визначення «геноцидального зґвалтування» [5].

«Невидимі діти» або «народжені внаслідок зґвалтування діти» досі борються за свої права бути визнаними жертвами Боснійської війни. У 2022 році ці особи нарешті отримали статус «цивільної жертви війни» у Боснії та Герцеговині.

Журналісти зіграли важливу роль у поширенні інформації про «невидимих дітей».

Журналісти повинні працювати з потерпілими від СНПК на високому професійному рівні і забезпечувати комунікаційний захист потерпілих. Для того, щоб гарантувати це, потрібно вирішувати проблему системно.

Розробка спеціалізованих курсів для журналістів щодо роботи з потерпілими від СНПК. Спеціалізовані курси для журналістів повинні бути міждисциплінарними і включати фахівців таких галузей: Право – щоб пояснити журналістам, які права мають потерпілі від СНПК і як гарантувати захист цих прав, яка термінологія щодо СНПК використовується в нормативно-правових документах за кордоном і в Україні; Медицина – щоб розібрати конкретні випадки СНПК, обговорити правильну медичну термінологію для використання у медіапродуктах; Психологія – щоб навчити журналістів коректно спілкуватися з потерпілими від СНПК і не використовувати фрази, які можуть стати тригером для підвищення тривожності або панічних атак.

Забезпечити на державному рівні підготовку правників, медичних працівників і психологів для роботи з потерпілими від СНПК і співпраці з журналістами. Паралельно з фаховою підготовкою журналістів необхідно забезпечити також фахову підготовку у галузях Право, Медицина і Психологія для формування бази експертів із роботи з потерпілими від СНПК. На цей момент потерпілі досі бояться звертатися по допомогу, оскільки фахівців не достатньо в Україні. У Кримінальному кодексі України досі не представлений повний перелік злочинів на сексуальному підґрунті, а покарання є не достатнім. Це є одним із факторів, що обмежують знання фахівців щодо сексуального насильства загалом і СНПК зокрема. Програма підготовки фахівців вказаних галузей має включати:

- 1) вивчення переліку всіх можливих форм СНПК;
- 2) рекомендації щодо роботи з потерпілими від СНПК: як зафіксувати злочин у медичній установі так, щоб не завдати потерпілим ще більшої шкоди, як проводити допит, що можна повідомляти журналістам про потерпілих і про випадки СНПК, як спілкуватися з потерпілими так, щоб вони почувалися захищеними;
- 3) розгляд конкретних випадків СНПК і обговорення помилок, яких припустилися фахівці у роботі з потерпілими від СНПК.

Висновки. СНПК і геноцидальне зґвалтування не є чимось новим у світі. Ще у минулому столітті тисячі жінок пережили сексуальне насильство. Багато потерпілих загинуло або вважаються зниклими без вісти. Одним з наслідків геноцидальних зґвалтувань стали так звані «невидимі діти» – особи, народжені потерпілими від СНПК. За браком сексуальної освіти в Україні журналісти часто не обізнані про види сексуального насильства, передбачене за це покарання і правила спілкування з потерпілими від СНПК. Саме тому на цей момент журналісти не можуть забезпечити комунікаційний захист потерпілих від СНПК,

а медіапродукти часто порушують права потерпілих від СНПК. Для вирішення цієї проблеми необхідно забезпечити спеціалізовану підготовку журналістів і сформувати базу експертів з даної тематики на державному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Mullins, Ch. (2009). "He Would Kill Me With His Penis": Genocidal Rape in Rwanda as a State Crime. *Critical Criminology: An International Journal*, Vol. 17 No. 1 (2009) at doi: 10.1007/s10612-008-9067-3. <https://core.ac.uk/reader/60554060>
2. Mojzes, P. (2011). *Balkan Genocides: Holocaust and Ethnic Cleansing in the Twentieth Century*. Rowman & Littlefield Publishers. ISBN 978-1-4422-0663-2.
3. Дракуліч, Сл. (2018). *Вони б і мухи не скривдили. Военні злочинці на суді в Гаазі. Комора*. 192 с.
4. Mazzantini, M. (2010). *Venuto al Mondo*. Mondadori. 531 p.
5. Allen, B. (1996). *Rape Warfare: The Hidden Genocide in Bosnia-Herzegovina and Croatia*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
6. *Conflict-Related Sexual Violence in Ukraine 14 March 2014 to 31 January 2017*. OHCHR. 39 p.

Оксана НЕЧИТАЙЛО,
Національна координаторка ГО «UA Experts»,
здобувачка економічних наук, магістр

ЦЕНТР ДОПОМОГИ ВРЯТОВАНИМ – СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ СЕРВІС ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВНАСЛІДОК СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ПОВ'ЯЗАНОГО З ВІЙСЬКОВИМ КОНФЛІКТОМ

Повномаштабне вторгнення та активні бойові дії на території мирних українських міст, їх тимчасова окупація принесли багато смертей; руїн; обмеження доступу мирного населення до ресурсів, що є життєво необхідними; екстреної евакуації; насильства та багато чого, про що ми ще не знаємо. Врятовані; евакуйовані; переміщені особи; ті, які знаходились та знаходяться в полоні; військовозобов'язані про це не готові говорити.

Саме на виклики необхідності соціально-психологічної допомоги тимчасово переміщеним особам, мешканцям було створено Центри допомоги врятованим (далі – ЦДВ). Ініціатива проекту належить Віцепрем'єр-міністерці з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, Ользі Стефанішиній спільно з її Офісом. Реалізовано проект за сприяння Урядової Уповноваженої з питань гендерної політики та комплексної підтримки UNFPA, Фонду ООН у галузі народонаселення й місцевих органів влади.

У Центрах допомоги врятованим люди, які виїхали з зони активних бойових дій, тимчасово окупованих територій, можуть отримати комплексну соціально-психологічну підтримку в одному місці, юридичні консультації, кейс-супровід у разі перенаправлення. Також допомогу у Центрах можуть отримати і місцеві мешканці, які постраждали через війну, адже послуги спеціалісти надають усім, хто відвідає Центр.

Комплекс послуг, що визначений згідно концепції ЦДВ, реалізують команда спеціалістів сервісу – це:

- соціальний працівник чи працівниця;
- психолог/психологиня для надання спеціалізованої соціально-психологічної допомоги постраждалим від насильства;
- дитячий психолог/психологиня;
- юрист/юристка;
- кейс-менеджер/менеджерка з ведення випадків для надання комплексної спеціалізованої допомоги у випадках насильства, пов'язаного з війною та забезпечення доступу постраждалих до необхідної підтримки.

Наразі, в Україні запрацювали та результативно виконують свої функції 11 Центрів у містах:

- Запоріжжя (стаціонарний сервіс з червня 2022 року за адресою: м. Запоріжжя, проспект Соборний, 106);
- Львів (стаціонарний сервіс з серпня 2022 року за адресою: м. Львів, вул. Миколи Коперника, 17 (Львівський палац мистецтва);
- Дніпро (стаціонарний сервіс з серпня 2022 року за адресою: м. Дніпро, проспект Дмитра Яворницького, 68 Б);
- Київ (стаціонарний сервіс з листопада 2022 року за адресою: м. Київ, вулиця Райдужна, 6А);
- Харків (мобільний сервіс з осені 2022 року, а з липня 2023 року – стаціонарний за адресою: м. Харків, вулиця Сумська, 37 (приміщення Харківського обласного Палацу дитячої та юнацької творчості);
- Херсон (мобільний сервіс з січня 2023 року);
- Чернівці (стаціонарний сервіс з січня 2023 року за адресою: м. Чернівці, вулиця Головна, 128);
- Мукачеве (стаціонарний сервіс з березня 2023 року за адресою: м. Мукачеве, пл. Духновича, 2);
- Полтава (стаціонарний сервіс з квітня 2023 року за адресою: м. Полтава, вул. Соборності, 58);
- Одеса (стаціонарний сервіс з травня 2023 року за адресою: м. Одеса, вул. Косовська, 2Д);
- Кропивницький (стаціонарний сервіс з травня 2023 року за адресою: м. Кропивницький, вул. Архітектора Паученка, 41/26).

Кожен Центр має доступні контакти для телефонного зв'язку та працює власним муніципальним графіком: (додаток 1).

			
Контакти Центрів допомоги врятованим			
ЗАПОРІЖЖЯ просп. Соборний, 106 +38 (050) 463 16 29 пн-пт – з 09:00 до 16:00 сб – з 09:00 до 13:00	ЛЬВІВ вул. Миколи Коперника, 17 (Львівський палац мистецтва) +38 (067) 600 32 69 +38 (050) 777 22 19 пн-пт – з 10:00 до 18:00	ДНІПРО просп. Дмитра Яворницького, 68 +38 (099) 245 21 21 пн-пт – з 9:00 до 18:00	КИЇВ вул. Райдужна, 6А +38 (066) 170 48 90 пн-пт – з 9:00 до 17:00
МУКАЧЕВО площа Дуновича, 2 (приміщення ЦНАПу) +38 (095) 815 90 49 пн-пт – з 09:00 до 17:00	ЧЕРНІВЦІ вул. Головна, 128 +38 (098) 090 39 97 пн-пт – з 10:00 до 18:00	ХЕРСОН мобільний Центр (працює у формі виїзду) +38 (050) 626 13 79 пн-пт – з 9:00 до 16:00	ХАРКІВ вул. Сумська, 37 +38 (066) 457 74 17 +38 (050) 626 13 57 пн-пт – з 10:00 до 17:00
ПОЛТАВА вул. Соборності, 58 (Палац дозвілля "Листопад", 2 п.н.) +38 (097) 944 96 01 +38 (099) 014 74 45 пн-пт – з 09:00 до 16:30	КРОПИВНИЦЬКИЙ вул. Архітектора Паученка, 41/26 (приміщення ЦНАПу, 2 п.н.) +38 (097) 945 26 54 +38 (099) 014 71 43 пн-чт – з 09:00 до 17:15 пт – з 09:00 до 16:00	ОДЕСА вул. Косівська, 2Д +38 (067) 131 39 38 пн-чт – з 09:00 до 17:00 пт – з 09:00 до 16:00	

Додаток 1

Станом на 25 вересня 2023 року до Центрів звернулися 26751 відвідувачі, серед яких 79% - це тимчасово переміщені особи. Найбільша кількість мешканців відвідали Центр допомоги врятованим у місті Запоріжжя за весь час роботи, далі – у містах Львів, Дніпро та Київ. Це пов'язано, звісно, з тим, що ці Центри запрацювали першими та знаходяться в містах з найбільшою кількістю тимчасово переміщених осіб.

Аналізуючи гендерний розподіл, констатуємо, що 78% відвідувачів є жінками, 22% - чоловіки. Це підтверджує статистику, що жінки частіше є постраждалими внаслідок різних форм насильства, частіше усвідомлюють необхідність психологічної підтримки та частіше є переміщеними особами разом з дітьми.

70% бенефіціарів відносяться до вікового діапазону 18-59 років.

Важливим блоком та тим, що користується найбільшим попитом є інформаційна підтримка з медичної допомоги, державних виплат, гуманітарної допомоги, тимчасового прихистку, адже більше половини послуг, а саме – в 51% випадків, відвідувачі потребували саме такої підтримки. Її надає в Центрі соціальний працівник чи працівниця.

На другому місці за кількістю звернень та випадків надання послуг є психологічна підтримка (6189 випадків), далі, по спаданню, послуги кейс-менеджера/менеджерки, дитячого психолога/психологині, юриста.

Кожен п'ятий відвідувач/відвідувачка звертається до ЦДВ повторно, що свідчить про те, що постраждалі потребують комплексної підтримки та оцінюють відкритість і доступність Центру (діаграма 2).

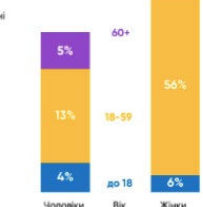
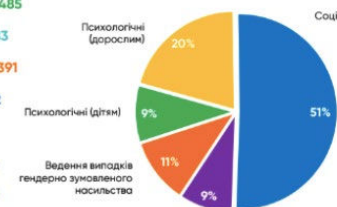
Центри допомоги врятованим*. Загальні дані

СТАНОМ НА: 30.11.2023

Кількість бенефіціарів, за локацією

26751 кількість осіб, що отримали послуги у Центрах
з них **79%** внутрішньо переміщені особи

22% отримали послуги онлайн

У Центрах допомоги врятованим надають допомогу постраждалим від гендерного зумовленого та сексуального насильства, пов'язаного з війною

Діаграма 2

Досвід створення ЦДВ в Україні засвідчив, що у відповідь на усвідомлення оперативної необхідності такої допомоги в Україні, UNFPA за ініціатииви Офісу Віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції створив 11 ЦДВ у найкоротші терміни без будь-яких інституційних затримок та без тривалого процесу розробки та затвердження положення про діяльність сервісу. Наразі, представниками Міністерства соціальної політики України розробили та працюють над затвердженням примірного положення про Центри допомоги врятованим. Нещодавно спільно з представниками Офісу Віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, центральних органів виконавчої влади, Фонду ООН в галузі народонаселення, ГО «UA Experts» та іншими дотичними громадськими організаціями було організовано експертне обговорення проекту примірного Положення для вдосконалення та доопрацювання.

Кабінет Міністрів України під час засідання 14 березня затвердив План пріоритетних дій Уряду на 2023 рік. Цей документ систематизував роботу Кабінету Міністрів та центральних органів виконавчої влади на цей рік.

Він вміщує більш ніж 500 завдань, серед яких пунктом 301 визначено «Забезпечення у співпраці з ООН надання за кордоном послуг соціально-психологічної підтримки особам, постраждалим від війни і насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України», а саме створення Центрів допомоги врятованим за кордоном за рахунок позабюджетних джерел.

Отож, у травні 2022 р. у межах візиту української урядової делегації до Праги представники урядів Чехії та України погодили створення першого Центру допомоги врятованим для тимчасово переміщених українців у Чехії.

Очікується, що Центр буде відкрито в Празі як пілотну модель за кордоном. Центр допомоги надаватиме комплексну соціально-психологічну підтримку особам, які виїхали із зони активних бойових дій та/або тимчасово окупованих територій України. Створення такого сервісу першим у Чехії є виправданим, адже від початку розв'язаної росією війни понад 470 тисяч громадян України отримали у Чехії тимчасовий захист і залишаються там досі.

У межах цієї співпраці в липні 2023 року було організовано воркшоп «Напрацювання моделі діяльності Центру допомоги врятованим за кордоном на прикладі Чеської Республіки», під час якого представники українського та чеського урядів, центральних органів виконавчої влади, громадських організацій, діючих ЦДВ спільно напрацювали модель Центру допомоги врятованим за кордоном та дорожню карту для відкриття такого сервісу в Чеській Республіці.

У вересні, у межах організованого навчального візиту гендерних радників з України до Чеської Республіки в будівлі Чеського уряду відбулась неофіційна зустріч української делегації на чолі з Катериною Левченко, Урядовою уповноваженою з питань гендерної політики України, де також взяла участь експертка Офісу Віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, національна

координаторка ГО «UA Experts», Оксана Нечитайло, з представниками Чеського уряду на чолі з Кларою Шимачковою Лауренчиковою, Урядовою уповноваженою з прав людини.

У результаті зустрічі було підтверджено спільні прагнення української та чеської сторони у реалізації проекту Центру допомоги врятованим у місті Прага; погоджено врахування пропозиції доповнень та коректив української делегації до концепту Центру допомоги врятованим; створення мапування системи соціально-психологічної підтримки українців та українок у Чехії; планування у найкоротші терміни навчання для представників дотичних чеських громадських організацій та обміну досвідом з українськими експертами та експертками, які працюють у системі запобігання та протидії гендерно-зумовленого, сексуального насильства пов'язаного з військовим конфліктом; формування представниками Чеського уряду переліку чеських громадських організацій, які працюють у сфері запобігання та протидії гендерно-зумовленого насильства та можуть бути долучені до процесу створення Центру допомоги врятованим та визначення ключової організації, яка буде відповідальною за реалізацію погодженого концепту.

Отож представники Уряду України, громадські об'єднання та гуманітарні інституції, «UA Experts» розуміють важливість діяльності створеного інституту Центрів допомоги врятованим і ще більше усвідомлюють важливість такої допомоги громадянам та громадянкам України за кордоном, військовозобов'язаним, які повертаються до цивільного життя тощо. Саме тому ведуться активні переговори щодо посилення та розширення покриття послугами Центрів допомоги врятованим.

Не менш важливими є принципи, які лягли в основу діяльності ЦДВ – це безпечність, конфіденційність, безоплатність та безумовна добровільна інформована згода тих, хто звертається до Центрів. Саме такі підходи до роботи з постраждалими внаслідок сексуального насильства пов'язаного з військовим конфліктом, гендерно-зумовленого насильства, комплексна соціально-психологічна підтримка, перенаправлення та супровід у процесі нього забезпечують для відвідувача та відвідувачки право на реабілітацію. Крім того, вшанування пам'яті та публічне визнання скоєних злочинів є основоположним внеском у процес досягнення справедливості, сатисфакції та допомоги в інтеграції постраждалих до суспільства.

Держава має визнавати, що злочини сексуального насильства пов'язаного з конфліктом впливають не лише на постраждалих та їхні родини, але й мають довгострокові наслідки для громад і суспільства в цілому. Саме тому питання репарацій та компенсацій для постраждалих має бути адвокатоване усіма дотичними інституціями. Про це нас вчить досвід інших країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дайджес новин Фонду ООН в галузі народонаселення, UNFPA: URL: https://drive.google.com/drive/u/0/folders/16g_7zd5P0twdPIEZxdxxxlfly7sAQmo.

За підтримки Фонду Організації Об'єднаних Націй у галузі
народонаселення в Україні (ЮНФПА)

ОФК: РЕДЕРМЕНСЬКА МЕТРА
І ТЕПЛА ОРГАНІЗАЦІЯ
ОБРОДІЛТИЧНО-ІНТЕРНАЦІОНАЛ
МІСЬКА

Taras Shevchenko
National University
of Kyiv

Посольство
Великої Британії
в Україні

Посольство
Об'єднаних Арабських Еміратів
в Україні

